

ПРВА ПОМОШ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО ВРЕМЕ НА КРИЗА

ПРВА ПОМОШ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО ВРЕМЕ НА КРИЗА

1. Прирачник

*За координирана подготвеност и одговор во
вонредни состојби при обезбедувањето на
материјалното и нематеријалното
културно наследство*

Апарна Тандон

Објавено од Меѓународниот центар за изучување на заштитата и реставрацијата на културното наследство (ИКРОМ), Via di San Michele 13, 00153 Рим, Италија;

од Фонд Принц Клаус за култура и развој, Herengracht 603, 1017 CE Амстердам, Холандија;

од Одговор при итни случаи во културата, Herengracht 474, 1017 CA Амстердам, Холандија;

и од ИКОМОС Македонија, ул.Покриена Чаршија 376, локал 13, 1000 Скопје, Р.С. Македонија.

© ИКРОМ / Фонд Принц Клаус / Одговор при итни случаи во културата / ИКОМОС Македонија, 2023

ИКРОМ Македонија ISBN 978-9989-2271-6-5

Оваа публикација е достапна со Отворен пристап под лиценцата Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>). Со употреба на содржината на оваа публикација, корисниците прифаќаат дека се обврзани со условите за користење на соиздавачите и на нивните репозиториуми со отворен пристап.

Наслов на оригиналот: First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis: 1. Handbook
Прв пат објавена во 2018 година од Меѓународниот центар за изучување на заштитата и реставрацијата на културното наследство (ИКРОМ) и Фондот Принц Клаус за култура и развој.

Оригинална верзија: © ИКРОМ, Фонд Принц Клаус за култура и развој, 2018

Употребените ознаки и презентацијата на материјалот низ оваа публикација не подразбираат изразување на каков било став од страна на ИКРОМ, Фондот Принц Клаус за култура и развој, Одговор при итни случаи во културата и ИКОМОС Македонија во врска со правниот статус на која било земја, територија, град или област или на нејзините власти, или во врска со разграничувањето на нејзините граници или демаркации.

Идеите и мислењата изразени во оваа публикација се на авторите; тие не се нужно исти со оние на ИКРОМ, Фондот Принц Клаус за култура и развој, Одговор при итни случаи во културата и ИКОМОС Македонија и не создаваат обврски за Организациите.

НА ПУБЛИКАЦИЈАТА РАБОТЕА:

Главен автор и уредник Апарна Тандон, ИКРОМ

ПРИДОНЕСИ ЗА СПЕЦИФИЧНИ СОДРЖИНИ:

Проценка на штети и ризици на лице место по настанот Рохит Џигјасу, Еужени Крете, Елке Селтер

Безбедност и стабилизација Еужени Крете, Елке Селтер, Хавиер Ромао, Есмералда Пауперио

Студии на случај Марија Сесилиа Родригез Морено, Еужени Крете, Ихор Пошивајло, Кјав Мио Ко, Елке Селтер, Валентина Спано, Лајла Салих

Стручна рецензија Џесика Дојл, Џонатан Итон, Соња Џовинаци

Истражување Џесика Дојл, Валентина Спано

Дизајн на информации Кристофер Малапитан

КООРДИНАЦИЈА:

ИКРОМ

Катрин Антомарки, Апарна Тандон, Џенифер Копиторн, Изабел де Брисис и Изабел Вергер

Фонд Принц Клаус

Дебора Столк

КООРДИНАЦИЈА НА МАКЕДОНСКОТО ИЗДАНИЕ:

ИКРОМ

Џенифер Копиторн и Миранда Мулингс

Одговор при итни случаи во културата (ЦЕР) Вера Сантана

ИКОМОС Македонија Кристина Бицева и Ивана Коцевска

ПРЕВОД НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК:

Иницијатива за превод на македонски јазик Ивана Коцевска и Алесандра Мацедонио де Царвалхо

Превод од англиски на македонски јазик Алесандра Каитозис

Лектура Каролина Накова

Стручно уредување Кристина Бицева и Ивана Коцевска

СОДРЖИНА

Предговор.....	7
Предговор од авторот.....	8
Предговор кон македонското издание.....	10
Навигација за Прирачникот.....	14

Вовед во прва помош за културно наследство

• Што претставува прва помош за културното наследство?	16
• Како да се обезбеди?	17
• Кој може да биде иницијатор?	20
• Зошто да се координира?	24
• Кога да се обезбеди?	26

Чекор 1: Анализа на ситуацијата

• Што е анализа на ситуацијата?	31
• Зошто да се прави анализа на ситуацијата?	32
• Кој треба да учествува?	33
• Како да се спроведе?	34

Чекор 2: Проценка на штети и ризици на лице место по настанот

• Што е проценка на штети и ризици на лице место по настанот	49
• Зошто да се спроведе?	50
• Како да се спроведе?	51

Чекор 3: Безбедност и стабилизација

• Што се безбедност и стабилизација?	75
• Кој може да ги спроведува?	76
• Обезбедете го локалитетот	79
• Евакуација по настанот	83
• Спасување	94
• Итна стабилизација на градби	110
• Обезбедување на нематеријалното културно наследство	123

Рано закрепнување

• Што е рано закрепнување?	131
• Препорачани активности	133
• Заклучок	141

Речник	142
--------------	-----

Користена литература	154
----------------------------	-----

ПРЕГОВОР

Културата е признаена како двигател на развојот. Но, години на развојни придобивки можат да бидат избришани во оној момент кога ќе се случи некоја катастрофа, притоа оставајќи ги заедниците со трагични последици. Сепак, во амбиент на страдања и загуби, постојат приказни за издржливост во кои културата игра централна улога. Овие состојби ја охрабрува научната заедница да обрне повеќе внимание на интеракциите помеѓу културните традиции и механизмите за справување.

Кредото на Фондот Принц Клаус – дека културата е основна потреба – тесно е поврзано со основниот принцип на ИКРОМ за зачувување на културата и промовирање на различностите. Имајќи ги предвид овие принципи, двете организации се здружија за да создадат ресурс што ќе помогне во вклучувањето на гласот на примарните чинители и заедниците, во закрепнувањето на погодените места и предметите со особено значење. За возврат, тој ќе им помогне во градењето на отпорност при идни катастрофи.

Еден од клучните предизвици со кои се соочуваме како општество е дека културното наследство не е формално вклучено во повеќето национални и локални системи за одговор во вонредни состојби. Сепак, тимовите за брз одговор ќе ви посочат дека тие неизбежно се вклучени во спасувањето на културното наследство, па дури понекогаш за да се избегне неговото губење, локалното население го загрозува сопствениот живот во обидот да го спаси. Локалните заедници се прилично свесни за значајната улога што ја игра културното наследство во надминување на загубата и траумата во состојба на криза.

Културата не може да чека. И ИКРОМ и Фондот Принц Клаус стојат цврсто на овој став. Во 2010 година, ИКРОМ го лансираше курсот Прва помош за културното наследство за време на криза, заедно со Министерството за култура на Италија и неколку други партнери. Иницијативата се прошири, па потоа се вклучи и институтот Смитсонијан и Фондот Принц Клаус, што беше клучно за зајакнување и финансирање на мрежата на „културни први помошници“ и на иницијативите за учесниците, со цел да се овозможи множење на позитивните резултати.

Оваа книга е наменета за да ги кодифицира процесите на прва помош и да стимулира понатамошно истражување, активност и свесност. Авторите на оваа книга се свесни за фактот дека секоја итност нè учи на нова лекција и ни овозможува да продолжиме во исполнување на празнините во знаењата и практиките на оваа тема. Информациите во Прирачникот претставуваат повеќе гледишта во обид да се обезбедат инклузивни дискусии со единствена цел – да биде проширена дискусијата на оваа тема.

Без сомнеж, намалувањето на ризиците од катастрофи е развојно прашање. Се надеваме дека овој Прирачник како и Сетот алатки, кои вклучуваат практични предлози, ќе отворат нови патишта за зачувување на културата која започнува со развој и завршува со отпорност.

Вебер Ндоро
Генерален директор, ИКРОМ

Јумана Ел Зеин Кури
Директор, Фонд Принц Клаус
за култура и развој

ПРЕГОВОР ОД АВТОРОТ

Зошто да се заштити културното наследство во услови на хуманитарна криза?

Културата не може да чека. Едвај еден месец по разорните земјотреси во 2015 година, меѓу урнатините на паднатите храмови на историскиот плоштад Дурбар во Катманду, Непал можеа да се видат верници и продавачи на цвеќиња. Храбри и при последователните потреси, тие беа таму за да бараат утеха во секојдневните верски ритуали и да ги обноват своите нормални практики - јасно ставајќи до знаење дека, со цел да се намали ранливоста на непалскиот народ при идни земјотреси, античките храмови и градските плоштади на Непал се тие што мора прво да се обезбедат и стабилизираат.

Една година подоцна, додека вршеа операции за пребарување и спасување по земјотресот, пожарникарите во Италија ѝ помогнаа на локалната заедница во евакуацијата на сликата Мадона Адолората - Ужалената Мадона - од црквата во Норчија пред таа целосно да се урне при последователен земјотрес два месеци подоцна. Пожарникарите му дадоа приоритет на спасувањето на сликата бидејќи сфатија дека за жителите на Норчија, Мадона симболизира континуитет и издржливост, бидејќи се знаеше дека преживеала претходни земјотреси.

Несебичните и доброволни дејствија за заштита на културното наследство за време на хуманитарни кризи не се ограничени само на катастрофи. Познато е дека заедниците заробени во насилни конфликти даваат приоритет на заштитата на нивното културно наследство дури и кога е загрозувана нивната лична безбедност. Фотографии, документи, верски и лични артефакти, традиции и градби – сè што ги поврзува луѓето едни со други и што нуди чувство на идентитет, или средства за заработка за живот, станува повредно среде уништување и раселување. Затоа, од суштинско значење е заштитата и обновувањето на културното наследство да не се одложува или да не се одвојува од хуманитарната помош обезбедена за време и по вонредна состојба, особено кога севкупната цел е да им се помогне на луѓето да ја надминат траумата и да продолжат со нормалните секојдневни практики.

Зошто овој Прирачник?

Обезбедувањето на културното наследство за време на големи и повеќеслојни хуманитарни кризи е предизвик од многу причини. Една од главните причини е невклучувањето на културното наследство во националните и меѓународните системи за управување со вонредни состојби. Други причини се опфатени во прашања како: ако се засегнати повеќе културни локации, од каде да се започне? Кој може да обезбеди пристап? Кој може да помогне? Кога е вистинското време да се интервенира? Како треба да се интервенира?

Овој Прирачник и неговиот Сет алатки ја објаснуваат „првата помош за културното наследство“: непосредните и поврзаните активности кои се преземаат за стабилизирање и намалување на ризиците за загрозеното материјално и нематеријално културно наследство, со цел да се промовира неговото обновување. Преку теренски тестирана рамка од три чекори, тие утврдуваат кога и како да се заштити загрозеното културно наследство и ги посочуваат сите оние кои би можеле да помогнат во таквите операции. Дадените чекори и работни текови може да се прилагодат на различни типови итни случаи и нивните специфични контексти.

Овој Прирачник има за цел да послужи како:

- Референца за обука на лица кои пружаат прва помош за културно наследство, одговорни лица за итни случаи и волонтери.
- Алатка за унапредување на подготвеноста при итни случаи и на плановите за одговор на институциите за заштита на културно наследство.
- Водич кој ќе помогне при спроведување на операциите за прва помош во врска со хуманитарниот одговор и закрепнувањето.

Прирачникот ги идентификува аспектите на прва помош за културното наследство чие координирано спроведување може да помогне да се намали ранливоста на засегнатото население. Со ова, се надеваме дека ќе придонесеме за вклучување на првата помош за културното наследство во меѓународните, националните и локални системи за одговор при итни случаи и хуманитарна помош.

Овој ресурс и неговиот придружен сет алатки се работа во тек, а креаторите се заинтересирани да добијат повратни информации за да можеме да продолжиме да обезбедуваме релевантност на терен и квалитетни информации за оние на кои им е најпотребна.

Апарна Тандон

Координатор на Програмата за прва помош за културното наследство во време на криза, ИКРОМ
fac@iccrom.org

ПРЕДГОВОР КОН МАКЕДОНСКОТО ИЗДАНИЕ

При одбележувањето на 60-годишнината од катастрофалниот земјотрес што го погоди Скопје во раните утрински часови на 26 јули 1963 година, ИКОМОС Македонија се приклучува на комеморацијата на овој трагичен настан, со вредни професионални ресурси на македонски јазик, како што е преводот на оваа публикација која ја разработува темата на прва помош за културното наследство во време на криза како витална стручна практика.

Скопскиот земјотрес од 1963 година, една од најразорувачките катастрофи во поновата историја на градот, се појави како трансформативен момент во неговата модерна историја. Тој не само што доведе до длабока промена на урбаниот, општествено-политичкиот и економскиот пејзаж, туку остави и неизбришлива трага на траекторијата на градот.

Интензитетот на земјотресот бил првично проценет со помош на Модифицираната Меркалиева скала, актуелна во тоа време, забележувајќи магнитуда од 9 степени. Набргу потоа, интензитетот бил повторно проценет со помош на посовремената Рихтеровата скала, која регистрирала магнитуда од 6,1 степени. Потресот се почувствувал на целата територија на тогашната Социјалистичка Република Македонија, при што се проценува дека макросеизмички потресеното подрачје опфаќало околу 180.000 км². Како последица на земјотресот, една третина од градската инфраструктура била сериозно оштетена, резултирајќи со 3300 повредени лица и 1070 трагично загубени човечки животи, оставајќи многу од преживеаните без покрив над главата.

Покрај големата штета нанесена на бројни јавни и станбени објекти, земјотресот нанел значајна штета и на културното наследство на Скопје. Меѓу архитектонските богатства што ја преживеаја катастрофата се Скопската тврдина - Кале; Скопскиот аквадукт; Камениот мост; и неколку османлиски споменици лоцирани во Старата Скопска Чаршија, како што се комплексите Куршумли Ан, Чифте амам, Безистен и Даут-пашиниот амам. Неколку сакрални објекти од културно значење сместени во самиот град, како црквата Св.Спас, Султан Муратовата, Исак Беговата (Алаца) и Мустафа-пашината џамија, исто така опстанаа.

Надвор од границите на градот, византиски споменици, оддалечени од епицентарот на земјотресот, преживеаја со мали штети: црквата Св.Пантелејмон во Нерези, Марковиот манастир во Маркова Сушица, Св.Никита во Бањани и Св.Андреа на Матка.

Некои споменици неповратно се изгубија во земјотресот, додека други беа подложени на последователна реконструкција и пренамена. Други градби пак, се здобија со културно значење со текот на времето, станувајќи симболи на предземјотресната историја на Скопје.

По катастрофата, Скопје го доби називот „Град на солидарноста“ благодарение на непроценливата меѓународна помош за итен одговор и закрепнување. Иако кај нас дисциплината за управување со ризици од катастрофи за културното наследство сè уште не била развиена во кодифицираната професионална практика што ја препознаваме денес, записите покажуваат напори за спасување на културното наследство за време на Скопскиот земјотрес од 1963 год. - тема што допрва треба да биде опсежно проучена. Со претставувањето на публикацијата „Прва

помош за културно наследство во време на криза“ на македонски јазик, ИКОМОС Македонија се надева да поттикне интерес за истражување на првичните методи кои се користеле за заштита на културното наследство во вонредни ситуации од минатото и да инспирира идни подвизи за унапредување на рамките за делување во вонредни состојби и културните политики во иднина. Воедно, моментот на објавувањето на преводот на оваа публикација не можеше да биде поповолен и понавремен. Неодамна усвоениот тригодишен научен план на ИКОМОС (2024-2027), ќе се фокусира токму на „подготвеноста за ризици“ и изложеноста на културното наследство на конфликти, климатски промени и природни опасности - теми кои веќе се во с’ржта на делувањето на Меѓународниот комитет на ИКОМОС за подготовка на културното наследство за одбрана од катастрофи. Преводот на овие вредни алатки, веруваме, ќе биде значаен придонес на нашиот Национален комитет во научната агенда на нашата глобална организација.

Оригиналното издание на оваа публикација се усогласува со мотивот на македонската верзија, бидејќи опфаќа бројни примери и студии на случај избрани од глобални настани. Вклучени се: земјотресот на Хаити од 2010 година; „Големiot земјотрес во источна Јапонија“ од 2011 година; земјотресот во Бохол, Филипини, од 2013 година; земјотресот од 2015 година во Катманду, Непал; земјотресот во централна Италија од 2016 година; како и земјотресот во Мјанмар од 2016 година.

Повикувајќи се на сознанијата добиени од овие настани, каде што културното наследство претрпе оштетувања поради природни опасности или намерни дејствија како војни и конфликти, усовршено преку различни сценарија за време на високо ценетите курсеви за Прва помош за културно наследство во време на криза, ИКРОМ и Фондот Принц Клаус ни даваат акциска рамка за прва помош во три чекори која е лесна за следење. Оваа рамка го олеснува патот за брзи и ефективни напори за рано закрепнување.

Исто како и секоја комплексна проблематика, за ефикасна подготовка и реакција во вонредни состојби кои влијаат врз културното наследство е потребен заеднички пристап кој ќе вклучува експерти од различни области. Затоа, оваа публикација е наменета не само за експертите од полето на културното наследство, туку и за одговорните лица задолжени за цивилната одбрана и за итни случаи, различните групи од граѓанското општество и членовите на локалните заедници - во суштина, сите кои се заинтересирани за заштита на културното наследство во време на криза.

Иако македонските закони го штитат културното наследство за време на вонредни состојби, недостигаат јасни насоки и кохерентна практична терминологија. Со обезбедување на оваа публикација со јасни упатства, примери од реалниот живот и лексикон со стручна терминологија, се залагаме за соработка помеѓу различните сектори и се стремиме да ги премостиме овие празнини. Нашата цел е сите засегнати да бидат добро подготвени да го заштитат и зачуваат нашето културно наследство кога се соочуваат со предизвици.

Во однос на конзистентноста и соодветноста на преводот од англиски на македонски јазик на стручната терминологија од градежното инженерство, ја поздравуваме иницијативата на проф. д-р Вероника Шендова да допринесе во подобрувањето на квалитетот на оваа публикација и несебично да интервенира на дел од ракописот.

Од сè срце ја изразуваме нашата благодарност до Апарна Тандон, авторката на оригиналното издание и Виш програмски лидер во ИКРОМ. Посебна благодарност упатуваме до Џенифер Копиторн и Миранда Мулингс од ИКРОМ, чија посветена поддршка ни овозможи да ја реализираме нашата визија за преведување и објавување на оваа публикација.

Дополнително, изразуваме длабока благодарност до ко-издавачите, Фондот Принц Клаус и Одговор при итни случаи во културата (ЦЕР), што ни дадоа дозвола да се впуштиме во овој потфат.

Благодарност упатуваме и до Министерството за култура на Република С. Македонија за делумната финансиска поддршка на овој проект.

Кристина Бицева

Претседател, ИКОМОС Македонија

Ивана Коцевска

Претседавач на Националниот научен комитет за подготовка на културното наследство за одбрана од катастрофи, ИКОМОС Македонија

Навигација за Прирачникот

Подолу може да најдете неколку совети кои ќе ви помогнат да се снајдете низ овој Прирачник и придружниот Сет алатки.

ОЗНАКИ ЗА КНИГАТА

На горниот десен дел од секоја страница ќе најдете интерактивни јазичиња кои ќе ви помогнат да скокнете директно до посакуваниот дел од Прирачникот.

ХИПЕРЛИНКОВИ

Сино и задебелено: Линкови (врски) до специфични делови во документот.

Портокалово и задебелено: Линкови (врски) до термиолошкиот речник.

СОВЕТИ: Совети базирани на искуства.

ВНИМАНИЕ: Обрнете внимание за да избегнете непредвидени закани и/или грешки.

ПРОЧИТАЈТЕ ПОВЕЌЕ: Дополнителни материјали за читање.

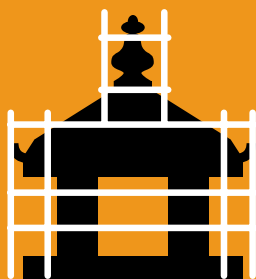
СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ: Предизвици соочени во специфични случаи или добри практики и научени лекции од терен.

ИНТЕРАКТИВНО: Пробајте ја вежбата или активноста.

ВОВЕД ВО ПРВА ПОМОШ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Што претставува прва помош за културното наследство?

Непосредните и меѓусебно зависни активности кои се преземаат за стабилизирање и намалување на **ризиките** врз загрозеното **културно наследство** за време и по **вонредни состојби**, се дефинираат како прва помош на културното наследство. Непосредната причина за таква вонредна состојба може да биде опасност предизвикана од **природен** или **човечки** фактор, или комбинација од двете. Првата помош вклучува **анализа** на вонредната ситуација и нејзините веројатни ефекти врз културното наследство; **проценката на штетите и ризиците на лице место**; **безбедноста и стабилизацијата**.

Севкупната цел на првата помош е да го промовира закрепнувањето на засегнатото културно наследство, за возврат олеснувајќи го закрепнувањето на заедниците што се поврзани со него.

Во рамките на институционалните планови за одговор во вонредни состојби или кризи, првата помош за културното наследство е дел од процедурите за одговор при вонредни состојби. Во многу случаи, особено како последица на големи катастрофи, првата помош за културното наследство често се иницира дури откако официјално ќе се декларира дека итната фаза е

Итна стабилизација на храм во Катманду, Непал, 2015 година. Фото: ИКРОМ.

завршена. Сепак, претходната подготовка и координацијата ќе помогнат да се обезбеди брза и ефективна прва помош за културно наследство доколку настане вонредна состојба.

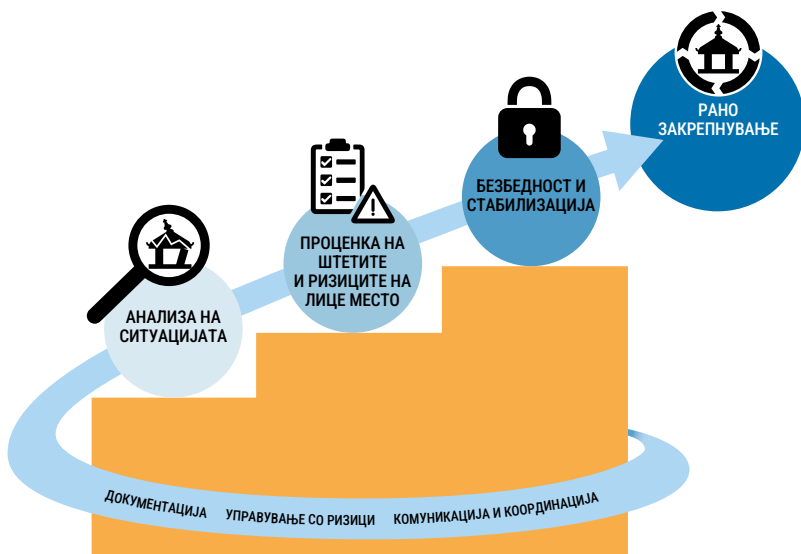
Како можеме да обезбедиме прва помош за различни видови културно наследство во вонредни состојби?

Овој Прирачник прикажува акциска рамка од три чекори за обезбедување прва помош за сите видови културно наследство на повеќе локации.

Неговата рамка се заснова на меѓународниот повеќепартнерски курс на ИКРОМ „Прва помош за културното наследство во време на криза (FAC)“ и долгогодишното искуство на терен, како и на интердисциплинарната соработка со професионалци ширум светот.

Бидејќи не постојат две исти вонредни состојби, дејствијата опишани во рамката треба да бидат прилагодени на индивидуалните контексти.

РАМКА ЗА УКАЖУВАЊЕ НА ПРВА ПОМОШ ЗА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Секој чекор од рамката има посебен работен тек што може да биде поделен на помали дејствија.

Чекор 1: **Анализа на ситуацијата**

Анализата на ситуацијата овозможува разбирање на поширокиот контекст на вонредната состојба. Тоа овозможува при првата помош да се развие план кој е специфичен за контекстот и за активностите што треба да се преземат на местото на настанот. Длабинската анализа на ситуацијата се врши на крајот на итната фаза. Таа има за цел да ги одреди среднорочните и долгорочните потреби за **закрепнување на културното наследство**.

Чекор 2: **Проценка на штети и ризици на лице место**

Проценката на **штетите** и **ризиците** на лице место овозможува идентификација и евидентирање на причинетата штета и ризиците поврзани со културното наследство како последица на некоја **катастрофа**. Резултатите од овој чекор помагаат да се одредат приоритетите за дејствијата што треба да се спроведат на местото на настанот.

Чекор 3: **Безбедност и стабилизација**

Безбедноста и **стабилизацијата** вклучуваат активности кои помагаат да се ограничи штетата и да се намалат ризиците, па така засегнатото културно наследство би било чекор поблиску до закрепнување. Во оваа фаза, дејствијата за материјалното и нематеријалното културно наследство се разликуваат.

Документирањето, тековното **управување со ризици**, **комуникацијата** и **координацијата** со другите лица задолжени за брз одговор се од суштинско значење за успешно спроведување на чекорите наведени во рамката. Работните текови опишани во оваа рамка помагаат да се идентификуваат областите на заедничко дејствување меѓу професионалците за прва помош, локалните заедници, одговорните за вонредни состојби и хуманитарните организации.

Преземените активности за обезбедување и обновување на културното наследство треба да се усогласат со хуманитарните принципи на хуманост, неутралност, непристрасност и независност. За да се поддржи овој идеал во пракса, овој Прирачник го предлага следниов сет на водечки принципи, кои се придржуваат до начелата за хуманитарна помош.

Водечки начела за прва помош за културното наследство

1. Прва помош насочена кон луѓето

Давање приоритет на потребите на луѓето и зајакнување на нивните способности во обезбедувањето и враќањето на сопственото наследство е составен дел на дизајнот и пристапот на Рамката за прва помош.

Локалитетите на културно наследство често се користат за да се обезбеди засолниште за раселените лица за време на кризи. Првата помош за културното наследство треба да ги земе предвид таквите потреби и да го олесни тој процес. Дополнително, статистиката покажува дека во повеќето катастрофи, локалните заедници се првите кои се активираат за обезбедување на нивното културно наследство. На пример, за време на конфликтот во 2012 година во северниот дел на Мали, приватно чуваните древни ракописи биле чувани на безбедно преку традиционалните мрежи на заедниците. Честопати, заедниците имаат временски тестиран механизми за справување и богато знаење (на пр., традиционални методи на градење), кои треба да се искористат при реконструкцијата и обновувањето на културното наследство.

2. Инклузивност и почитување на различностите

Првата помош треба да биде со инклузивен поглед при препознавањето на елементите што го сочинуваат културното наследство на подрачјето кое е погодено од катастрофи.

Поединците и професионалците кои работат во сферата на обезбедување прва помош за културното наследство може ненамерно да донесат субјективни расудувања засновани на нивните вредности. Ова може да доведе до селективно препознавање на културното наследство и зголемување на постоечките нееднаквости во погодената област. На пример, најчесто институционалните одговори се фокусираат на заштита на иконично или монументално наследство, додека народното градителско наследство останува занемарено.

3. Контекстно-специфичен одговор

За да се пружи ефективна прва помош за културното наследство во вонредни состојби, мора да се има разбирање и за поширокиот контекст.

Секоја вонредна состојба има определен контекст. Со помош на контекстуалната анализа се одредуваат непосредните потреби на главните актери и нивните соодветни капацитети за заштита на културното наследство. Проценката на контекстот, исто така, помага да се одредат факторите на ризик кои би можеле да предизвикаат поголемо оштетување на културното наследство во кризни ситуации. На пример, недостатокот на безбедност при одредени насилни конфликти може да го зголеми ризикот од ограбување на локалитетите кои се културно наследство.

4. Поврзете ја културата со хуманитарната помош

Пружањето на прва помош за културното наследство мора да биде во тесна врска со хуманитарната помош и закрепнувањето.

Мора да се истакне дека, во секоја кризна ситуација, спасувањето човечки животи е приоритет број еден. Луѓето погодени од катастрофи имаат право да добијат помош, а со тоа да го обезбедат континуитетот на нивните култури. Рамката за прва помош ја нагласува нераскинливата врска меѓу културните и хуманитарните одговори. Акциите за обезбедување на културното наследство треба да се во координација и тесна соработка со релевантните владини и хуманитарни органи. На пример, веќе финансираните проекти започнати од хуманитарните организации би можеле да се користат како помош при сортирањето на рушевините и спасувањето на предмети и фрагменти од остатоци на градби кои се културно наследство.

5. Не правете штета

Активностите за прва помош треба да спречат понатамошно оштетување на културното наследство и да го промовираат неговото закрепнување.

Една од главните цели на првата помош за културното наследство е да се спречи понатамошно оштетување преку проценување, ублажување и подготовка за други ризици. На пример, при поставување на привремен склад за збирки културно наследство кој е отпорен на бомби, погрижете се тој да не биде изложен на ризици како што се поплави или грабежи.

Кој издава дозвола за започнување на прва помош за културното наследство?

Во повеќето случаи, одговорните лица кои се надлежни за заштита на засегнатото културно наследство издаваат дозвола за започнување на операции за прва помош. Одговорни органи можат да бидат и национални или локални установи или пак, некоја верска заедница.

Меѓутоа, одговорните лица не се единствениот орган. За време на официјално декларирана вонредна состојба, приоритетите за **одговор** се дефинирани и од страна на низа институции кои се задолжени за управување со инцидентот.

Законите за управување со вонредни состојби на една земја играат голема улога при определувањето кој, или која институција, има целосно овластување да иницира дејствија за одговор и да обезбеди пристап до засегнатите области. Затоа, ќе биде потребно обезбедување претходна дозвола и координација со институција задолжена за организирање на севкупниот одговор при итни случаи, како и дозвола од одговорната институција, за да се иницираат операции за прва помош за културното наследство.

*Операции за расчистување, веднаш по земјотресот, Катманду, Непал, 2015.
Фото: Тапаш Пол/Дрик.*

При официјално прогласена вонредна состојба, надлежниот орган треба веднаш да назначи **координатор за итен одговор** или **командант на инцидентот**. Тој треба да го постави **системот за управување со вонредни состојби**, претходно дефиниран во други постапки. На пример, во Индија, Националниот орган за управување со катастрофи, го координира одговорот за сите природни и вештачки катастрофи според **Законот за управување со национални катастрофи донесен во 2005 година**.

Во зависност од големината и комплексноста на катастрофата, во операциите за справување може да бидат вклучени и цивилната заштита, полицијата, војската и волонтери на Црвениот крст. Сите можат да помогнат во спасувањето животи, враќањето на системите за комуникација и транспорт, како и други основни потреби на населението.

Доколку станува збор за **вонредна состојба која е со поголем обем**, владата на засегнатата држава може да побара и помош од друга земја или од меѓународната заедница под раководство на Обединетите нации (ОН). Во рамките на Обединетите нации постои постојан комитет (IASC), кој е составен од **експерти (актери)** за хуманитарни катастрофи. IASC во рок од 48 часа по започнувањето на вонредната состојба прави првична проценка, го класифицира обемот, сложеноста, итноста и постоечките локални **капацитети** за справување со ситуацијата.

Доколку постои итност од **Ниво 2** или **Ниво 3**, ОН ќе започнат со координиран одговор на повеќе агенции (ОН, меѓувладини и невладини организации), групирајќи ја хуманитарната помош во тематски **кластери**. Ваквите вонредни состојби честопати укажуваат дека локалните власти и нивните капацитети се исклучително погодени од катастрофата и самите не можат да се справат со неа. Во вакви ситуации, локалните власти ќе работат во координација со меѓународните агенции и заедно со нив ќе ги извршат оценките на штетите по кластери и финасиските импликации што ќе ги имаат за нивно санирање. Во моментот, културата не е вклучена во ниту еден кластер.

Доколку вонредната состојба се прогласи за сложена, хуманитарната помош од ОН може да ги инкорпорира воените и/или полициските операции во мировна мисија.

Видете референци на страница 155.

Кој може да планира и да спроведува прва помош за културното наследство?

Одговорниот за прва помош за културното наследство може да испланира и да спроведе операции заедно со тимовите за брз одговор, професионалните хуманитарци, сопствениците на културно наследство и волонтерите.

Одговорниот за прва помош за културното наследство треба да има поминато соодветна обука за заштита на загрозено културно наследство за време на вонредна состојба или по неа. Пружањето прва помош за културното наследство при **големи или сложени вонредни состојби** вклучува балансирање на потребите од храна, вода, засолништа, безбедност и идентитет. Затоа, овие лица мора да бидат способни да се справат со физичките, менталните, еколошките и работните задачи што се многу специфични.

Тој/таа треба да има знаења и вештини за проценување, документирање, обезбедување и стабилизирање на различни видови културно наследство во различни итни контексти. Тој/таа треба да биде способен да работи со мултидисциплинарни тимови. Овие лица треба да потекнуваат од локалните заедници, институциите за одговор при вонредни состојби и институциите за заштита на културното наследство.

Прочитајте ги квалификациите наведени на следната страница и одберете некој од вашата институција или од локалната заедница кој најмногу би одговарал за улогата на лице задолжено за прва помош за културното наследство.

Лица задолжени за пружање прва помош за културното наследство Порт-о-Пренс, Хаити, 2010 година. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Трите главни квалификации на лицата задолжени за пружање прва помош за културното наследство

Снаодлив

- ги познава различните видови културно наследство
- го познава контекстот на вонредната состојба
- силни аналитички и критички вештини

Насочен кон луѓето

- активен слушател
- ги разбира и почитува постоечките општествени структури, верувања и вредности
- тимски играч
- чувствителен за човековите потреби
- способен за градење доверба

Човек од акција

- со позитивен став „може да се направи“
- креативен решавач на проблеми
- брз мислител со физичка издржливост

Зошто е важно да се координира пружањето прва помош за културното наследство заедно со севкупниот одговор при вонредни состојби?

За време на вонредна состојба најпрво се одредуваат приоритетите за помош и закрепнување преку претходно организиран национален или меѓународен систем за управување при вонредна состојба. Преку овие системи се канализира помошта врз основа на претходно идентификуваните приоритети. За да се обезбеди безбедност и сигурност, пристапот до погодената област е строго контролиран.

Со цел да се добие пристап до погодената област и културното наследство да биде сметано за приоритет, важно е да се координираат напорите за културното наследство во рамките на севкупниот одговор во итни случаи. Ако не се стори тоа, може да се зголеми ризикот од рушење или уништување на засегнатото културно наследство.

Координирање на прва помош за културното наследство: Хаити

Во месеците по земјотресот на Хаити кој се случи во 2010 година, Институтот за заштита на културното наследство (ISPAN) презеде вежба за маркирање и обележување на оштетените историски градби во погодените области. Поради немање доволен капацитет (во смисла на средства и работна сила) за обезбедување и стабилизирање на градбите, Институтот спроведе акција со цел да се спречи уривањето на објектите и да се преземат мерки за нивна заштита, според нивната важност, функција и употреба.

Маркирање на објекти кои се културно наследство во Јакмел, Хаити, 2010 година.
Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Оваа вежба беше спроведена паралелно со структурните евалуации спроведени од страна на Министерството за јавни работи со поддршка на агенциите предводени од ОН. Целосна координација не беше можна, бидејќи обновувањето или заштитата на културното наследство не беше вклучено во националната или меѓународната реакција при вонредни состојби. Како резултат на овој пропуст, многу историски градби беа прогласени за небезбедни и на крајот беа урнати.

Видете референци на страница 157.

Маркиран објект кој е културно наследство во Јакмел, Хаити, 2010 година. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Кога е соодветно да се обезбеди прва помош за културното наследство?

За време на вонредна состојба, прв приоритет е спасувањето на човечките животи и остварувањето безбедност. Откако ќе завршат тие операции, може да се активира првата помош за културно наследство. Сепак, на терен мора да се постават координациски механизми со различни актери кои одговараат при вонредни состојби и хуманитарни актери, пред да настане вонредна состојба. Исто така, мора да се даде должно внимание во плановите за подготвеност при вонредни состојби на локалните власти и институциите за културно наследство. Во пракса, вистинското време за започнување со првата помош варира и зависи од следниве фактори:

- Природата и обемот на вонредната состојба: во случај на **голема катастрофа или пак комплексна вонредна состојба** која вклучува голема штета и загуба на животи, операциите за прва помош за културното наследство може да бидат одложени.
- Пристап до погодените области: во случај на вооружен конфликт или нуклеарен инцидент, пристапот до погодената област ќе биде сериозно ограничен. Таквата ситуација може да го одложи активирањето на првата помош за културното наследство.
- Обемот на штетата врз културното наследство и/или неговото значење за **засегнатите страни** (на пр., неговото локално, национално, меѓународно значење): каде што штетата е голема, потребата од надворешна помош може да ги одложи операциите.
- Слично на тоа, за културно наследство од исклучително значење, односно светското културно наследство, може да има потреба од вклучување надворешни експерти со цел да се направи инспекциски увид пред да се преземе каква било акција.
- Локалниот капацитет и подготвеност: онаму каде што локалните капацитети ги задоволуваат потребите од аспект на обучен персонал и институции што располагаат со механизми за спроведување на брза реакција за спасување на културното наследство, првата помош за културното наследство ќе започне веднаш откако ќе се завршат првичните спасувачки операции.

Организирање на операции за спасување на културното наследство: Италија и Ирак

Како што споменавме претходно, вистинското време за започнување со прва помош за културното наследство зависи од природата и обемот на вонредната состојба. На пример, по првиот земјотрес што го погоди планинскиот регион во централна Италија на 24 август 2016 година, потрагата по жртвите и спасувачките операции траеја десет дена. Дури после тој период, италијанскиот Оддел за цивилна заштита, во соработка со Министерството за култура започнаа со првична проценка на штетата врз **недвижното** и **движното културно наследство** во погодената област.

Во северен Ирак, проценката на локалитетите кои се културно наследство, намерно уништени во 2014 год., не можеше да се изврши цели шест месеци по ослободувањето на градот Мосул. Немањето пристап до окупираните области и лошите безбедносни услови по ослободувањето кон крајот на 2016 година значително го одложи спроведувањето на првата помош за културно наследство во погодените локалитети.

Видете референци на страница 157.

Горе: Земјотресот во централна Италија, 2016 година. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.
Долу: Операции за прва помош на археолошкиот локалитет Нимруд, северен Ирак, 2017 година. Фото: Лејла Салих.

Дознајте која институција во вашата земја е одговорна за координација на севкупната итна помош во вонредни состојби. Дали првата помош за културното наследство како категорија е вклучена во севкупната локална или национална подготвеност за вонредни состојби и катастрофи?

СМЕТАЈТЕ дека е прогласена вонредна состојба во вашата област. Според информациите, ситуацијата е нејасна и извештаите за штетите сè уште пристигнуваат. Прелиминарните извештаи покажуваат оштетување на културното наследство на повеќе локации, а се предвидуваат и големи загуби. Разновидното и богато културно наследство во вашата област е поврзано со националниот идентитет на вашата земја.

Каде да започнете?

Читајте подолу за да дознате.

ПРВ ЧЕКОР АНАЛИЗА НА СИТУАЦИЈАТА

Што е анализа на ситуацијата?

Собирањето веродостојни информации за време на вонредна состојба може да биде голем предизвик, особено кога е неповрзано и прибирано од непотврдени извори. Затоа, пред да преземете акција за обезбедување на културното наследство, одвојте време да ја процените ситуацијата, да ги анализирате собраните информации и да подготвите стратегија за обезбедување прва помош. Неуспешноста на оваа фаза може да доведе до погрешна приоритизација на засегнатото културно наследство, да се зголеми неговото оштетување, па дури и ризикување на животите на луѓето.

Системската проценка на одеднаш случена вонредна состојба или на криза која постепено се одвива, се нарекува анализа на ситуација. Таа вклучува собирање и воспоставување врски меѓу специфичните информации, пред и по настанот. Нејзина цел е да се откријат неопходните моментални потреби, да се спроведат соодветните активности и да се увидат постоечките капацитети со кои ќе се надмине вонредната состојба.

Анализата на ситуацијата најчесто се користи од страна на хуманитарните организации. Се користи за дефинирање на приоритети за непосредна помош веднаш по некоја катастрофа и на почетокот од фазата на **рано закрепнување**, а со цел да се идентификуваат долгорочните хуманитарни потреби.

Анализа на ситуацијата како дел од меѓународниот курс „Прва помош за културно наследство во време на криза“, Амстердам, 2015 година, Холандија
Фото: ИКРОМ.

Зошто да се прави анализа на ситуацијата за прва помош на културното наследство?

Во криза која брзо се развива, анализата на ситуацијата може да помогне во намалувањето на ризиците и во спречување на оштетувањето на културното наследство. Доколку таа се направи на почетокот на теренската операција за заштита на културното наследство, ќе помогне во утврдување на локацијата (локациите), времето, обемот и опсегот на самата операција.

Врз основа на добиените информации за периодот пред настанот, за видот и значењето на засегнатото културно наследство, анализата на ситуацијата ни помага во изнаоѓањето на **приоритетите** и начините на кои треба да интервенираме. Воедно, таа ќе помогне да се идентификуваат и актерите и засегнатите страни кои ќе ја имплементираат првата помош за културното наследство.

За вонредна состојба предизвикана од конфликт, може да се направи проширена анализа на ситуацијата која ќе вклучува и проценка на конфликтот, позната и како **анализа на конфликт** (види страница 44).

Резултатите од анализата на ситуацијата се користат за да се развие план кој ќе е специфичен за контекстот и за обезбедување и стабилизирање на засегнатото културно наследство. Резултатите може да се прилагодат и при обезбедувањето податоци за **проценката на штетите и ризиците на лице место** (види страница 48).

*Црква оштетена од земјотрес во Бохол, Филипини, 2013 година.
Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.*

Како анализата на ситуацијата помогна да се ограничи штетата и да се намалат ризиците во криза што се развива: Киев, Украина

Во февруари 2014 година избија масовни протести во Киев, Украина. Во центарот на Киев, демонстрантите и полицијата во текот на немириите опколија неколку институции и градби кои претставуваат културно наследство. Врз основа на анализата на ситуацијата и настаните што се одвиваа на терен, првиот кат на Националниот уметнички музеј на Украина беше евакуиран, а вредните артефакти претходно беа привремено преместени на побезбедна локација, бидејќи протестите се претворија во насилни немири. Покрај преселувањето на делови од збирката, вработените во музејот побарале безбедносни сили, повикувајќи ги да спречат вандализам. Овие навремени акции ја спасиле музејската збирка од големи оштетувања, додека во соседниот музеј за време на насилните немири беше украден дел од збирката.

Извор: Игор Пошиваило, директор на Националниот меморијален комплекс на херои на небесните стотина – Музеј на револуцијата на достоинството, Киев, Украина.

Учесник на меѓународниот курс за прва помош на културното наследство во време на криза, 2015 година.

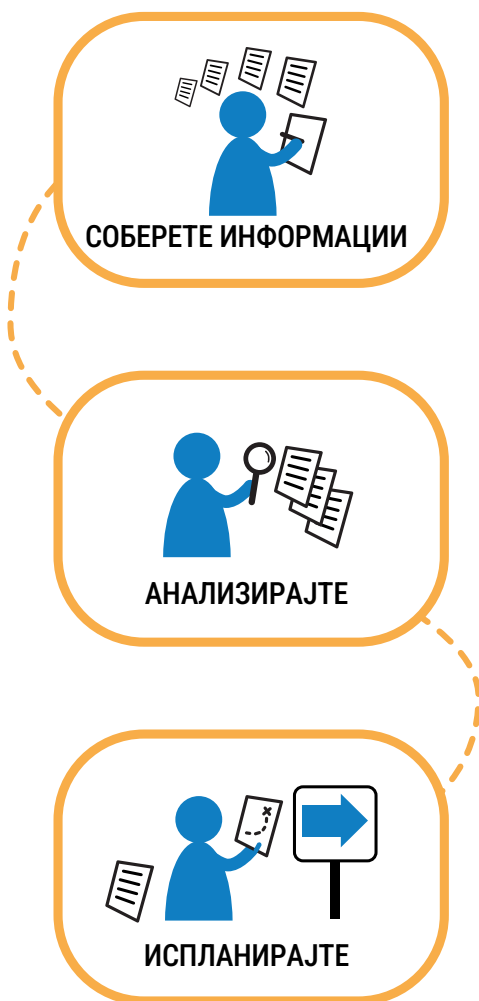
Кој треба да учествува во анализата на ситуацијата?

Анализата на ситуацијата за спроведување на прва помош за културното наследство може да ги вклучува, но не е ограничена само на:

- тимовите или институциите кои спроведуваат прва помош;
- сопствениците или институциите задолжени за погоденото културно наследство;
- претставници од институциите за управување со вонредни состојби кои го контролираат пристапот до погодената област и се задолжени за дефинирање на приоритети за одговор при вонредни состојби;
- претставници од локалните заедници;
- волонтери и локални невладини организации.

Како да се спроведе анализа на ситуацијата за прва помош за културното наследство?

Работен тек на анализа на ситуацијата за прва помош на културното наследство е дадена подолу:

Соберете информации

Првиот чекор од анализата на ситуацијата за прва помош на културното наследство е да се соберат конкретни информации за природата на вонредната ситуација, нејзината географска локација, видот (видовите) и значењето на засегнатото културно наследство, видот (видовите) и степенот на штетата како и вклучените чинители и учесници.

Контекст на вонредната состојба

- 1 Кој регион, провинција или земја е вклучена? Најдете ги точните гео-координати на засегнатата област
- 2 Која е примарната **опасност** што ја предизвикала вонредната состојба?
- 3 Кои се секундарните опасности што би можеле да предизвикаат поголема штета на културното наследство во погодената област?
- 4 Кои општествени, економски или политички **ранливости** можат да влијаат за културното наследство да стане поизложено на оштетување? На пример: лошите патишта може да спречат навремена реакција, или пак нарушувањето на редот и безбедноста може да го изложат културното наследство на секундарна опасност од грабеж.
- 5 Во која фаза од ситуацијата се наоѓате?
 - a. Дали е тоа фазата пред настанувањето на вонредната состојба (на пр., рано предупредување за вулканска ерупција)?
 - b. Дали е тоа во избувнувањето на вонредната состојба (на пр., почнале немири, во тек е невреме)?
 - c. Дали е тоа веднаш по случувањето на природна опасност или на опасен настан предизвикан од човек, како што е инцидент со бомбардирање?

Настаните во повеќеслојна итна ситуација не следат линеарна прогресија. На пример, земјотрес може да предизвика пожар. Слично на тоа, во криза која трае, нов конфликт може да го дестабилизира постоечкиот мировен договор. Затоа, многу е важно правилно да ја идентификувајте фазата во која се наоѓате и како ситуацијата се развива за да можете да вклучите и резерви во планирањето.

- 1 Колку и каков вид на културно наследство најверојатно ќе биде засегнато? Доколку се работи за неколку **културни добра**, погрижете се да имате гео-координати за нив. Овие податоци може да се најдат во **инвентарите** на националните министерства за култура или националните одделенија за култура.
- 2 Каково е **значењето** на засегнатото културно наследство во областа и за кого? Дали културното наследство има национално или регионално значење?
- 3 Кои се локалните верувања или ставови кои би можеле да влијаат при пружањето прва помош за културното наследство? Тие би можеле да влијаат врз достапноста на ресурси и луѓе кои можат да помогнат во операцијата. На пример, по земјотресот во Непал во 2015 година, на странските градежни инженери кои не беа Хиндуси, не им беше дозволено да влезат во внатрешните простори на хинду-храмовите за да ја проценат штетата. Со цел да се планира операција за прва помош која ги почитува локалните културни и социјалните контексти, од клучно значење е да се стекне разбирање за:
 - а. Верските убедувања во погодената област.
 - б. Јазикот кој се користи и други форми на комуникација.
 - в. Улогата (улогите) и вклученоста на мажите и жените во културното наследство.
 - г. Вклучувањето или застапеноста на културното наследство на малцинска заедница во главниот сектор за наследство на таа област.
 - д. Очекувањата за надворешна помош за закрепнување на културното наследство.
- 4 Каква била состојбата на засегнатото културно наследство пред настанот, односно каква била неговата физичка состојба и какви биле неговите ранливи точки? Дали било реставрирано? Дали културното наследство било конзервирано? Дали било добро заштитено? Дали било добро документирано? Овие информации може да се добијат од институциите или поединците кои управуваат со засегнатото културно наследство.

Од особена важност е да се идентификува и документира локалното културно наследство, пред да се случи криза, па така, доколку подоцна се случи некој непосакуван настан, ќе може да се одредат сите видови штети. Вработените во локалните институции треба да се обучат за документирање, како и за евидентирање на оштетувањата на културното наследство преку негово фотографирање. (За повеќе информации видете во делот **Проценка на штетите и ризиците на лице место, страница 59**).

- 5 Дали постојат функционални планови за управување во вонредни ситуации за културно наследство? Доколку постојат, пронајдете ги контактите од лицето или лицата кои се одговорни за координирање на локалниот одговор за културното наследство.
- 6 Каква штета е нанесена врз културното наследство во погодената област? Собирајте информации од веќе познати локални извори.

Во согласност со нивните верски убедувања, регрутираните волонтери од локалната заедница, не мислејќи на својата лична безбедност, работеа боси за да спасат делови од будистички храмови и пагоди оштетени од земјотресот во Баган, Мајанмар во 2016 год. Локалните верувања и обичаи секогаш ќе влијаат на првата помош за културното наследство. Сепак, пред да се случи катастрофа, треба да се пружат соодветни обуки за локалните заедници за ризиците кои постојат при спасувањето на културното наследство доколку не се носи лична заштитна опрема.

Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Идентификувајте ги засегнатите страни и актерите

- 1 Кои се сопствениците (институции/поединци/општествени групи) на **културните добра** во погодената област? Пронајдете ги нивните контакт-информации и доколку е можно, воспоставете комуникација со нив за да соберете прелиминарни информации за оштетувањата врз нивното културно наследство.
- 2 Кои се луѓето или заедниците чија егзистенција зависи од културното наследство?
- 3 Кој е задолжен за координирање на одговорот во вонредни состојби и кој го контролира пристапот до погодената област(и)? Пронајдете ги нивните контакт-информации што ќе ви користат подоцна при проценката на местото на настанот, доколку е потребно.
- 4 Кои локални заедници, волонтерски групи или вработени кои се на лице место би можеле да помогнат во проценката на штетата и ризиците, како и во спроведувањето мерки за безбедност и стабилизација?
- 5 Кои тимови за брз одговор во вонредна состојба, како на пример, пожарникари, армиски или персонал за цивилна одбрана, би можеле да помогнат во пружањето прва помош за засегнатото културно наследство?
- 6 Каков вид на ресурси можат да обезбедат одговорните за засегнатото културно наследство?
- 7 Кое е нивото на соработка помеѓу клучните актери при вонредна состојба и засегнатите страни?

Мапирање на засегнатите страни и актери

Креирањето визуелна мапа може да биде корисна алатка за идентификување и разбирање на сложените односи меѓу засегнатите страни и актерите, како и за нивните соодветни интереси и улоги при првата помош за културното наследство. Како? Земете го предвид примерот наведен на следната страница, кој ги идентификува засегнатите страни и актерите по експлозија на бомба во верски објект, во земјата наречена А. Во позадината на тој настан тече воен конфликт.

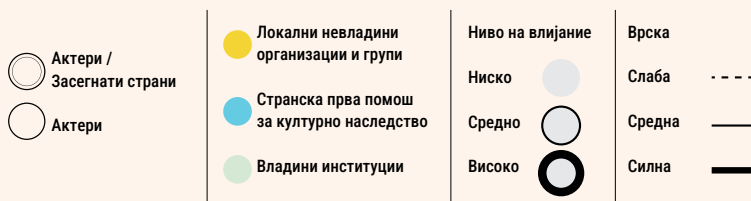
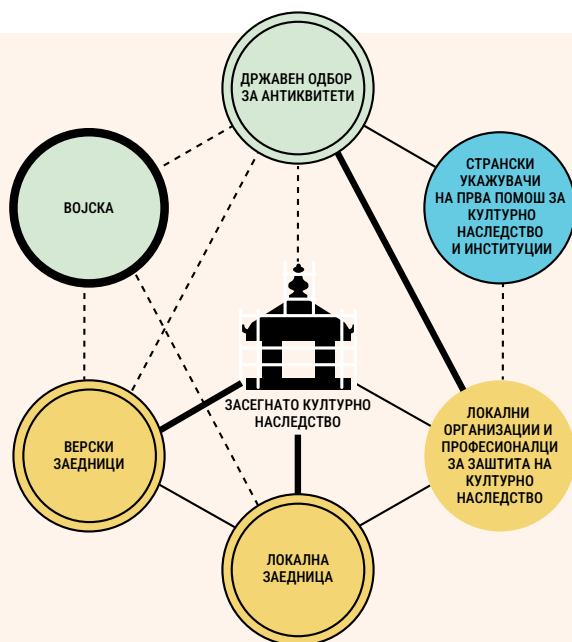
Војската на земјата А е задолжена за одржување на мирот и за спроведување антитерористички операции во погодената област. Во моментот, војската го контролира пристапот до локалитетот.

Членовите на локалната заедница кои живеат во близина на верскиот локалитет не ѝ веруваат целосно на војската. Тие се силно поврзани со верскиот локалитет и сакаат да го спасат.

Дополнителните **клучни чинители** и **актери** се:

- Државниот одбор за антиквитети, кој има стручна експертиза за да пружи прва помош за оштетените градби и предмети во верскиот локалитет.
- Верскиот одбор на оштетениот храм, кој има нарушени односи со Државниот одбор за антиквитети, а кој мора да се консултира пред да му дозволи Државниот одбор за антиквитети да преземе мерки за прва помош.
- Странски организации за заштита на културно наследство, до кои се обратил Државниот одбор за антиквитети за финансирање и техничка помош.
- Локални професионалци за заштита на културно наследство кои ја знаат историјата на локалитетот. Тие треба да имаат експертиза за проценка на штета и за стабилизирање и обезбедување на оштетеното културно наследство.

Преку мапирање на сите засегнати страни и актери во дадената ситуација и преку идентификување на нивните интереси и заемни врски, мапата на засегнатите страни и актери ќе помогне да се разјасни следново:

- Кој може да обезбеди пристап до засегнатото културно наследство?
- Кој може да финансира прва помош за културното наследство?
- Кој може да даде дозвола за отпочнување со прва помош за културното наследство?
- Кој треба да биде консултиран и вклучен на ниво на заедницата?
- Кој може да ги обезбеди потребните информации за одреден одговор кој ќе ги има предвид локалните потреби?

Мапата на засегнатите страни и актери овозможува подобро разбирање на соодветните интереси и односи на моќ меѓу сите засегнати страни и актери, што пак, помага да се избегнат потенцијални конфликти и погрешна комуникација.

Анализирајте ги информациите

- 1 Анализирајте ги собраните информации и идентификувајте ги културните добра кои:
 - а. се најзначајни;
 - б. се тешко оштетени;
 - в. претрпеле одредена штета и се подложни на секундарни опасности, што може да доведе до ризик од нивно понатамошно оштетување доколку се оставени без надзор.
- 2 Идентификувајте ги културните добра за кои е потребна проценка на штетата и ризиците на лице место. Културното наследство кое е делумно или многу оштетено и е изложено на ризикот да претрпи дополнителни оштетувања, треба да биде приоритетно при проценката на местото на настанот. Културното наследство кое е значајно и е изложено на ризик, влегува во потесниот избор за теренска проценка.
- 3 Земете го предвид видот на експертиза што ќе ви треба за правење **проценка на штетите и ризиците на лице место** (види страница 52), и за која, покрај прегледот на оштетувањата и ризиците, може да биде потребна и целосна евалуација на безбедноста на локалитетот, како и на градбите кои се во него (доколку ги има). На пример, при проценка на самото место по поплава, за одредена историска градба и збирка може да има потреба од вклучување на градежен инженер запознаен со наследство чија конструкција е оштетена од вода, како и менаџер на збирки кој може да го процени оштетувањето и ризиците од распаѓање и мувла. Подеднакво, при повоена проценка на слични културни добра може да има потреба од безбедносна проверка за експлозивни направи.

Во зависност од нивото и обемот на вонредната состојба, проценките за употребливоста на градбите, како што се училишта, болници и домови во погодената област, се спроведуваат како дел од одговорот при вонредна состојба. Овие проценки, сепак, не секогаш даваат приоритет на локалитетите и спомениците кои се културно наследство. Затоа, со цел да се синхронизираат напорите, во анализата на ситуацијата за културно наследство, погрижете се да учествува и претставник од институцијата која го координира одговорот при вонредни состојби.

- 4 Врз основа на достапните информации, анализирајте ги **непосредните безбедносни активности** (види страница 79) кои се потребни за секој локалитет. На пример, дали локалитетот треба да биде покриен или дали треба да се постави чувар што ќе ја штити заштитената област? Во случај на нематеријално културно наследство, размислете за видот на олеснување – поддржете ги потребите на заедницата за да се опорави од вонредната состојба.
- 5 Идентификувајте ги видовите на набавки и опрема (Сет алатки, видете на страница 11) кои ќе ви бидат потребни за проценка на штетата и ризиците на лице место.
- 6 Користејќи ја **мапата на засегнатите страни и актери**, одредете кои од засегнатите страни и актери може да ви дадат дозвола за работа на самото место, кои би го олесниле пристапот, би обезбедиле ресурси, би организирале логистика и би обезбедиле експертиза за:
 - а. проценки на штети и ризици на лице место;
 - б. безбедносни и стабилизациони операции на секој локалитет;
 - в. евалуација и мониторинг на спроведената работа на секој локалитет.
- 7 Врз основа на достапните информации за претпочитаниот локален јазик (јазици) или форми на комуникација во погодената област, одредете **стратегии** за комуникација со професионалците за вонредни состојби, засегнатите страни, засегнатите заедници и медиумските групи.

Планирање активности за прва помош на лице место

Откако ќе ги анализирате сите собрани информации, искористете ги резултатите за да развиете стратешки план за имплементација на прва помош за културното наследство, наведувајќи го следново:

- 1 Предвидениот временски период, големината, опсегот, трошоците и целите на операциите на местото на настанот.
- 2 Улогите и одговорностите на институциите, професионалците за прва помош за културното наследство, лицата кои обезбедуваат прва помош за културното наследство, волонтерските групи и други учесници.
- 3 Формалните дозволи и консултации во рамките на заедницата, неопходни за започнување со теренска проценка и спроведување мерки за стабилизација и безбедност.
- 4 **Комуникацискиот план:** какви средства за комуникација ќе се користат? Кој ќе биде одговорен за комуникацискиот план?
- 5 Подготвување на ресурсите што ќе бидат потребни за теренска работа на местото на настанот. Тука треба да се додаде и специфичната документација што ја поседуваат пред настанот, како и список на потребна опрема и набавки за теренската работа.
- 6 Видот на теренска обука или ориентација која би била потребна за волонтерите и тимовите за брз одговор пред отпочнување со првата помош.
- 7 Дефинирање на критериумите за безбедност и контрола на квалитетот за спроведување прва помош.
- 8 Критериуми и начини на евалуација: Кој ќе ја врши евалуацијата? Како?
- 9 Мониторинг: Кој ќе го прави? Која ќе биде временската рамка на мониторингот?

Имајте на ум дека теренската проценка на оштетувањата и ризиците ќе обезбедат подетални информации кои би можеле да го променат или прочистат стратешкиот план за спроведување на првата помош.

Што е анализа на конфликти?

Анализата на конфликти е алатка која помага во одредувањето на основните причини на одреден конфликт и ги утврдува предизвикувачите што можат да го претворат конфликтот од латентен во насилан. Овие предизвикувачи може намерно да се насочени кон културното наследство.

Како да се спроведе анализа на конфликти?

Методот кој се состои од три чекори за анализа на конфликти е објаснет подолу: се заснова на упатства дадени од Одделот за меѓународен развој (ДФИД) во Обединетото Кралство и може да се адаптира со цел да се одредат приоритетите за прва помош и закрепнување на културното наследство.

1. Анализа на причините за конфликтот. За да се разберат причините кои стојат зад конфликтот, неопходно е да се анализираат политичките, општествените, економските и безбедносните ранливости. Оваа анализа треба да вклучува различни гледишта и да ги содржи следниве елементи:

а. широка контекстуална анализа (историја на конфликтот, физичките и демографските карактеристики, како и структурни нееднаквости);

б. карта на изворот (изворите) на тензиите и конфликтот, кои може да вклучуваат и културни симболи;

в. идентификација на врските на тензија помеѓу изворите во различни сектори, вклучувајќи го и секторот за културно наследство.

2. Анализа на актерите кои влијаат или пак се засегнати од конфликтот. Ова се фокусира на анализа на краткорочните стимулации и интереси и треба да вклучува:

а. список на сите учесници кои се директно или индиректно вклучени во конфликтот;

б. анализа на интересите, односите, капацитетите, мировната агенда, стимулациите за секој актер;

в. визуелно мапирање.

Забелешка: Со цел да се анализираат конфликтите кои вклучуваат културно наследство, во вториот чекор треба да се вклучи мапирање на интересите во однос на засегнатото културно наследство.

3. Анализа на динамиката на конфликтот. Оваа анализа се однесува на проценката на веројатноста дали конфликтот ќе се зголеми, намали или пак ќе се стабилизира. Анализата ги следи и долгорочните и краткорочните предизвикувачи вклучени во конфликтот. Таа треба да вклучува:

- а. анализа на долгорочните трендови;
- б. проценка на веројатните пократкорочни предизвикувачи;
- в. проценка на факторите кои веројатно ќе ја забрзаат или забават конфликтната динамика (да се разгледаат институциите и процесите);
- г. развој на сценарија за конфликтот.

Забелешка: Со цел да се анализираат ризиците за засегнатото културно наследство во текот на неговото **рано закрепнување** (види страница 130), овој чекор треба ја вклучува проценката за тоа како ќе се согледаат активностите преземени за закрепнување на културното наследство од страните вклучени во конфликтот.

Видете референци на страница 159.

ПОДОБРЕТЕ ЈА ВАШАТА ПОДГОТВЕНОСТ ПРИ ВОНРЕДНА СОСТОЈБА!

Доколку настане вонредна состојба во вашиот град, и притоа е зафатен голем број збирки и локалитети на културно наследство:

а) Кој мислите дека треба да биде вклучен во спроведувањето на анализата на ситуацијата?

б) Како би контактирале со него/нив?

в) Дали имате карта од вашиот град што ги прикажува прецизните локации од сите локалитети што се културно наследство?

г) Дали приоритетна листа го класифицира значењето на различните видови културно наследство?

Што следи по анализата на ситуацијата?

ПО ВОНРЕДНАТА СОСТОЈБА во вашата област, направивте **анализа на ситуацијата** со повеќе засегнати страни, членови на заедницата и соодветни актери за вонредни состојби; идентификувавте материјални и нематеријални културни добра кои биле оштетени и/или се изложени на ризик од дополнително влошување на нивната состојба.

Кој треба да биде вашиот следен чекор?

Продолжете да читате за да дознаете.

ВТОР ЧЕКОР

ПРОЦЕНКА НА ШТЕТИ И РИЗИЦИ НА ЛИЦЕ МЕСТО ПО НАСТАНОТ

Што е проценка на оштетувањата и ризиците на лице место по случувањето на настанот?

Спроведувањето **анализа на ситуацијата** помага да се одредат материјалните и нематеријалните културни добра за кои е потребно да се спроведат брзи теренски инспекции. Тие се познати како проценки на оштетувањата и ризиците на лице место по случувањето на настанот.

Изборот на културните добра за овој вид проценки се заснова на нивното соодветно **значење**, степенот на оштетување што го претрпеле и ризиците од понатамошни оштетувања.

Проценката на оштетувањата и ризиците на лице место вклучува визуелна инспекција и документирање на штетата и загубите. Тоа е корисно за евалуација на непосредните ризици, кои, доколку не се третираат, може да предизвикаат поголема штета на културното наследство. Врз основа на информациите од пред настанот, се евидентира обемот на физичката штета и тоа што може да биде спасено. Дополнително, се проценуваат и загубите – на пример, начинот на кој катастрофата ги погодила луѓето, нивните приходи и нивната инфраструктура.

Важно е да се спроведе интегрирана проценка на оштетувањата и ризиците по настанот за сите видови културно наследство, т.е. **движно, недвижно и нематеријално**. Доколку не се стори тоа, може да дојде до неефикасно користење на времето и ресурсите и неточна проценка на потребите за опоравување. Ова е од суштинско значење, бидејќи ќе даде податоци за **стратешкиот план** за спроведување на теренските активности наведени во текот на анализата на ситуацијата.

Тим кој врши проценка на оштетувањата и ризиците на лице место во Музејот на палатата Хануман Дока во Катманду, Непал, 2015 година. Фото: ИКРОМ.

Зошто да се спроведе проценка на оштетувањата и ризиците на лице место?

Првичниот увид на погодените локалитети ќе ви овозможи да соберете дополнителни информации за состојбата на локалитетот/градбата/ предметот што не би можеле да се добијат или да се потврдат при анализата на ситуацијата.

Проценката на лице место дава можност:

- да се процени физичката состојба на засегнатото културно наследство во рамките на неговата средина и идентификување на потребните активности за безбедност и стабилизирање.
- да се забележат начините на кои катастрофата влијаела на поширока група засегнати страни, на пр., преку разговор со заедницата, локалните лидери, продавачи на сувенири на или во близина на локалитетот, или операторите на блиските сместувачки капацитети.
- да се идентификуваат непосредните ризици и соодветните мерки за нивно ублажување.
- да се проценат трошоците што ќе бидат потребни за стабилизација и безбедност на локалитетот и негово целосно закрепнување.

Проценката на оштетувањата и ризиците на лице место може да се искористи и за да се обезбедат потребните средства за прва помош и закрепнување на културното наследство. Таквата проценка може да даде податоци за **Проценка на потребите по катастрофи (ПППК)**: метод за проценка на повеќе сектори, кој им помага на засегнатите влади да ги утврдат директните ефекти, долгорочните влијанија и потребите за обновување по катастрофа од големи размери.

Некои земји имаат свои методи за проценка на потребите за закрепнувањето по катастрофа. Проценка на потребите по катастрофата се врши само кога некоја земја бара помош од меѓународни организации, како што се Обединетите нации.

Како би направиле интегрирана теренска проценка на оштетувања и ризици на лице место?

Подолу е објаснет чекор по чекор работниот тек за интегрирана теренска проценка на оштетувања и ризици на лице место за недвижно, движно (предмети и збирки) и **нематеријално културно наследство**.

Работен тек за проценка на оштетувањата и ризиците на лице место по настанот

Подгответе се

Користете ги наодите од **анализата на ситуацијата** како основа за:

1 Добивање соодветна дозвола и контакти

Добијте дозвола од одговорните институции каде што можете, и податоци за координаторот за одговор при вонредни состојби, или пак од командантот за инцидентот, со цел да можете да влезете во погодениот локалитет. Добијте ги контакт-информациите за вработените или одговорните професионалци кои имаат големо познавање за засегнатото наследство и неговата состојба пред настанот.

2 Подготвување на тим. Соберете и подгответе тим за спроведување на проценка на оштетувањата и ризиците на лице место. Тимот треба да биде сочинет според природата на опасниот настан, нивото на вонредната состојба и видот на засегнатото културно наследство.

Доколку станува збор за настан од големи размери, проценката може да се реализира на повеќе локации од страна на волонтери и професионалци од различни области, како на пр., архитектура, (конструктивно) инженерство, музејски студии, конзервација и антропологија. Во зависност од природата на вонредната состојба и предизвиканата штета, во проценките може да се вклучи армиски персонал или лица за брз одговор, како што се инженери за безбедност на конструкцијата. Дополнително, во случај на голема или сложена вонредна состојба, тие можат да обезбедат логистичка поддршка за спроведување на проценката.

Важно е тимовите што ги вршат проценките да бидат обучени за обезбедување на конзистентна документација, што ќе вклучува:

- а. Униформна употреба на формулари за проценка, основи и скици за евидентирање на оштетувањата и ризиците;
- б. Фотографии што ќе бидат однапред одредени и стандардизирани (долги снимки или крупен кадар) за означување на специфичен тип на штета или загуба;
- в. Однапред дефинирани и точно применети степени на оштетувања: голема, умерена или мала, заедно со опис на штетата што е причинета на предметите, градбите и на нематеријалното културно наследство;

г. Употреба на претходно договорени формулари за составување на податоци за штетите и загубите, лесно разбирливи за учесниците, засегнатите страни и донаторите за вонредни состојби.

Видете во Сетот алатки на страница 17 за некои примери на стандардизирани практики за документација и обрасци за проценка на оштетувањата и ризиците.

Обуката за тимовите за проценување на терен треба да вклучува и процедури за лична безбедност. Дополнително, волонтерите кои се во потесен избор за правење проценка на лице место мора да бидат запознаени со општествените и културните контексти на зафатената област и треба да бидат способни да комуницираат со засегнатата заедница на нивниот јазик.

3 Комплетирајте податоци пред настанот

Соберете ги податоците од пред настанот:

а. Карта која ги означува гео-координатите на погоденото културното наследство;

б. Мапа на локалитетот (Сет алатки, страница 13) или доколку е можно, најнова сателитска слика;

в. Каде што е изводливо, соберете плански основи, а доколку тие не се достапни, подгответе скица;

г. Евиденции за локалитетот, со опис на типот, бројот и локацијата на градбите, предметите и нематеријалните елементи;

д. Фотографии од пред катастрофата (првенствено долги или широки снимки) од погодените локалитети, градби, предмети и нематеријално културно наследство.

Имајте на ум дека видот и важноста на податоците значително ќе се разликуваат според видот на културното наследство кое било засегнато. За една институција од културата, како што е музеј, поважно е да се има детална планска основа и инвентар, отколку голема карта со гео-координати. Подеднакво, за катастрофи кои зафаќаат голема површина, основите на одделни градби може да бидат премногу детални за целите на вашата проценка.

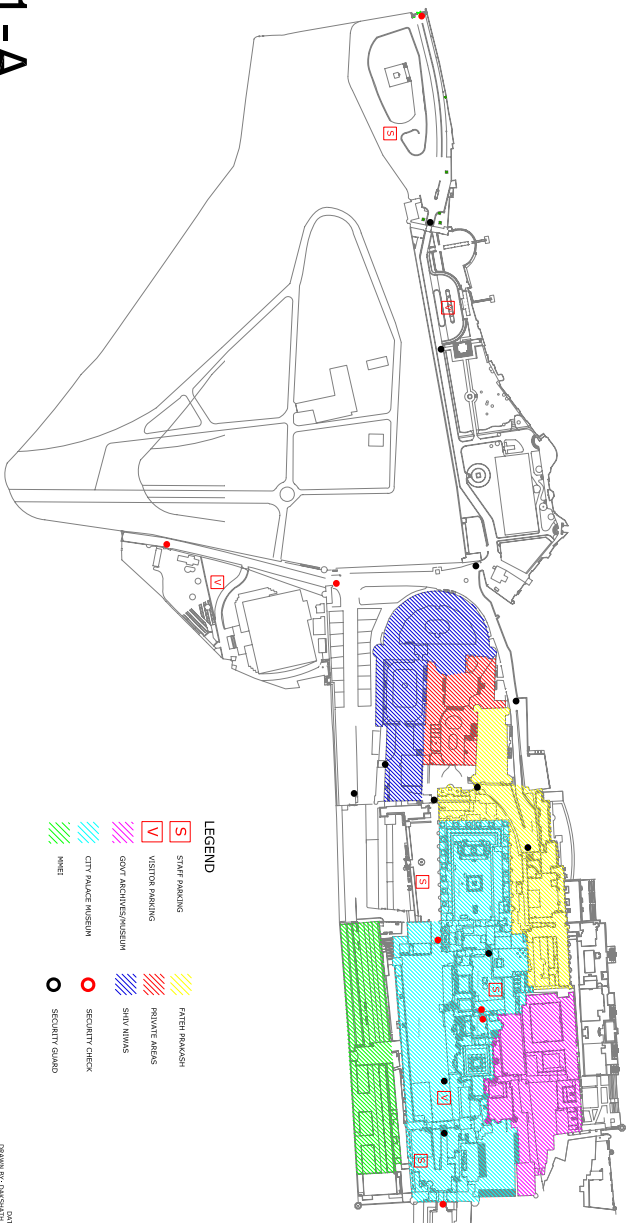
1-A

COMPLEX ZONING AND SECURITY PLAN

RISK MANAGEMENT PLANNING FOR THE CITY PALACE, UDAIPUR

DATE: 27-04-09
DRAWN BY: DAKSHINATHA K. KENNEDY
CHECKED BY: ROHIT DUGGASU

LEGEND	
	STAFF PARKING
	VISITOR PARKING
	GOVT. ARCHIVES/MUSEUM
	CITY PALACE MUSEUM
	WATER
	FAMILY PARKING
	PRIVATE AREAS
	SHU NIWAS
	SECURITY CHECK
	SECURITY GUARD

Пример за план на Градската палата, Удаипур, Индија, 2009 година.
Фото: Рохит Џугасу.

4 Алатки и опрема

Набавете опрема за документирање на штети и ризици, како на пр., фотоапарат со резервни батерии и интегриран формулар за проценка на штети и ризици (види Сет алатки, страница 17), кој е специфичен за контекстот и лесен за користење.

Набавете лична заштитна опрема според природата на опасниот настан, на пр., за проценка на лице место во поплавена област, осигурајте се дека имате водоотпорни обувки и заштитни средства како маски за лице со микрофилтри за спречување инфекции. Видете го генералниот список на лична заштитна опрема во Сетот алатки (страница 12).

5 Логистика и средства за комуникација

Подгответе соодветен буџет за теренската проценка, земајќи ги предвид трошоците поврзани со:

- а. Транспортот
- б. Сместувањето
- в. Храна и вода за пиење
- г. Безбедност и сигурност
- д. Средства за комуникација
- ѓ. Опрема за снимање на податоци во текот на проценката
- е. Материјали за почетно обезбедување на локалитетот, на пр., јажиња, лента за претпазливост, знаци, патокази, церади итн.
- ж. Персонал

Откако проценката е подготвена, обезбедете ги потребните средства и подгответе ја целата логистика.

Доколку станува збор за вонредна состојба од големи размери која засегнува повеќе локалитети, поставете монтажна канцеларија во непосредна близина на погодената област. Таа треба да служи како координативен центар и база за операции за тимовите кои ја вршат проценката на местото на настанот.

6 Координирајте го вашиот план

Координирајте го вашиот план со други професионалци и агенции за вонредни состојби кои работат во областа. Тоа е важно да се направи затоа што во исто време може да се спроведува и проценка за безбедност на конструкцијата и употребливоста на јавните градби. Таквите градби обично се музеи, библиотеки, архиви и објекти кои се културно наследство. Слично на тоа, институциите кои се задолжени за управување со вонредните состојби може да постават привремени засолништа на отворени простори во рамките на локалитетите што се културно наследство. Нивната работа може да се совпадне со оценките на лице место и со активностите за безбедност и стабилизација на културното наследство.

Онаму каде локалитетите што се културно наследство се користат за поставување привремени засолништа за време на првата помош, консултирајте се со одговорните лица да ви дадат насоки за тоа како безбедно да го користите локалитетот.

Извршете увид на локалитетот

- 1 Одете во и околу локалитетот и утврдете дали пристапот до сите погодени делови е прооден или блокиран. Обележете ги точките за пристап на самиот план на локалитетот.
- 2 Идентификувајте, обележете и, доколку е потребно, подгответе безбедни правци за пристап до самиот локалитет, особено на местото каде што можат да се приближат и паркираат возила. Исто така, идентификувајте безбедни излези и патишта за евакуација од локалитетот и безбедни зони, во случај да има потреба брзо да се извлекуваат луѓе.
- 3 Доколку има видливи оштетувања на градбата, консултирајте се со градежен инженер (конструктор). Доколку е безбедно да се влезе внатре, на планот на основата на објектот означете ја безбедната рута за внатрешен пристап. Во случај да немате план на основата на објектот, направете скица.

Не се приближувајте до сид на растојание еднакво на неговата висина пред да спроведете првична проценка на неговата стабилност. Држете се настрана од калканските сидови од неврамена носива сидарија, кои се повисоки од другите сидови и обично повеќе ранливи (види слика).

Сид со фронтон, Гуџрат, Индија, 2015 година.
Фото: Рохит Џигјасу.

- 4 Идентификувајте ги главните конструктивни елементи: дали станува збор за врамена или невврамена носива сидарија? Каков тип на покрив има? Ова ќе помогне да се идентификуваат најранливите делови на градбата и оние за кои треба да бидат свесни лицата кои пружаат прва помош за културното наследство и волонтерите.
- 5 Со помош на локалните менаџери за вонредни состојби, одредете безбедни простори за работа и складирање во и околу локалитетот кои би можеле да се користат од лицата кои пружаат прва помош за културното наследство и волонтерите за спроведување безбедносни и стабилизациски активности.

*Невврамена структура оштетена од земјотрес, Италија, 2017 година.
Фото: Еисуке Нишикава.*

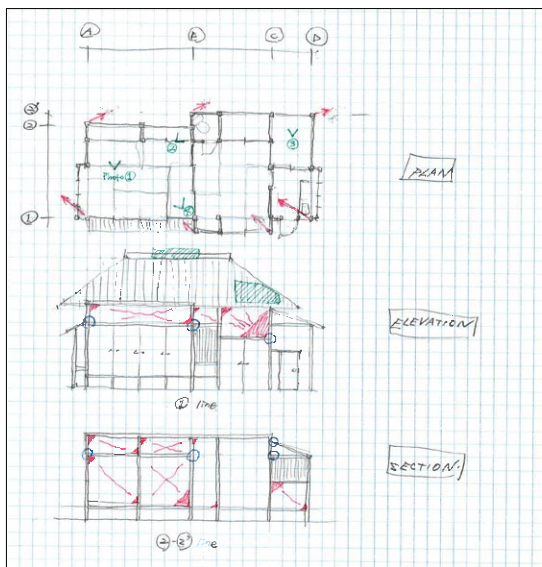
- 6 Идентификувајте ги и евидентирајте ги штетите на основните услуги и инфраструктурата, на пр., снабдување со електрична енергија, вода и сл. Ако тоа сè уште не е сторено, исклучете го снабдувањето со вода, струја и гас. Имајте предвид дека можеби ќе имате потреба од снабдување со свежа вода и електрична енергија за подоцна да ги стабилизирате објектите на самото место.
- 7 Проверете дали локалитетот има надворешни или непосакувани рушевини или опасен отпад или пак, хемикалии кои треба да се отстранат. Доколку постои таков отпад, означете ја неговата позиција на планот на локалитетот. Во такви случаи, треба да бидат ангажирани специјализирани професионалци кои се обучени за управување со отпад по катастрофа и тие мора да се погрижат за негово отстранување. Воедно, проверете дали на локалитетот има открити градежни делови или фрагменти од декоративни елементи, кои треба да се спасат. Обележете ја нивната позиција на планот на локалитетот.

Евидентирајте ги оштетувањата и ефектите од катастрофата

Евидентирајте ги оштетувањата врз недвижното културно наследство

- 1 Обележете ги оштетувањата на планот на локалитетот во случај на археолошки локалитет, а во случај на градби на основи на катови и пресеци (доколку се достапни); во спротивно, евидентирајте ги оштетувањата на скица. Додека сте на локалитетот или кај градбата, евидентирајте ги само големите оштетувања: времето ќе биде ограничено и од витално значење е да се даде приоритет на активностите за одговор за пристапување кон критичните закани, на пример, делови од ѕидови кои се пред рушење заради навалување, испакнувања, раслојувања или големи и длабоки пукнатини. За повеќе информации, погледнете го водичот за типични оштетувања предизвикани на објектите кои се културни добра според различните опасности во Сетот алатки, страница 30.

Примерок на план – скица, основа и пресек, Рим, 2018. Фото: Еисуке Нишикава.

- 2 Во случај на погодени градби: документирајте го само надворешното оштетување на градбата од безбедно растојание, сè додека овластен експерт не ви даде дозвола да спроведете документирање на ентериерот.
- 3 Направете контекстна фотографија на штетата (широка или со кадар од горе до долу) и запишете го референтниот број на фотографијата на картата/планот на локалитетот. Опишете го видот на штетата, нејзината локација и сериозност на формуларот за проценка.

- 4 Идентификувајте ги градбите (во случај на поголем локалитет) или просториите (во случај на една градба) кои претрпеле големи штети на конструктивните и неконструктивните елементи и означете ја нивната локација на соодветните плански основи. Подгответе посебен формулар за секоја градба и користете го за да го опишете видот и обемот на штетата. Доколку е можно, фотографирајте ја штетата и означете го нејзиниот референтен број на планската основа.
- 5 Разговарајте со луѓе кои работат или живеат на локалитетот. Можеби имаат вредни информации за тоа што се наоѓа под урнатините или за ситуацијата пред пристигнувањето на местото на настанот.
- 6 Забележете ги економските загуби – на пример, загубите во приходите или приходите заработени од продажба на билети на некој локалитет кој е културно наследство или музеј.

За референтните насоки и образецот за подготовка формулари за проценка на оштетувања и ризици врз движното и недвижното културно наследство, видете во Сетот алатки, страница 17.

Евидентирајте ја штетата причинета на предметите и збирките кои се културно наследство

- 1 Идентификувајте ја и означете ја локацијата на просторијата/областа што содржи оштетени предмети кои се културно наследство на соодветна планска основа доколку таква постои. Во спротивно користете скица.
- 2 Користете го **инвентарот** од пред настанот и вашата сопствена визуелна инспекција за го утврдите бројот на оштетените предмети и материјалите од кои тие се направени, како: камен, дрво, хартија или метал. Оваа информација мора да ја имате во формуларот за проценување на оштетувањата и ризиците.
- 3 Обидете се да го одредите видот и степенот на штетата. На пример, евидентирајте дали предметите се скршени и/или деформирани. Проверете дали предметите се влажни, суви, извалкани или изгорени. Запишете ги вашите забелешки во формуларот за проценка.
- 4 Забележете дали предметите се изложени на природната околина или на опасни материјали, како што се хемикалии или човечки отпад.
- 5 Фотографирајте ги оштетените предмети. Ако ги откриете заедно во едно или повеќе купчиња, направете по една широка снимка од секое купче. Запишете ги референтните броеви на направените фотографии во образецот за проценка и на планската основа.

*Оштетени скулптури во Хануман Дока, Катманду, Непал 2015 година.
Фотографии: Апарна Тандон, ИКРОМ.*

Евидентирајте го ефектот на катастрофата врз нематеријалното културно наследство

Дискутирајте со релевантните групи во заедницата (верски водачи, женски групи, старешини, занаетчиски здруженија итн.) кое нематеријално наследство било погодено и како.

Користете ги наодите од **мапата на засегнатите страни и актерите**, подготвена за време на анализата на ситуацијата, со цел да се одредат релевантните групи во рамките на заедницата за ваква консултација.

- 1 Насочете ја заедницата за да се уверите дека тие не ги земаат предвид само големите фестивали или настани. Имајте ги на ум категориите на **Конвенцијата на УНЕСКО од 2003 година за заштита на нематеријално културно наследство**: усни изразувања (вклучувајќи го и јазикот); изведувачки уметности; социјални практики, ритуали и свечени настани; локални знаења/традиции и занаети.

Проценката треба да ги вклучува изведувачкото, пристапот до засегнатото нематеријално наследство и пренесувањето на истото. Сите три се силно меѓусебно поврзани.

- 2** Документирајте ги материјалните добра кои се поврзани со нематеријалното наследство (како места, локалитети, предмети, носии и алатки). Материјалните средства најлесно се проценуваат. Истите методи може да се користат онака како што е опишано во погорните делови во книгата.

Честопати, оштетувањата на материјалните добра не влијаат врз нематеријалното наследство. На пример, ритуалите може да продолжат на друго место, или фестивалите може да се одржат со нови костими. Сепак, не заборавате на другите загуби, на пример, губењето пристап до пазарите и алатките може да значи губење на приходи за занаетчиите.

- 3** Комуницирајте со луѓе, изведувачи, практичари, духовни водачи и старешини. Проценката треба да предвиди како се погодени носителите на нематеријалното културно наследство. На пример, катастрофата може да резултира со пренесување на знаење од носителите или, исто така, може да доведе до раселување, што може да го искомплицира пренесувањето на знаењата или традициите. Раселувањето може исто така да значи дека традиционалните исцелители или свештениците повеќе немаат пристап до светите места за извршување на ритуали.

- 4** Идентификувајте ги и проценете ги традициите и знаењата. Овој евалуациски чекор е најтежок: потребно е добро разбирање на еволуирањето на предметното нематеријално културно наследство, што ќе ви овозможи да го процените степенот на промената која настанала како резултат од катастрофата и ефектот што тоа може да го има со текот на времето. Многу често, наместо целосно да се изгуби знаењето или традицијата, одредена катастрофа може да предизвика значителна промена на нематеријалното наследство.

На пример, може да продолжи да се организира некоја поворка, но идните повторувања нема да бидат исти. Слично на тоа, локалните приказни може да се прераскажуваат поинаку, вклучувајќи ги елементите од неодамнешните катастрофални настани. По катастрофа, од суштинско значење е проценките да ги земаат предвид таквите промени во практиките кои ги предизвикала катастрофата. Тие не се нужно негативни и може да укажат на отпорноста на нематеријалното наследство и неговите носители.

За образец за проценка на ефектите од катастрофа врз нематеријално наследство, видете во Сетот алатки, страница 24.

Проценете ги и евидентирајте ги непосредните ризици

Проценката на ризиците по настанот ѝ помага на итната проценка на ризиците бидејќи ситуацијата во вонредна состојба брзо се менува. Тоа помага во одредувањето проактивни мерки потребни за намалување на ризиците и подготвеноста пред културното наследство да претрпи непоправлива загуба.

Работниот тек за проценка на ризиците е детално претставен подолу:

- 1 Идентификувајте ги можните опасности (природни или предизвикани од човечки фактор) кои може да претставуваат непосредна опасност по животите или може да предизвикаат штета на материјалното и нематеријалното културно наследство.

Разгледајте ги **примарните** и **секундарните** опасности. На пример, земјотресот како примарна опасност може да предизвика секундарни опасности, како што се цунами, поплави, подметнување пожари или вандализам. Ако овие извори на опасност се локализирани, одредете ја нивната локација во и околу локалитетот/градбата/заедницата.

Примарни опасности	Секундарни опасности
Природни опасности	
 Земјотрес	Пожар, лизгање на земјиштето, цунами, втечување
 Поплава	Свлечиште, мувла, ефлоресценција, корозија
 Цунами	Пожар, поплави
 Ураган/Торнадо	Пожар, оштетувања од ветер
 Пожар	Оштетување од вода, мувла, ефлоресценција, корозија
 Вулкан	Пожар, лизгање на земјиштето, земјотрес
Опасности предизвикани од човекот	
 Воен судир	Пожар, бомбардирање, уривање
 Тероризам	Пожар, бомбардирање
 Вандализам	Уривање, кражби

- 2** Идентификувајте ги физичките, општествените, економските, политичките и ранливостите кои произлегуваат од различните ставови, а кои го изложуваат наследството на различни опасности.

Овие ранливости може да се идентификуваат на следниов начин:

а. Искористете ги наодите од вашата **анализа на ситуацијата** за да увидите како и зошто е оштетено културното наследство и како може да биде изложено на секундарни опасности. На пример, лошо одржувана конструкција на објектот која претрпела штета во ураган би можела да продолжи да биде изложена на секундарни опасности, како што се оштетување од пожар и дожд. Неодржувањето на културното наследство може да произлезе од многу општествени или економски причини, како што е недостатокот на ресурси, или каде наследството припаѓа на некоја малцинска заедница.

б. Додека ја документирате штетата, набљудувајте како природните појави би можеле да предизвикаат секундарни опасности. На пример, влажните и извалкани предмети направени од органски материјали се повеќе склони кон мувла и штетници.

в. За време на проценките на самото место, евидентирајте ги активностите кои би можеле да создадат или да ги зголемат ранливостите и ризиците во и околу локалитетот или заедницата. На пример, засолнувањето на луѓето во отворената област во непосредна близина на локалитет кој е културно наследство, може да доведе до грабежи или вандализам. Импровизирана кујна поставена во близина на локалитетот, може да го изложи на ризик од пожар. Спроведете интервјуа со засегнатите страни и актери на самото место и проценете ја нивната перцепција за заканиите, ограничувањата и потребите. Засегнатите страни и актери може да бидат менаџери, професионалци за културно наследство, чувари и соседи.

г. За нематеријално наследство земете ги предвид општествените процеси кои влијаат на пренесувањето, пристапноста или практикувањето на нематеријалното наследство. На пример, знаењата можеби не биле погодени, но раселувањата од големи размери или губењето на пристапот до пазарите, може да значи дека, на среден до долг рок, помладите генерации ќе изгубат интерес, или нема да можат да учат или усвојуваат одредена традиција од својата заедница.

3 Со цел да се проценат непосредните ризици, изгответе соодветни изјави за ризици.

Изјавата за ризик дефинира како примарните и секундарните опасности може меѓусебно да се поврзат со ранливости и нивоа на изложеност, со непосредно влијание врз различни видови културно наследство и безбедноста на луѓето.

На пример: ако има обилни врнежи, пукнатините на таванот може да предизвикаат протекување, со што директно би се оштетиле историските ентериери и фрески. Отсуството на ограда и безбедносни системи може да изложи еден манастир на ризик од грабежи.

Додека подготвувате изјава за ризик, разгледајте ги сите можни врски помеѓу **ранливостите, примарните и секундарните опасности** и нивоата на изложеност кои би можеле да ги зголемат негативните ефекти од катастрофата (види слика подолу).

За изготвувањето изјави за ризик можеби ќе биде потребно време. Оваа активност може да се изврши надвор од локалитетот, додека собираат податоци.

Влијанија од земјотресот и цунамито Тохуку: Јапонија

На 11 март 2011 година, земјотрес со јачина од 9.0 степени го погоди североисточниот брег на Хоншу кој е најголемиот остров во Јапонија. Земјотресот беше проследен со големо и моќно цунами, кое го поплави брегот на источна Јапонија и делови од градот Сендаи, вклучувајќи го и неговиот аеродром и многу традиционални населби. Земјотресот предизвика и оштетување на брана, што резултираше со голема поплава. Цунамито предизвика и излевање на нафта, поради превртување на контејнери полни со гориво. Излевањето на нафтата пак, доведе до пожари што предизвикаа експлозии во нуклеарна централа.

Во овој случај, земјотресот беше примарна опасност и тој предизвика

Уривање на зграда предизвикано од цунами во источна Јапонија, 2011 година.

Фото: Одбор на префектурата Мијаги.

секундарни опасности како што се: последователни потреси, цунами, поплави, пожари и нуклеарна несреќа. Близината на Јапонија до морето и нејзината гео-локација ја изложува земјата на опасности, како што се земјотреси и цунами. Дополнително, присуството на танкери за нафта и нуклеарен реактор во областа се покажаа како големи ранливости, кои пак, предизвикаа пожари и нуклеарна радијација. Во комбинираниот ефект на овој синџир на опасни настани загинаа повеќе од 19 000 луѓе, а стотици илјади останаа без домови, беше уништена витална инфраструктура, вклучувајќи уништени патишта и електрани. Беа

евидентирани повеќе од 700 случаи на штети врз културното наследство. Земјотресот предизвика конструктивни оштетувања на објекти со слаб до среден интензитет. Во делови од погодената област цунамито и брановите односоа историски и вернакуларни објекти и збирки.

Понатаму во внатрешноста на земјата, иако надвор од дофатот на цунамито, од поплава, која беше резултат на оштетување на брана, беше оштетен склад со археолошки предмети и друго движно културно наследство. Движното културно наследство исто така беше контаминирано со нуклеарно зрачење, што пак, го одложи неговото закрепнување. Прекилот на струја во погодената област ги изложи влажните, органски материјали, како дрво и хартија, на ризик од ширење на мувла и други форми на биолошко оштетување.

Видете референци на страница 163.

- 4 Идентификувајте го нивото на ризик (низок, среден или висок) за секоја изјава за ризик, врз основа на неговата природа и веројатноста од примарни и секундарни опасности, како и потенцијалното влијание врз безбедноста на луѓето и вредностите на културното наследство. На пример, по земјотрес, ризикот од уривање на некоја градба за време на афтершокови, поради конструктивните пукнатини е висока. Сепак, ризикот од колапс во случај на локализирана поплава, предизвикана од комбинација од обилни дождови и протекување на вода низ тесните пукнатини на таванот на истата градба е релативно ниска.

Додека ги проценувате непосредните ризици, видете во Сетот алатки на страница 16, формулари и други ресурси за помош.

Составете податоци

- 1** Систематски дигитализирајте ги формуларите и скиците за проценка за секој тип културно наследство веднаш по проценката на самото место. Тоа ќе помогне да се спречи губењето на податоци и ќе овозможи споделување на информации во лесно употреблив формат. Би требало да планирате да ги дигитализирате резултатите барем еднаш дневно и затоа погрижете се да имате соодветен работен тек и метод на дигитализација пред почетокот на теренската работа. Секоја компонента од културното наследство треба да биде лесно препознатлива преку единствен идентификациски број (види Сет алатки, страница 46).
- 2** За интервјуата со засегнатите страни: соберете ги белешките или транскриптите од интервјуата и складирајте ги заедно со другите податоци. Задолжително наведете го името на изворот, датумот и местото на интервјуто и, ако е можно, начинот за контактирање со соговорникот.
- 3** Преземете ги фотографиите од вашиот фотоапарат и поврзете ги со дигиталната копија на планските основи преку нивните референтни броеви. По избор, отстранете ја датотеката генерирана од фотоапаратот односно името или бројот на преземената датотека со слика и заменете со име на датотека што го означува местото, датумот и видот на штетата во форма на кратки кодови. Ова е особено важно во случај на проценки кои опфаќаат повеќе локалитети и/или тие кои се спроведуваат во различни фази. Осигурајте се дека имињата на датотеките и кодовите се конзистентни и можат да бидат разбрани од сите што се вклучени во проценката и собирањето податоци.
- 4** Поврзете ги податоците содржани во формуларот за проценка со мапата на локалитетот, плановите на основата и фотографиите од штетата со составување на една единствена датотека.
- 5** Ако не сте биле во можност да го направите тоа на локалитет, подгответе ги вашите изјави за ризик и одредете го нивото на ризик за секоја изјава.
- 6** За да се обезбеди лесен пристап и анализа, соберете ги, категоризирајте ги и складирајте ги сите податоци собрани од локалитетот во стандардизирана база на податоци.

Алатка за компилација и визуелизација

Апликацијата за **Географски информациски системи (ГИС)** инсталирана на вашиот мобилен телефон или таблет може да биде многу корисна за документација на самото место кога се работи за градителско наследство и културни репозиториуми.

Формуларите за проценка на штети и ризици може да се пополнат без пристап до интернет во рамките на ГИС алатката, а во неа може и директно да се прикачат фотографии, така што сите формулари и фотографии можат да бидат чувани заедно. Откако вашиот мобилен телефон е поврзан со интернет, формуларите и фотографиите потоа може директно да се извезат до централна база на податоци. Важно е да се напомене дека сите апликации што ќе ги одберете за да документирате, ќе треба да генерираат податоци што ќе може да се приспособат и визуелизираат. Тимовите за проценка ќе имаат потреба од насоки за нивно користење на терен.

Видете референци на страница 162.

Подгответе извештај за проценка

Врз основа на истражувањето на локалитетот, подгответе консолидиран извештај за проценката што ќе ги содржи следниве информации:

- Значењето на засегнатото културно наследство (локалитет на наследство/ збирка/традиција).
- Природата на катастрофата или конфликтот. Што се случи? Кога? Како тоа го инволвира културното наследство?
- Опис на оштетувањата на недвижното и движното културно наследство и ефектите од катастрофата врз нематеријалното наследство. Ова треба да вклучува краток опис на видот на штетата/ефектот, локацијата (со упатување на основната карта, мапата на локалитетот и планот на основата или скица, каде што е можно) и можните причини. Вклучете една фотографија за да го илустрирате секој предмет на оштетување. За нематеријалното културно наследство, описот може да содржи детали за тоа кои аспекти биле засегнати: материјални елементи, луѓе и/или знаење/традиција.
- Загуби (доколку ги има), во однос на луѓето, специфичните приходи и/или засегнатата инфраструктура и долгорочниот негативен ефект од загубите врз засегнатото културно наследство.

- Изјави за ризик врз основа на идентификацијата на опасностите, ранливостите и последователните ризици за различните видови на културни добра.
- Потребните итни безбедносни и стабилизациони активности на лице место за секое културно добро.
- Потребните ресурси за обезбедување и стабилизирање на погоденото културно наследство, заедно со дефинирана временска рамка.

Извештајот мора да ги наведе датумот, авторот (авторите), имињата и контакт-информациите за сите оние кои се вклучени во проценките на терен, заедно со нивните одговорности. Треба да ги содржи и имињата на сите лица кои биле интервјуирани за време на проценките.

Ажурирајте го планот за имплементација на активности на лице место

Може да се користи консолидиран извештај за проценка на оштетувања и ризици со цел да се разработи план за спроведување на **безбедносни и стабилизациони активности на лице место, идентификувани при анализата на ситуацијата** (види страница 43). Тој е особено корисен за одредување на приоритети за активностите – на пример, обезбедување привремено покривање на изложените и оштетени конструктивни елементи. Исто така, помага да се одреди видот и ресурсите, како и експертизата кои се потребни за стабилизирање на секое засегнато културно добро.

Проценка на потребите по катастрофи (ПППК)

Целта на ПППК е да спроведе проценка на потребите и да развие рамка за обновување, која ќе се вклопи со заедничките побарувања од итно финансирање (на пр., итни хуманитарни барања) и може да послужи како основа за одредување на приоритетите за обнова на национално ниво, како и за потребните средства. Затоа што целта на ПППК е да содржи податоци кои се потребни при барањето средства, таа обично се спроведува во рок од четири до шест недели од катастрофата.

Најдиректниот исход од ПППК е извештај кој се состои од два дела: **проценка на потребите и рамка за закрепнување**. Овој извештај е збир од различни секторски извештаи, вклучувајќи го и тој за култура.

ПППК е процес предводен од владата, спроведен заедно со релевантни партнери на ОН. Во зависност од контекстот и влијанието што катастрофата го имала врз владините **капацитети**, владата може да побара од ОН да го преземе водството. За време на оценувањето, ПППК се потпира на широко учество од организации, заедници и поединци; меѓународни организации и експерти; локалната власт, погодените заедници, локалните водачи (формални, традиционални и верски); главните безбедносни офицери и приватниот сектор.

Во повеќето случаи, ПППК за секторот култура е предводена од владата и УНЕСКО, заедно со тим на експерти од различни културни области (архитекти, инженери, музеолози, антрополози, археолози итн.).

Поглавјето за оценување на културата е вклучено под социјалната компонента на насоките за ПППК.

ПППК и нејзината интеракција со чекорите во рамките на првата помош за културното наследство.

Начинот на кој **анализата на ситуацијата** и **проценката на штетите и ризиците на лице место** ќе бидат во интеракција со ПППК ќе зависи од тоа кога се спроведува секоја од нив. Во принцип, едното може да се внесе во другото, кое и да е прво спроведено. Бидејќи ниту првата помош, ниту ПППК немаат фиксна временска рамка, тоа во основа ќе се разликува од случај до случај.

Извор: Елке Селтер, Школа за ориентални и африкански студии,
Универзитетот во Лондон, Велика Британија.

Видете референци на страница 163.

Подобрејте ја вашата подготвеност за проценка на оштетувањата и ризиците за културното наследство на лице место по настанот.

Размислете за следниве прашања:

- Дали имате изготвено список на сите културни добра и дали проверивте постои ли карта што ги прикажува нивните гео-координати?
- Дали имате конкретни информации за културните добра пред настанот, како што се евиденции, планови на основи, фотографии и извештаи за состојбата?
- Дали подготвивте примерок од формулар за проценка на оштетувањата и ризиците, приспособен да ги покрие различните видови културно наследство во вашата област?
- Дали ги идентификувавте професионалците за заштита на културно наследство и менаџерите за вонредни состојби кои ќе можат да спроведат проценка на оштетувањата и ризиците во вашата област?
- Дали го тестиравте вашиот формулар со тимот кој ќе ја врши проценката и дали развигте заеднички систем за компилација и визуелизација на податоците?
- Дали направивте институционални договори за финансирање на проценки на оштетувањата и ризиците по настанот на лице место?
- Дали се поврзавте со локалната институција задолжена за управување со вонредни состојби и дали се договоривте околу координирањето на безбедносните проценки за локалитетите на културно наследство?

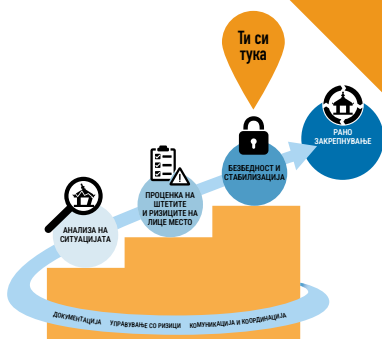
Што следи по проценката на оштетувањата и ризиците на лице место?

ПРИ ВОНРЕДНАТА СОСТОЈБА во вашата област, вие и вашиот тим професионалци за пружање прва помош за културното наследство направивте **анализа на ситуацијата** и **проценка на штетите и ризиците на самото место** за засегнатото културно наследство. И двата чекори беа спроведени во координација со релевантни актери при вонредни состојби и локалната заедница. Како резултат на тоа, успеавте да ги идентификувате приоритетите за обезбедување и стабилизирање на конструкциите, предметите и нематеријалното културно наследство.

Како ќе продолжите понатаму?

Прочитајте за да дознаете.

ТРЕТ ЧЕКОР БЕЗБЕДНОСТ И СТАБИЛИЗАЦИЈА

Што се безбедност и стабилизација?

Дејствијата кои ја стабилизираат состојбата на засегнатото културно наследство и спречуваат настанување на понатамошни штети и загуби преку целосно намалување на ризиците, со безбедносни и стабилизациски активности.

Овие активности се од привремен карактер и се наменети да се обезбеди соодветно потпирање на оштетеното културно наследство за време на вонредна состојба, сè додека не стане возможно да се изврши негова соодветна конзервација.

Активностите за безбедност и стабилизација зависат од контекстот и не секогаш следат одреден редослед. Сепак, за интервенцијата да биде успешна, клучно е да се има прецизна документација за културното наследство и за преземените дејствија за негово стабилизирање.

*Итна стабилизација во пракса на работилница во Шуф, Либан, 2014 година.
Фото: ИКРОМ-АТАР*

Основните активности за безбедност и стабилизација се:

- Подигнување ограда околу погодениот локалитет или збирка.
- Обезбедување привремен кров (видете Сет алатки страница 77) за изложени елементи на градби, фрагменти и предмети.
- **Евакуација на предмети кои се културно наследство по настанот** на друга привремена и побезбедна локација.
- **Спасување** на оштетени збирки културно наследство, предмети, фрагменти и украси. Оваа активност вклучува селекција и стабилизација преку чистење на површината и/или сушење на предметите.

- Обезбедување **безбеден привремен склад** за евакуираните и спасени материјали од културното наследство.
- **Сушење** на градба или конструкција по поплава.
- **Потпирање** (или прицврстување) на сид или друг носечки конструктивен елемент со цел да се обезбеди привремено потпирање.

Безбедносните и стабилизациските активности за нематеријалното наследство се различни од оние споменати погоре. За нематеријалното наследство, продолжувањето на загрозената традиција или системите на знаења, веднаш по катастрофа или конфликт се сметаат за поважни. За повеќе детали, погледнете во делот за безбедност на нематеријалното наследство.

Кој може да спроведува безбедносни и стабилизациски активности?

Обучените **професионалци за пружање прва помош за културното наследство** и квалификуваните специјалисти за културно наследство кои имаат претходно искуство за обезбедување на наследство во вонредни состојби, може да идентификуваат, да одредат приоритети и да помогнат во спроведувањето на безбедносните и стабилизациските активности. Овие професионалци, меѓу другото, се: конзерватори, археолози, кустоси, архивари, градежни инженери, конзерватори на архитектура, антрополози и специјалисти за нематеријално културно наследство.

Мировници на ОН помагаат во операцијата за спасување во Центарот за уметности на Хаити, 2010 година. Фото: ИКРОМ.

Армискиот персонал, пожарникарите и тимовите за пребарување и спасување, честопати се обучени да вршат итна стабилизација на конструкцијата. Сепак, тие може да немаат разбирање за историските градби и нивните специфични механизми на колапс, така што, секогаш кога е можно, побарајте совет од градежен инженер и конзерватор за архитектура. Професионалците за пружање помош на културното наследство во вонредни состојби, исто така, можат да помогнат при операциите за евакуација и спасување по настанот. Во ситуации кога пристапот е ограничен или конструкциите се небезбедни, армискиот персонал или пожарникарите би можеле да помогнат при спасувањето на предмети користејќи специјализирана опрема.

За имплементација од големи размери, треба активно да се вклучуваат волонтери и членови на локалните заедници кои ќе бидат обучени на самото место за извршување специфични безбедносни и стабилизационски активности под надзор. Таквите активности може да вклучуваат: документација, транспорт на предмети, сортирање на рушевини, подготовка на **потпори** и водење евиденции.

Секоја вонредна состојба е различна и ѝ е потребен приспособен одговор. Затоа, од витално значење е дури и обучените волонтери да добијат насоки за спроведување конкретни активности. Сепак, со цел за да се обезбеди навремена и доследна прва помош, од суштинско значење е да се обучуваат професионалци кои се грижат за културното наследство, одговорни за итни случаи и волонтери пред настанување на катастрофа.

Обука за прва помош за културно наследство во Медитеранот: проектот PROMEDHE

PROMEDHE (Protecting Mediterranean Cultural Heritage during Disaster, во превод на македонски јазик: Заштита на медитеранското културно наследство за време на катастрофи) е повеќепартнерска иницијатива на италијанскиот Оддел за цивилна заштита, а кој е финансиран од Генералниот директорат на Европската комисија за цивилна заштита и хуманитарна помош (DG ECHO). Во рамките на оваа иницијатива, ИКРОМ беше поканет да ги обучи тимовите кои се состојат од мешавина од цивилна заштита, цивилна одбрана и професионалци за заштита на културно наследство од пет земји од медитеранскиот регион. Целите беа да се развијат капацитети и заеднички стандардни оперативни процедури за прва помош на културното наследство по природни катастрофи. Како резултат на обуката, земјите продолжија да спроведуваат национални работилници за обука на професионалци за цивилна заштита, професионалци за наследство и други волонтери, зајакнувајќи ги нивните соодветни национални капацитети за спроведување прва помош за културното наследство во поголем обем.

Видете референци на страница 170.

Чита ди Кастело, Италија, 2017. Фото: PROMEDHE и ИКРОМ.

Како да се спроведат безбедносни и стабилизациски активности за движно и недвижно културно наследство?

Активностите за безбедност и стабилизација на културното наследство зависат од контекстот и соодветно на тоа меѓусебно се разликуваат. Следниве активности може да помогнат во непречено спроведување на конкретни мерки, без оглед на видот на засегнатото културно наследство и на природата на вонредната состојба.

Обезбедете го локалитетот

Пред да се преземе акција за стабилизирање на движното или недвижното културно наследство на самиот локалитет, мора да се осигурате дека местото е обезбедено и дека е безбедно да се влезе. Целиот персонал мора да биде информиран за ризиците и да му биде обезбедена соодветна лична заштитна опрема (види Сет алатки, страница 12). Следниве дејства ќе помогнат да се осигура дека локалитетот е безбеден и дека е безбедно е да се започне со работа:

- 1 Поставете безбедносни бариери.** Откако ќе биде завршена проценката на оштетувањата и ризиците на самото место, поставете безбедносни бариери околу погодениот локалитет или збирка предмети.

*Бариери и лента за претпазливост кои помагаат да се предупредат луѓето и да се обезбеди тешко оштетена црква на Филипините, 2013 година.
Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.*

Доколку постои сомнеж за ризик од рушење на конструктивен или на некој надвиснат елемент од градбата, направете кружна тампон зона околу елементот, при што радиусот на зоната треба да е еднаков на висината на елементот.

- 2 Проверете ги комуналните услуги.** Каде што е применливо, проверете дали гасот, приклучоците за струја и вода може безбедно да се користат на лице место.
- 3 Поставете сигнализација.** Поставете соодветна сигнализација околу блокираните области. Ознаката треба да биде голема, јасно видлива и лесно препознатлива од целиот персонал.
- 4 Безбедни патеки.** Идентификувајте патеки и пристапни правци и означете ги јасно на картата на локалитетот и планот на основата (ако е достапен). Ако е безбедно да го направите тоа, отстранете ги остатоците од патеката за да го подобрите пристапот. Ова може да вклучува отстранување на нестабилни надвиснати неконструктивни елементи, како што се ќерамиди, оџаци и дрвени панели или обезбедување на подот доколку има големи дупки.

Пред да ги отстраните надвиснатите елементи или фрагменти од историска градба, погрижете се да ја документирате нивната позиција, како и видот и тежината на настанатата штета. Направете фотографии (една снимка одблиску и една далечна снимка) и фотографирајте ја позицијата на елементите или фрагментите на основниот план на локалитетот. Ако имате потреба од отстранување на конструктивни елементи, консултирајте градежен инженер за како да го сторите тоа на безбеден начин.

- 5 Поставете привремен кров.** Во случај на колапс на конструкцијата, и изложените структури и заробените предмети што се културно наследство треба да бидат обезбедени со привремен кров додека не се преземат дополнителни активности. Погледнете како да поставите привремен кров во Сетот алатки, страница 77.
- 6 Доколку се остават изложени, малтерите и другите органски материјали можат брзо да се оштетат.** Покривањето предмети од овој вид е **времена мерка** што не треба да трае повеќе од неколку дена.
- 7 Отстранете го опасниот отпад.** По природна катастрофа или настан предизвикан од конфликт, локалитетите на културно наследство може да содржат опасни материјали и отпад, на пример: експлозиви, хемикалии, нафта, ПВЦ цевки, изолација или огноотпорни материјали. Во такви случаи, одредете и консултирајте се со одговорна експертска институција за безбедно отстранување на пронајдениот материјал пред да се преземат кои било други активности на местото на настанот.

Како да обезбедите поплавен локалитет?

Во случај на поплава, проценката на оштетувањата и ризиците на лице место треба да вклучи консултација со назначените експерти за класификација на вода од поплава во врска со водоснабдувањето – на пример, дали е таа чиста (безбедна за пиење), сива или црна? Кога водата е класифицирана како сива или црна, ризикот од биолошка контаминација е висок, бидејќи таа може да содржи хемикалии и/или канализациски траги. Во такви случаи многу е важно е да се деконтаминира локалитетот во консултација со експерти, и да се изолираат контаминираниите историски материјали со нивно ставање во запечатени контејнери или пластични ќеси.

Видете референци на страница 166.

8 Погрижете се влажните структури и површини да бидат темелно исушени.

Во случај кога некоја градба, структура или украсена површина е значително оштетена од водата, многу е важно истата да се исуши за да се спречи:

- а. искривување и гниење на дрвените елементи;
- б. пукнатини во малтерот;
- в. појава на мувла;
- г. појава на дамки;
- д. миграција на соли.

Од суштинско значење е да не се обидуваме премногу брзо да ги исушите старите структури. Брзите промени во нивото на влага може да ги оштетат тенките дрвени елементи, да ја зголемат миграцијата на соли во сидовите и да се појават пукнатини во малтерот. За да се исушат влажните структури и површини:

- Проверете ги и исчистете ги блокадите од одводите за да ја исфрлите водата. На косите површини, отстранете ги остатоците што може да ја спречат водата од одводнување.
- Користете кофи и пумпи за да ја отстраните заробената вода.

Појава на критична штета е поверојатна во градби каде што имало брзотечна вода (на пример, на ридови или блиску до пробиена брана), каде што нивото на водата во внатрешноста на градбата е (или било) високо повеќе од 1 метар, или ако носечките ѕидови се направени од сива земја. Во овој случај, побарајте помош од градежен инженер за проценка на оштетувања на конструкцијата или потребата за дејства за стабилизација на конструкцијата пред испумпување на водата.

- Отстранете ја калта и отпадоците, бидејќи тие ја задржуваат влагата и го забавуваат процесот на сушење. Не чекајте да се исушат калта и отпадоците/остатоците. Калта побезбедно и полесно се отстранува кога е влажна.
 - Избегнувајте раствори за чистење кои ја задржуваат влагата или го попречуваат нејзиното движење во самите историски материјали.
 - Отстранете ги влажните теписи и подните/ѕидните облоги.
 - Поместете го мебелот подалеку од ѕидовите и отстранете ги предметите кои се обесени на ѕидови, за да се забрза процесот на сушење. Погледнете за **евакуација по настан** на страница 86.
 - Доколку е можно, за да се избегне настанување на дамки и корозија, отстранете ги металните елементи што се во контакт со влажен малтер.
 - Проверете дали отворите што ви се потребни за сушење на градбата се блокирани на кој било начин. За повеќе информации, погледнете во Сетот алатки на страница 96.
- 9** **Одредете** и подгответе работни простории и простории за привремено складирање на предмети кои се културно наследство, фрагменти и украсни елементи.

Други безбедносни и стабилизациски активности

Со помош на вашиот тим, соберете ги, набавете ги потребните материјали и спроведете други претходно идентификувани мерки за безбедност и стабилизација. Тие може да вклучуваат:

- Евакуација по настанот
- Спасување
- Итна стабилизација на историските градби

Погледнете ги следните делови за детален опис на секоја од овие акции. Можеби ќе треба да спроведете повеќекратни безбедносни мерки за стабилизација на засегнатиот локалитет на културно наследство.

Евакуација по настанот

Евакуацијата по настанот станува неопходна кога одредена градба во која се сместени предмети кои се движно културно наследство е прогласена за небезбедна за употреба, но е доволно стабилна за евакуација на предметите. Ваквата евакуација вклучува **документирање**, **пакување** и **транспорт** на предмети на безбедна привремена локација.

Евакуацијата по настанот може да вклучува техничка помош од пожарникари и/или воен персонал или персонал за цивилна одбрана, затоа што тие се обучени да евакуираат луѓе од небезбедни градби. Сепак, ним ќе им бидат потребни насоки за тоа што треба да евакуираат и од каде, како и упатство за безбедно ракување со предмети кои се културно наследство.

Лекции од евакуацијата по настанот на Музејот на Палатата Хануман Дока: Непал

По земјотресот во 2015 година во Катманду во Непал, делови од Палатата Хануман Дока, во која се наоѓаше музеј беа прогласени за небезбедни за употреба, поради големи конструктивни оштетувања. Вработените во музејот побараа помош од непалската армија да се евакуира Златниот трон и други значајни артефакти. Во моментот на евакуацијата, немало достапен инвентар со означена локација на секој предмет. Како резултат на тоа, армискиот персонал мораше да помине повеќе време отколку што се сметаше за безбедно за да се лоцираат предметите кои биле од големо значење. За време на евакуацијата, тие наидоа на потешкотии при маневрирањето на Златниот трон низ вратата на горниот кат на зградата. Како резултат на тоа, мораа да се демонтираат делови од тронот пред тој да може да се отстрани од зградата.

*Непалската армија евакуира музејски предмет.
Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.*

Директорот на музејот и службеникот за документација беа на лице место да пружат помош и официјално да ги чуваат евакуираните предмети. Откако беа евакуирани од зградата, Златниот трон и други предмети се чуваа во дворот на Палатата, сè до изнаоѓањето на побезбедна локација неколку дена подоцна. Армијата обезбеди деноноќно обезбедување за да ги чува.

Клучни лекции што треба да се научат од ова искуство:

- За да бидете подобро подготвени за евакуација по настан, на тимовите за брза интервенција треба да им обезбедите повеќе копии од плановите на основата, јасно означувајќи ги локациите и димензиите на најзначајните предмети. Сепак, за да се обезбеди безбедност на предметите, овие планови треба да останат доверливи само за членовите на овие тимови.
- Евакуација на предмети кои се културно наследство треба да се прави само доколку е обезбедена побезбедна привремена локација и логистика за операцијата.
- Неопходна е претходна обука за членовите на тимовите за брз одговор при вонредни состојби и на професионалците за културно наследство кои се задолжени за збирката, за тоа како да се ракуваат, пакуваат, документираат и транспортираат предмети за време на вонредна состојба.

Видете референци на страница 172.

Како да се изврши евакуација по настанот?

Следниот работен тек за евакуација по настан е извлечен од прирачникот за итна евакуација пред настан „Културно наследство во опасност: Итна евакуација на збирки културно наследство“. Запомнете дека одлуката за евакуација на предметите од небезбедна локација треба да се донесе врз основа на проценката на **штетите и ризиците на лице место по настанот**.

Дозвола

Пред евакуација на културни добра, обезбедете дозволи од оние кои се одговорни за нивно чување, и погрижете се тие, или вработените, да бидат присутни на самото место со цел да ви дадат совети и да ја надгледуваат целата операција.

Документација. Потребна е формална дозвола, во која ќе се наведе дека надлежниот орган дал дозвола за „х“ број професионалци за пружање прва помош на културното наследство да евакуираат „х“ број на предмети и да ги превезат на друга безбедна локација (наведете го точното име на локацијата и гео-координатите). Овој документ треба да го носи потписот на надлежното лице, заедно со други важни детали, како на што се датумот, времето и местото.

Подгответе се

1 Соберете тим за евакуација. Во него треба да бидат вклучени сите службени лица кои се директно задолжени за евакуацијата на збирката. Изберете лидер на тимот, кој може да го објасни опсегот и целите на операцијата и да доделува конкретни задачи на членови на тимот. Овие задачи вклучуваат:

- документирање;
- пакување и пакување;
- транспорт на предмети;
- организација на просторот за привремено складирање;
- логистика, како што се набавки, храна, вода итн.;
- комуникација во рамките на тимот и со надворешни актери и засегнати страни.

2 Користејќи ги наодите од **проценката на штетите и ризиците на лице место**, идентификувајте и подгответе:

а. Безбедна рута за евакуација за транспортот на предмети во и надвор од погодената грабда.

б. **Зона за сортирање и пакување**, или просторија што е доволно голема за во неа да се сместат најмалку две работни станици за сортирање, документирање и пакување на предмети.

в. **Сигурна локација** за привремено складирање на предметите на лице место или надвор од локалитетот.

Кога избирате безбеден простор за складирање, проверете дали:

- е доволно голем за да го собере бројот на предмети кои мора да се преместат;
- е чист и нема наезда од штетници или мувла;
- е добро проветрен и не е влажен;
- е безбеден против кражби и вандализам;
- е пристапен преку рута што ќе овозможи безбеден транспорт на предмети;
- доколку е потребно, предметите може да се остават во просторот за складирање неодреден период.

3 Приберете информации и документирајте

а. Онаму каде што е достапно, обезбедете ја **листата на приоритетни предмети** кои треба да се евакуираат први. Во спротивно, побарајте од тимот за документација да ги консултира претходните записи со цел да изготви листа на предмети, врз основа на нивната вредност, ранливост и леснотијата на ракување или транспорт. Во случај да нема таква листа, консултирајте се со одговорните лица или вработените за да изготвите листа на приоритетни предмети. Видете во Сетот алатки, страница 59.

б. Обезбедете копии од плановите на основата на градбата од која треба да се евакуираат предметите. Идентификувајте ја и означете ја физичката локација на предметите кои треба да се евакуираат на планот на основата, со користење на постоечките локациски кодови. Ако такви локациски кодови не постојат, или се неконзистентни, тимот за документација треба да изготви нови локациски кодови, кои ќе бидат конзистентни и лесно разбирливи. Погледнете на страница број 46 за тоа како да креирате локациски кодови во Сетот алатки.

в. Откако ќе ги означите локациските кодови на плановите на основата, означете ги просторите и мебелот со локациските кодови, доколку имате време да го сторите тоа. Погрижете се етикетите да бидат јасно видливи.

г. Подгответе попис за целите на евакуацијата. Претходната документацијата, доколку е достапна, може да помогне во оваа задача. Доколку немате претходно направено попис на инвентарот, можете сами да го изработите, користејќи го следниов шаблон:

Влезен број	Претходен број	Доделен идентификациски број	Тип на предмет	Материјали	Димензии: должина, ширина, висина	Тежина	Оригинална локациска шифра	Фотографија или референтен број на основата на просторијата	Нова локација	Фотографија или референтен број на основата на просторијата

Во растечки, нумерички редослед, почнувајќи од 1 па се до последната броја во инвентарот.

Ова поле е за единствениот идентификациски број, доделен на предметот за целта на евакуацијата.

Тип на предмет: краток опис на предметот, на пр.: илустриран ракопис, скулптура, керамички сад итн.

Од кој материјал е направен предметот, на пр.: керамика, стакло, метал, текстил итн.

Наведете ја оригиналната локациска шифра на предметот како што е објаснето во чекор 4.

Ова поле треба да се пополни тогаш кога ќе се смета дека евакуацијата е завршена и предметите ќе бидат финално преместени на нова и безбедна локација.

Сите фотографии како и основите на просториите треба да имаат свој референтен број.

Пополнете го полето со тежината на предметот. Доколку не ви е достапна вага за мерење, користете симболи како знакот "+" за да ја означите тежината. На пример, доколку со некои предмет може лесно се ракува и да се преместува од едно лице, се користи "+", доколку се потребни две лица да го подигнат, користете "++" или пак "++", доколку е потребна посебна опрема за подигање и транспортирање на предметот.

4 Прибавете материјали за пакување и транспорт на збирки предмети. За пример на листа на потребни материјали, видете во Сетот алатки, на страница 71.

5 Направете работни станици за сортирање, документирање и пакување предмети во одредената безбедна област на самото место (одредени во вашиот формулар за проценка на оштетувања и ризици на лице место).

Преземање

Документирање: пред да ги носите предметите на сортирање и пакување во безбедната област, запишете ја нивната локација на етикета поставена на поддршката/кутијата што се користи за поместување на предметот. По избор, едно лице од тимот за документација може да го придружува тимот за транспорт. Запишете ги локациските кодови во пописот направен за евакуацијата.

Пакување и преместување

1 Преместете ги предметите во областа за сортирање и пакување; сортирајте ги преземените предмети врз основа на видот на материјалот.

а. Доделете **единствен идентификациски број** на секој предмет. Овој број е различен од локацискиот код, бидејќи го одредува секој поединечен предмет во дадена локација. Бројот на предмети да биде назначен во растечки редослед или како комбинација од букви и бројки.

Како да креирате единствен идентификациски број

Пред да преместите некој предмет на друга локација, доделете му единствен идентификациски број за да можете да го следите неговото движење за време на операцијата за евакуација. Погрижете се системот за нумерирање кој е развиен за целите на евакуацијата да биде едноставен, униформен и разбирлив за сите кои се вклучени во операцијата. Може да биде составен само од бројки во растечки редослед (на пр., 01, 02) или комбинација од букви и бројки (на пр., A001, A002). За повеќе информации, видете во Сетот алатки, страница 47.

- б. Поставете етикета која ќе го означува и локацискиот код и единствениот идентификациски број на секундарната потпора, односно на парчето од картон, послужавник или индивидуална кутија што се користи за транспорт на предметот.
 - в. Пополнете го **инвентарот за евакуација** и забележете ги сите **броеви за пристапување** (ако се најдени на предметот), материјал, големина, тежина и кој било друг критериум за документација.
- 2** Носете ги предметите заедно со нивните етикети закачени на секундарни потпори до подготвениот работен простор и спакувајте ги (видете Сет алатки, страница 53). Погрижете се да имате копија од завршениот **инвентар за евакуација** што ќе ги придружува спакуваните предмети.

Национален музеј на Непал, Катманду, Непал, 2016. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

- 3** Кога ги пакувате предметите, проверете дали на етикетите стојат единствените идентификациски броеви и локациските кодови. Етикетите треба да стојат и на потпорите за пакување. За повеќе информации, погледнете ги упатствата за пакување предмети во Сетот алатки, страница број 52.

Пакување предмети во Националниот музеј на Непал, Катманду, Непал, 2016 година.
Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

- 4 Погрижете се барем еден член од тимот за документација да го следи сместувањето на предметите во нивните различни кутии и да пополнува **формулар за следење на нивното движење**. Овој формулар се користи за да се осигурате дека сите предмети пристигнале во новиот привремен склад. Изгответе повеќе копии од формуларот за движењето и следењето на предметите (види примерок подолу).

Формулар кој го следи движењето на предметите

Влезен број	Број на кутија	Вкупен број на предмети во кутијата	Инструкции за ракување/транспорт	Испратено од страна на	Датум на испорака	Курир/возило број	Датум на прием	Број на кутијата	Вкупен број на предмети во кутијата	Примено од
1	12	20	Стакло: ракувај внимателно	Абдел Хамид, кустос	25 јан	xxx256	25 јан	12	20	xxx, чуварот на збирката
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

- 5 Откако сите предмети се спакувани, тие може да се транспортираат до новата локација. Пакетот треба да содржи копии од образецот за инвентар за евакуација и следење на движење.

Преместување (релокација)

Додека дел од тимот се занимава со пронаоѓање, документирање и пакување на предметите, другите можат да се фокусираат на подготовката на привремениот склад.

- 1 Почнете да размислувате за најсоодветниот начин за распоредување на предметите во новиот простор.

- 2 Доделете релокациски кодови: преместете го достапниот мебел, како што е најсоодветно и доделете локациски кодови на шкафчињата и полиците за означување на новите локации на предметите. Оваа постапка треба да биде направена пред пристигнувањето на предметите. За повеќе информации околу подготовката на релокациски кодови во привремениот склад, осврнете се на Сетот алатки, страница 45.

Привремен склад во централна Италија, 2017 година. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

- 3 За време на итната евакуација можеби нема да е можно да се набави соодветен мебел за складирање, односно полици. Во случај да треба предметите да се чуваат спакувани на подот, користете палети и/или церада за да избегнете директен контакт помеѓу контејнерите за складирање и подот. Доколку користите дрвени палети, проверете дали се заразени со инсекти или мувла.

- 4 Официјално примете ги предметите во новиот привремен склад, користејќи го формуларот за следење на нивното движење. Потоа, проверете го придружниот инвентар за итна евакуација и одделете ги предметите според видот и големината на материјалот.

Ставете ги спакуваните предмети на полици или на чистите палети и другиот достапен мебел. Обидете се да ги поставите кревките предмети повисоко од подот и поставете ги на крајниот крај од просторијата за да не бидат лесни за дофат. Големите или тешки предмети треба да се постават заедно во едниот крај на просторијата, со цел да се ослободи простор за движење и организирање на помалите предмети.

- 5 Со цел да се документира физичката положба на секој предмет во новиот привремен склад, на пописот забележете го бројот на кутијата и бројот на полицата под полето „нова локација“.

- 6 Спроведете соодветни безбедносни мерки во новиот привремен склад за да се спречи кражба и вандализам. Доколку е потребно, обезбедете чуварска служба.

Во областите на активен конфликт, важно е постојано да се следи безбедносната ситуација, така што, доколку е потребно, да имате доволно време да ги преместите предметите на друга локација.

Извештај

Предадете го ажурираниот инвентар, дополнет со новата локација, до одговорните органи за заштита, заедно со резимиран извештај од целата операција на евакуација. Овој извештај треба да содржи: фотографии кои ги документираат главните чекори на операцијата; детали за материјалите што се користеле за пакување на предметите; информации во врска со направените трошоци и контакт-информациите на вклучениот тим во евакуацијата. Извештајот треба да биде потпишан од лидерот на тимот кој ја надгледувал операцијата.

Мониторинг

Развијте рутина за чистење и мониторинг на новиот привремен склад, за да се спречат штетници, пожар, вода и други состојби кои можат да предизвикаат оштетување на предметите.

Спасување

По завршувањето на евакуацијата по настанот, оштетеното културното наследство треба да се стабилизира. Спасувањето е систематско обновување на оштетените предмети кои се културно наследство, фрагменти од градби и декоративни елементи што претрпеле негативно влијание од опасниот настан.

Спасувањето на движното културно наследство вклучува евакуациски процес сличен на работниот тек за евакуација по настанот, со вклучување на дополнителни активности за тријажа и стабилизација на културно наследство, создаден за да спречи понатамошно оштетување, сè додека не може да се изврши професионална интервенција. Во случај на делумно или целосно уривање на градба што е културно наследство, спасувањето исто така вклучува сортирање на остатоци за враќање на оригиналниот материјал како: камен, тула или дрвени елементи кои ќе се користат за идна **реконструкција**.

Во зависност од итноста, може да видите дека е неопходно заедничко преземање на евакуацијата и спасувањето. Можеби ќе откриете дека ништо не е оштетено на компромитираниот локалитет и ќе биде потребна евакуација по настанот за негова деконтаминација.

Порт-о-Пренс, Хаити, 2010. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Спасување на поплавена историска архива: Чиле

Во јуни 2016 година, невообичаени поројни врнежи предизвикаа енормни поплави во големи делови на Талка, град на 250 километри јужно од Сантијаго. Неуспехот на одводнувањето резултираше со поплавување на документацискиот центар во подрумот на зградата на Универзитетот во Талка во која се наоѓаше важна збирка стари ракописи и нотни записи. Водата се искачи на висина од 50 см пред да престане дождот. Сите книги и ракописи (околу 5 000 на број), сместени на долните полици, и оние што биле складирани во кутиите на подот, беа поплавени.

Водата се испумпуваше од подрумот, па подовите се исушија многу брзо, пред воопшто да се инсталираат вентилатори и одвлажнувачи. Заради големиот обем на погодени предмети, беше одлучено да се замрзнат, сè додека не се исушат правилно. Предметите беа приоритизирани според степенот на заситеност од влага и беа подредени за да може да се исушат или замрзнат.

Од една извозна компанија која се занимава со трговија на овошје беа позајмени камиони-ладилници и замрзнувачи. Влажните ракописи беа нежно одвоени и ставени во поединечни пластични кеси како подготовка за замрзнување. Претходно беа наредени во кутии за складирање. Книгите со ракописи беа превезени со камионите сè до коморите за замрзнување, каде што се чуваа десет месеци на -24°C .

Замрзнатите книги потоа биле вадени од замрзнувачите во мали количини и внимателно одмрзнувани. На крајот, сите книги и ракописи беа одмрзнати и исушени. Како резултат на брзото планирање и последователниот брз одговор по катастрофата, сите предмети беа успешно спасени.

Извор: Марија Сесилија Родригез Морено, главен кустос, Лабораторија за хартија и книги, Национален центар за конзервација и реставрација, Дирекција за библиотеки, Архив и музеи, Чиле.

Видете референци на страница 171.

*Преплет на страници на
влажни книги,
Национален центар за
конзервација и реставрација,
Чиле, 2016 година.
Фото: Мариела Аријагада.*

Како да се спроведе спасување?

Работниот тек на спасувањето

Дозвола

Консултирајте се со најважните засегнати страни и обезбедете **дозвола** (по можност во писмена форма) за операцијата за спасување и преместување на спасените предмети во побезбеден привремен склад, на самото место или надвор од локалитетот.

Подгответе се

- 1 Информирајте го тимот:** соберете го тимот што ќе биде вклучен во операцијата за спасување и:
 - погрижете се сите членови на тимот да разберат кои области од локалитетот се недостапни;
 - објаснете го работниот тек на операцијата за спасување;
 - изберете водач на групата, кој ќе ја надгледува целата операција за спасување.

Поделете ги луѓето во помали тимови и распоредете ги според нивото на стручност и интерес за задачата. Задачите вклучуваат **документација, пронаоѓање на предмети, тријажа, стабилизација, пакување, транспорт, логистика и комуникација**. Ако за операцијата немате доволно обучени луѓе на располагање, одвојте време за обучување волонтери кои ќе помагаат во задачи за кои не е потребно специјалистичко знаење.

- 2 Соберете материјали/залихи** според видот на предметите што треба да бидат спасени, видот на настанатата штета и природата на опасниот настан. На пример, ако погодените предмети се направени од органски материјали и се влажни и извалкани, ќе ви требаат материјали како полиестерска мрежа за ракување и сушење. Користете ги наодите од проценката на оштетувањата и ризиците на лице место да ги изберете материјалите што ќе ви требаат. За општата листа на материјали за спасување, погледнете во Сетот алатки, страница 74.
- 3 Подгответе го просторот:** подгответе зона за изведуваче третмани за стабилизација. Бидете сигурни дека секоја работна станица има доволно простор за третирање на бројот на засегнати предмети. Секоја работна станица треба да се фокусира на еден тип на третман. На пример, не вршете третмани за влажно и хемиско чистење во истата работна станица. Така ризикувате контаминирање на влажни предмети со дополнителна нечистотија и ризик од пресушување на влажните предмети со што ќе предизвикате поголема штета.

4 Документирајте: Изработете систем за документирање и следење на предметите што треба да се спасуваат. Системот за документација треба да вклучува три главни компоненти:

а. Систем за **снимање на локацијата** од која треба да се заштитат предметите. Ако имате пристап до планот на основата, идентификувајте места, користејќи го системот за нумерирање даден на основата. Ако системот за нумерирање на планот е нејасен или неконзистентен, изработете нови локациски кодови. Погледнете како да подготвите локациски код во Сетот алатки, страница 46.

б. Доколку градбата или конструкцијата делумно или целосно се срушиле, а предметите се под слој од ѓубре, поставете мрежа за мапирање на локацијата на предметите. Мрежата може да се направи како мала или голема во зависност од потребата. За повеќе области со рушевини на различни локации во рамките на локалитетот, изгответе онолку мрежи колку што е потребно и доделете единствени броеви на секоја мрежа. Потоа лоцирајте ги на единствена мапа на локалитетот, наведувајќи каде е север. Во случај на големи археолошки локалитети, кои вклучуваат спасување од повеќе локации, мрежата може да се нацрта на карта поврзана со **алатка за географски информациски системи (ГИС)**. За повеќе информации видете во Сетот алатки, страница 13.

в. **Систем за нумерирање на предметите** што биле преземени (види Сет алатки, страница 47). За објективно следење на предметите, изработете систем за доделување уникатен идентификациски број за секој предмет и неговите делови.

г. **Формулар за евиденција на спасување.** Овој формулар се користи за документирање на пронајдените предмети и го следи нивното движење во текот на операцијата за спасување. Тој, исто така, обезбедува информации за бројот на фотографијата на секој предмет, оригиналниот инвентарен број и референтниот број на планот на основата. Формуларот може да биде поделен на три дела, кои може да се завршат во текот на три различни фази од операцијата за спасување, имено: (i) пронаоѓање (ii) тријажа и стабилизација; и (iii) пакување и релоцирање. За вакви примери видете на следната страница.

1 ПРОНАОЃАЊЕ

Влезен број	Оригинална локација	Доделен идентификациски број	Претходни броеви

Во растечки нумерички ред, од прв до последен преместен предмет. Го означува бројот од спасени предмети.

Ова поле го покажува единствениот идентификациски број доделен на предметот.

2a ТРИЈАЖА И СТАБИЛИЗАЦИЈА

Сопственик/институција	Оригинален локациски код	Тип на предмет	Материјали	Димензии: должина, ширина, висина

Ова поле го означува оригиналниот локациски код на спасениот предмет. Оригиналниот локациски код може да се однесува на број на мрежа или комбинација од броеви на полица, соба и под, во зависност од кој систем за доделување локациски кодови се применува.

Полето „Тип на објект“ се користи за накратко да го опишете предметот.

Од што е направен предметот, на пр.: стакло, керамика, метал, текстил итн.

26 ТРИЈАЖА И СТАБИЛИЗАЦИЈА

Тежина	Фотографија или референтен број на цртежот	Тип на оштетување	Даден третман (да се пополни за време на стабилизација)	Стабилизациски третман, укажан од
--------	--	-------------------	---	-----------------------------------

„Референтен број за фотографија или цртеж“ се однесува на фотографијата или на цртежот на предметот. Ако немате доволно време за фотографирање на поединечни предмети на самата локација, фотографирајте наеднаш група предмети со нивните идентификациски броеви. Запишете го бројот на фотографијата. Ова поле може да се пополни во фазата на тријажа или на местото на привремено складирање, во зависност од расположливото време што го имате.

„Тип на оштетување“ накратко укажува на физичката состојба на предметот, видот, како и степенот на штетата што ја претрпел.

Ова поле го опишува типот на стабилизирачки третман кој му се укажал на предметот. На пример, доколку е влажен и извалкан предметот, ќе треба да се исплакне пред да се премести во новиот привремен склад. Ваквите третмани, мора да се пружаат од конзерватори и обучени професионалци.

Пополнете го полето со тежината на предметот. Доколку не ви е достапна вага за мерење, користете симболи како знакот + за да ја означите тежината. На пример, доколку со некој предмет може лесно се ракува и тој да се преместува од едно лице, се користи +; доколку се потребни две лица да го подигнат, користете ++ или пак +++, доколку е потребна посебна опрема за подигање и транспортирање на предметот.

3 ПАКУВАЊЕ И ПРЕМЕСТУВАЊЕ

Пренесено од	Датум	Релокациски код

Ова поле го означува кодот за преместување доделен на предметот штом ќе биде преместен во новиот привремен склад. Ова поле треба да биде пополнето штом сите предмети се преместени.

Пронаоѓање

Во случај на колапс на конструкцијата, фрагменти од историски градби и предмети може да бидат закопани под тешки бетонски и други несакани остатоци. Во такви случаи, контактирајте со координаторот за одговорот при вонредни состојби или командантот за инциденти, за совет за нивното отстранување. Можеби ќе ви биде потребна тешка механизација, како што е багер. Побарајте совети од операторот на машината и од конструктивен инженер да се осигурате дека таквите активности се безбедни.

Внимателното и систематско извлекување на предмети од контаминирана околина бара вештина и трпение. Секогаш работете во парови за да избегнете лична повреда и за да се спречи понатамошно оштетување на културното наследство при неговото откривање.

За да пронајдете предмети од дел од градба или мрежа:

- Прво подигнете ги малите, сувите и неоштетени предмети.
- Имајте крути носачи (како што се тешки картонски или дрвени рамни штици) подготвени за извлекување и транспортирање на крехки и оштетени предмети.
- Погрижете се секогаш да има најмалку две лица за спасување преголеми или тешки предмети и уверете се дека предметот е соодветно поддржан.
- Ако некој предмет е скршен, проверете дали се извадени сите скршени делови и дали се чуваат заедно. За полесно ракување, поставете го предметот и неговите скршени делови во еден контејнер или прозирна пластична кеса.
- Чувајте ги контејнерите (рамки, кутии и држачи) на поединечните предмети заедно со нивните откриени фрагменти.
- Во согласност со избраната форма на документација, запишете го бројот на оригиналната локација на предметот, доделете број на предметот и запишете го бројот на спасени предмети.

За да ги избегнете грешките при означувањето на локацијата, отстранувајте ги фрагментите од мрежата еден по еден.

Пронаоѓање на предмети во операција за спасување во Порт-о-Пренс, Хаити, 2010 година. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Откривање на историски структурни фрагменти и елементи

Откривањето на фрагментирани историски структури, површини и уметнички дела *in situ*, може да биде процес кој одзема многу време и е деликатен. Користете ги наодите од **теренската проценка на штетите и ризиците** (види страница 69) за да го подготвите вашиот работен простор и методологија.

Пред да ги откриете историските материјали на самото место, имајте го предвид следново:

- Видовите остатоци и фрагментирани материјали што очекувате да ги најдете на лице место.
- Значењето на оригиналните градежни материјали и декоративни елементи или уметнички дела *in situ*.
- Кои парчиња градежен материјал се несуштински или неавтентични за оригиналната структура или културното наследство? Кои остатоци може повторно да се користат, да се заменат, или да бидат фрлени?
- Какви третмани за **стабилизација** им се потребни на фрагментите пред складирањето?

Во случај кога треба да отстраните историски фрагменти, бидете сигурни дека сте ја документирале нивната оригинална позиција пред отстранувањето. Документирањето ќе ви помогне во разјаснување на првобитната положба на структурните елементи или на културното наследство *in situ*. Утврдувањето на точната положба ќе помогне елементите да се реинтегрираат во градбата за време на реставрацијата. Тоа исто така го обезбедува губењето или крадењето на фрагментите за време на отстранувањето. Изработете локациски код (види во Сетот алатки, страница 46), врз основа на мрежата од која сте ги извадиле фрагментите и вклучете визуелна документација онаму каде што е можно.

Откако ќе ги извадите фрагментите, можете да го следите работниот тек на спасување што се користи за движно културно наследство.

Тријажа

Приоритизирањето е од витално значење во операциите за спасување од големи размери во кои треба да се откријат и категоризираат илјадници предмети што треба да бидат третирани во краток временски период. Ова може најефикасно да се направи преку систем на тријажа.

Тријажата на материјалот кој е културно наследство се однесува на сортирањето и приоритизирањето на стабилизациските дејства за откриените предмети, врз основа на три критериуми:

- **Степенот на оштетување** на културното наследство.
- **Ризикот од понатамошно оштетување**, доколку не се третира.
- **Значењето или вредноста** на предметот или структурата.

Одредувањето на вредноста на предметот е сложен процес. Во ситуации кога имате вонредна состојба, најдобро е да се изврши проценка на вредноста во текот на **анализата на ситуацијата** (види страница 36) и во фазите на проценката на **штетите и ризиците на лице место** (види страница 48). Таквата проценка треба да се заснова на постојните институционални записи пред настанот, како што се пописот или **пристапниот регистар**. Користете го Сетот алатки, страница 59 за да дознаете како да се направи тријажа во случај кога вредноста на предметот е непозната.

При сортирање на извадениот материјал кој е културно наследство, следете ги чекорите кои се наведени подолу:

- 1 Одделете ги оштетените и неоштетените предмети.** Дополнително, одделете ги сувите и влажните предмети. Отстранете ги мувлосаните предмети и затворете ги во пластични кеси или контејнери и држете ги подалеку од другите предмети. Додека ги сортирате предметите, нивниот оригинален локациски код треба да остане прикачен во секое време.

Сортирање на спасени предмети како дел од вежба за време на меѓународниот курс за Прва помош за културното наследство во време на криза, Вашингтон 2016 година. Фото: ИКРОМ и Смитсонијан.

- 2 Групирајте ги предметите според нивната физичка состојба, типот на материјалот и видот на третманот кој им е потребен.** На пример, предметите направени од хартија или текстил кои се суви, но им е потребно чистење на површината, треба да се чуваат заедно. Слично на тоа, предметите изработени од кривка керамика и стакло, а кои се неоштетени треба да бидат групирани заедно.

- 3 Доделете единствен идентификациски број** на секој предмет откако ќе заврши сортирањето. Ставете етикета со единствениот идентификациски број и локациски код на пакувањето што е поддршка и се користи за ракување и движење на предметот.

Зачувана слика со етикета што го означува нејзиниот идентификациски број и оригиналната локација, Италија, 2017. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

- 4 Документирајте.** Пополнете ги деловите од **формуларот за евиденција** при спасување (види страница 98), а кои се поврзани со идентификацијата, оригиналната локација, димензија и состојба на предметот (види страница 99).

Доколку културното наследство треба да се премести надвор од локалитетот за негова стабилизација и има малку време да се пополни формуларот за спасување и евиденција, погрижете се:

- Секој предмет да има **единствен идентификациски број**. Видете Сет алатки, страница 46.
- Сите предмети, пакувања и контејнери треба да имаат етикети со нивните доделени броеви.
- Доделениот **единствен идентификациски број** (видете во Сетот алатки, страница 46), оригиналната локација, типот на материјал и тежина на предметите, треба да се евидентираат во **формуларот за евиденција за спасување** (види страница 98).

Ако извадените предмети се неоштетени, пополнете го записот во формуларот за спасување, спакувајте ги предметите и преместете ги во подготвениот одреден привремен склад (видете **Преместување** на страница 109).

Стабилизирајте

По тријажата, оштетените предмети треба да се стабилизираат. Стабилизацијата може да се направи во или надвор од локалитетот, во чиста и подготвена област. Стабилизациските третмани помагаат во спречување на понатамошно оштетување и влошување на состојбата на откриеното културно наследство.

Работна станица за стабилизација и суво чистење на предмети во Порт-о-Пренс, Хаити, 2010. Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Постојат два чекори до стабилизација, опишани подолу:

- 1 Површинско чистење.** Опасниот настан може да остави зад себе прашина, саѓи, нечистотија и **загадувачи**, кои, ако се остават на површината на предметите, може да предизвикаат дополнително оштетување и пропаѓање. Ако предметот е влажен и има загадувачи на него, можеби ќе треба да се измие со чиста вода за да се отстранат загадувачите.

Видот на потребното чистење на површината ќе зависи од природата на опасноста, степенот на штетата и материјалот (материјалите) од кои е направено културното наследство. Обидете се да го утврдите материјалот од кој е направен предметот и како стабилизациониот третман може да влијае на неговиот структурен интегритет. Размислувајте критички и изберете го најсоодветниот достапен третман за стабилизација.

- 2 Документација.** Задржете го локацискиот код и единствениот идентификациски број доделен на предметот во текот на стабилизациониот третман. Откако ќе заврши стабилизациониот третман, пополнете ги соодветните полиња во **формуларот за евиденција при спасување** (види страница 100).

Погледнете во делот „Стабилизирање на оштетено движно културно наследство“ од Сетот алатки, страница 61, за водич чекор по чекор за најчестите активности за стабилизација на движното културно наследство.

Спакувајте и преместете

По преземањето, тријажата, стабилизацијата и документацијата (ако е направена на самиот локалитет), предметите мора да се подготват за релоцирање и складирање.

- 1 Завиткајте.** Пред складирање сувите предмети треба да бидат покриени со заштитен слој, како пена или памучен чаршав. Овој процес овозможува заштита на предметите од понатамошно оштетување и нивно обезбедување за време на транзитот. За совети за ракување и пакување на различни видови предмети кои се движно културно наследство, видете во Сетот алатки, страница 53.

Во случај кога оштетените предмети не можат да се стабилизираат на самото место, спакувајте ги безбедно за транспорт до областа за стабилизација. Фотографирајте ги предметите и закачете ги етикетите со единствениот идентификациски број на предметот на секој од нив. Направете го ова пред пакувањето, за да може секој предмет лесно да се идентификува на местото на стабилизација.

Погрижете се дури и влажните или наводенети предмети да бидат внимателно завиткани. На тој начин ќе избегнете контаминирање на другите предмети и ќе спречите брзо сушење за време на транспортот. Ако можете, за време на транспортот на влажни предмети, користете камиони-ладилници за нивно замрзнување или сушење со замрзнување.

2 Ставете етикети и пополнете го формуларот со записот за спасувањето

а. Ставете етикети на спакуваните предмети со единствените идентификациски броеви доделени на предметите во текот на претходната фаза. Погрижете се секоја етикета да биде јасно видлива и безбедно прикачена. На кутиите што содржат повеќе од еден предмет треба да се означи бројот на предмети што се внатре. Треба да биде прикажана листа на единствените идентификациски броеви за секој предмет содржан во кутијата.

б. Пополнете го **формуларот со записот за спасувањето** (видете на страница број 98) и формуларот за следење на движењето (види примерок подолу).

Формулар кој го следи движењето на предметите

Влезен број	Број на предмети на кутија	Вкупен број на предмети во кутијата	Инструкции за ракување/транспорт	Испратено од страна на	Датум на испорака	Курир/возило број	Датум на прием	Број на кутијата	Вкупен број на предмети во кутијата	Примено од
1	12	20	Стакло: ракувај внимателно	Абдел Хамид, кустос	25 јан	xxx256	25 јан	12	20	xxx, чуварот на збирката
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

3 Најмалку еден член од тимот за документација треба да го следи поставувањето на предметите додека се ставаат во кутии. Најмалку една копија од секој формулар мора да ја придружува кутијата со предмети до нејзината локација за складирање.

4 Кога ставате предмети во кутии за складирање, ставате ги тешките предмети на дното, а полесните или покревките предмети на врвот. Не ставајте премногу предмети во една кутија. Откако сите предмети ќе бидат спакувани, може да се транспортираат во новиот привремен склад.

Преместување

Слично како и работниот тек при **евакуација по настанот**, овој чекор вклучува преместување на предметите на побезбедна привремена локација во или надвор од локалитетот. Додека дел од тимот е вклучен во спасување на предметите, другите можат да помогнат во подготвувањето на просторот за привремено складирање. Привремениот склад мора да се исчисти и санира пред да се донесат предметите во него. Откако сите предмети ќе бидат преместени во новиот простор за складирање, внесете ги релокациските кодови за предметите во формуларот за евиденција на спасувањето.

Поставување на привремени склади во централна Италија со цел да се сместат евакуираните предмети што се спасени по земјотресите во 2016 и 2017 година.

Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

Извештај

Подгответе извештај за целокупното работење за одговорните лица. Извештајот треба да содржи:

- резиме на операцијата;
- фотографии кои ги документаираат главните чекори на работниот тек;
- видот на дадените третмани за стабилизација и употребените материјали;
- ажуриран **формулар за евиденција за спасување** (види страница 98);
- направените трошоци;
- потреби за закрепнување;
- информации за контактите на тимот кој е вклучен во операцијата;
- име, потпис и информации за контактите на тимот што ја води операцијата.

Мониторинг

Поставете распоред за периодично проверување и чистење на привремениот склад, во консултација со одговорните.

Итна стабилизација на историски градби

Итната стабилизација на конструкција или градба вклучува преземање дејствија кои привремено помагаат да се намалат штетите врз градителското културно наследство, како и понатамошните ризици од рушење или влошување на состојбата заради колапс на конструкцијата. Овие дејства се особено важни кога градбата е доволно неафектирана за да може да се поправи (делумно или целосно), или кога локалната заедница сака да продолжи да го користи просторот околу неа. Итна стабилизација на градбата исто така може да биде од суштинско значење кога таа во нејзината внатрешност има вредно недвижно културно наследство, како што се мурали, гробови или мозаични подови.

Важно е да се напомене дека овие мерки нема да ги обноват оригиналните нивоа на безбедност на градбата. Ќе биде неопходно да се најде долгорочно решение за време на транзицијата или во **фазата на рано закрепнување**.

За итната стабилизација на градби е потребна специјализирана експертиза. Не правете го ова без да се консултирате со градежен инженер кој има познавање од градителската дејност во неговата област.

Зошто е важно да се направи итна стабилизација?

Ако градбата е оштетена и оставена без надзор, постои ризик од понатамошно оштетување. Ризикот од нејзино рушење се зголемува, што може и да ги загрози животите на луѓето.

По некој опасен настан, градбата може да се сруши или да стане небезбедна доколку:

- нејзиниот конструктивен континуитет е засегнат и **оптоварувањата** (вообичаени или исклучителни) повеќе не може безбедно да се пренесат на тлото;
- парцијалното рушење на градбата индуцира локализирани **преоптоварувања**;

- внатрешните конструктивни елементи повеќе не се заштитени од надворешното опкружување, на пример, кога внатрешните елементи на некој сид се изложени поради оштетување на површината на сидот.

Навремената интервенција е од клучно значење по опасни настани кои веројатно ќе се повторат во краток временски период. На пример, неопходно е да се спроведат мерки за стабилизација по земјотрес бидејќи последователните потреси може да доведат до дополнителна штета, а во некои случаи и до целосно рушење на градбата. Слична акција треба да се преземе и на места погодени од циклон и во области каде се случува воен конфликт. Многу е важно недвижното културно наследство да се обезбеди што е можно поскоро.

Баган, Мјанмар, 2016. Фото: ИКРОМ.

Важноста на одржување на конструктивниот континуитет: Мјанмар

На 24 август 2016 година, земјотрес со јачина од 6,8 степени го погоди Чаук, Мјанмар, предизвикувајќи штета на бројни споменици во блиската археолошка област Баган. Земјотресот се случи на самиот почеток на дождливата сезона. Подолу се дадени примери за конструктивни оштетувања кои беа стабилизирани со помош на итни безбедносни и стабилизационски активности.

Колапс поради конструктивен дисконтинуитет

Пред земјотресот имало свод што делумно се урнал во храмот Сулејманје и надвиснатите елементи кои останале не биле стабилизирани, што резултирало со конструктивен дисконтинуитет. За време на земјотресот во 2016 година, сводот целосно се урна. Оваа голема штета можеше да биде избегната, со поткрепување или отстранување на ранливите конструктивни елементи на контролиран начин.

Баган, Мјанмар, 2016 година.
Фото: Еужени Крете

Преоптоварување од рушевини

Купиштата урнатини создадоа големо преоптоварување на градбите кои веќе биле ослабени од земјотресот. Многу беше важно да се отстранат урнатините што е можно поскоро, бидејќи ризикот од силен дожд беше висок. Урнатините ја заробуваат водата и на тој начин се создава дополнително преоптоварување. Привремено решение во такви ситуации е заштитување на урнатините со церада, додека се подготвува нивното отстранување. За да биде ефикасна, церадата треба безбедно да се прицврсти.

Храмот Сулејманје во Баган, Мјанмар,
2016 година.
Фото: Еужени Крете

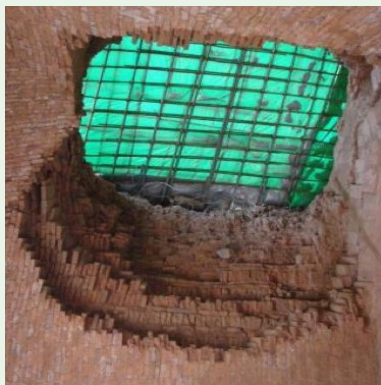

Изложеност на внатрешните конструктивни елементи и декоративни површини

Во покривите и нивните системи за хидроизолација беа пронајдени дупки и пукнатини, што дозволуваше инфилтрација на вода во градбата, причинувајќи големо оштетување. Се откри дека олуците се скршени или блокирани од рушевини, и затоа не можеа да ја исцедат водата од покривот. Оштетените сидови, пронајдени по земјотрес, се многу чувствителни на дожд, особено кога се работи за малтер од кал изложен на вода. Поради појавата на силен дожд во следните седмици по земјотресот, настана дополнително уривање на погодените објекти.

Извор: Еужени Крете,
Architecture Environnement et Cultures
Constructives – CRATerre, Гренобл.

Баган, Мјанмар, 2016 година.
Фото: Еужени Крете.

Пукнатини на покривот на храмот, Баган,
Мјанмар, 2016. Фото: Еужени Крете.

Дупки во системот за хидроизолација на покривот на пагода во Баган,
Мјанмар, 2016 година. Фото: Еужени Крете.

Како можете да спроведете итни активности за стабилизација на градбите?

Следниот дел опишува некои од најосновните активности за итна стабилизација на градби кои се недвижно културно наследство. Пред извршување на какви било дејствија за стабилизација, прво осигурајте ја **личната безбедност** и **безбедноста на локалитетот**.

Подолу е илустриран општиот работен тек за имплементација на разни видови активности за итна стабилизација за градби кои се недвижно културно наследство, вклучувајќи и изложени остатоци на археолошки локалитети.

Подгответе се

- 1 Таму каде што е потребно обезбедете писмена дозвола од одговорните институции и онаму каде што е применливо, од координаторот за вонредни состојби, за да спроведете итна стабилизација на објект или градба.
- 2 Формирајте тим кој ќе вклучува градежен инженер, архитект и обучени работници и волонтери. Погрижете се архитектот и градежниот инженер да бидат запознаени со вредноста на градбите кои се недвижно културно наследство. Тимот може да вклучува и локален историчар или член на заедницата, кој има претходно познавање на спецификите на градителството и употребените материјали.

Можат да учествуваат и армиски припадници и пожарникари, кои обично се обучени за итна стабилизација на градби. Во некои земји, во законодавството за вонредни состојби е наведено дека пожарникарите или припадниците на армијата, учествуваат во надзорот или во спроведувањето на стабилизација на градби во вонредна состојба. Сепак, ним треба да им се дадат информации за значењето на градбата и на елементите на културното наследство на кои им е потребна заштита.

- 3 Користете го **извештајот за проценка на штетите и ризиците** (видете на страница 69), заедно со соодветните цртежи на локалитетот и плановите на основите на објектите за да се лоцираат критични конструктивни и неконструктивни оштетувања. Спроведете длабинска техничка проценка на видот на штетата и нејзините причинители. Оваа проценка може да вклучи истражување на состојбата на темелите и различните видови оптоварувања.
- 4 Идентификувајте безбедни простори за работа, складирање на материјали и исхрана. Обележете ги овие простори на мапата на локалитетот и поставете соодветна сигнализација.
- 5 Доколку во објектот е безбедно да се влезе, одредете ги на лице место декоративните елементи, како што се плочки или дрвени подови, фрески и мозаици, кои можеби ќе треба да бидат покриени и заштитени пред да може да се изврши стабилизација по вонредната состојба. Слично на тоа, идентификувајте ја вредната покуќнина како што се теписи, таписерии и слики, кои можеби ќе треба да се **евакуираат** пред да се стабилизира градбата.

- 6** Консултирајте се со градежен инженер за креирање на потребните мерки за стабилизација по вонредната состојба, проследени со цртежи. Врз основа на тоа, подгответе ги спецификациите на материјалите и опремата кои ќе бидат потребни за спроведување на вашите планови.
- 7** Консултирајте се со одговорните за културното наследство и објаснете им го типот на мерката за итна стабилизација која е избрана да се спроведе врз градбата или структурата, нејзиното очекувано времетраење и типот на човечки и финансиски ресурси што се потребни за нејзино спроведување. Доколку е потребно, побарајте помош од одговорните институции и локалната заедница за **евакуација** (види страница 86) на вредни предмети и за заштита на декоративните елементи in situ.
- 8** Набавете материјали и опрема, на пример: дрвени даски, јажиња, чекани, пили итн. За повеќе информации за типот на материјали и опрема кои се потребни за специфични стабилизациони мерки на конструкцијата, видете во Сетот алатки на страница 97.

Документирајте

- 1** Запишете ја точната локација, типот и мерењата на предизвиканата штета, на пример: пукнатини, рамнинско искривување и испакнување на гипсените партии. Користете цртежи и планови на основата за да ја евидентирате штетата.
- 2** Фотографирајте ги оштетените области, вклучувајќи фотографии одблиску и оддалеку. Додека фотографираате, додајте фотометар со досег од метар или од 10 см за да се утврди размерот и знак кој ќе го означува датумот на фотографирањето. Запишете го референтниот број на фотографијата која соодветствува со специфичниот тип на оштетување на планот на основата.
- 3** Онаму каде што е потребно, документирајте други важни детали, како на пример: различни видови оптоварување, состојба на тлото и така натаму. Додадете го релевантниот цртеж од мерката за стабилизација на штетата во документацијата. Целосно земено, овие записи помагаат да се утврдат потребите за обновување.

Извршете

Основните мерки за итна стабилизација на објекти и градби се опишани подолу. Техничките детали за спроведувањето на таквите мерки се наведени во Сетот алатки, страница 83.

1 Привремена прекривка

Со цел да се заштитат чувствителните елементи од вода, ветер, понатамошно рушење на околните елементи и упад на животни, користете армирани церади (дуплирани со жичана мрежа за подобрување на отпорноста на предметите што паѓаат врз неа), или брановидно поцинкувано железо (CGI) или челични (CGS) листови кои се фиксирани на постоечка или привремена рамка. Одредете го најсоодветното решение, земајќи ги предвид локално достапните ресурси, материјали и вештини. За извршувањето чекор по чекор, видете во Сетот алатки, страница 77.

Баган, Мјанмар, 2016. Фото: Апарна Тандон.

2 Основно потпирање

Потпирањето е техника на потпорни градежни елементи која се користи за време на поправки или кога конструкцијата е во опасност од рушење. Се однесува како еден вид патерица и го пренесува **товарот** на тлото.

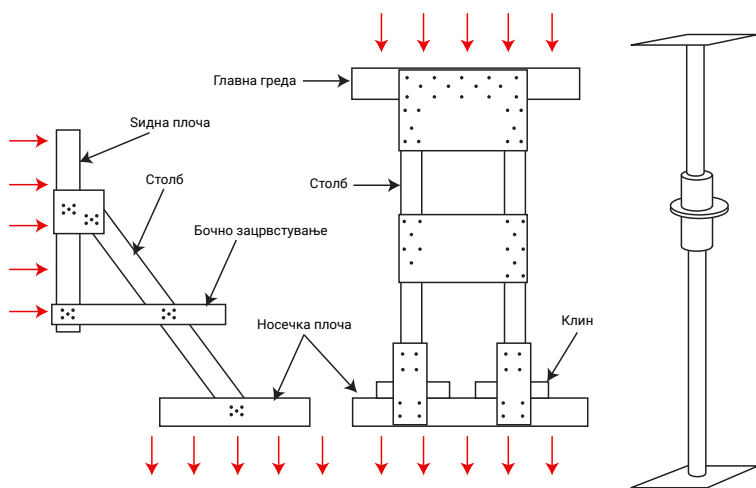
Потпорите може да се користат за поддршка на:

- носечки греди кои се потпираат на оштетен сид или столб;
- потпрен, наведнат или испакнат носечки сид од тула, камен или глина, кој е конструктивно нестабилен;
- скршен надвратник на врата или прозорец.

Основното потпирање се состои од четири главни компоненти:

1. елементи кои го превземаат товарот (главни греди или сидни плочи);
2. елементи кои го пренесуваат товарот (столбови);
3. бочно зацврстување кое го стабилизира системот;
4. носечки плочи, кои го пренесуваат товарот кон тлото.

Онаму каде што е можно, претходно конструирајте ја потпората на безбедно место со чист работен простор и рамна површина.

Пред да ја направите потпората, отстранете ги рушевините од просторот каде што треба да се постави лежишната плоча, бидејќи е потребна рамна површина за пренесување на оптоварувањето во тлото.

Кога користите метални потпори, секогаш користете дрвени штици помеѓу нив и оштетената конструкција.

Дрвото исто така може да биде звучен или визуелен преносник на предупредување при неговото деформирање, доколку дојде до зголемено оптоварување.

За инструкции чекор по чекор за изградба на основна дрвена потпора, погледнете во Сетот алатки, страница 83.

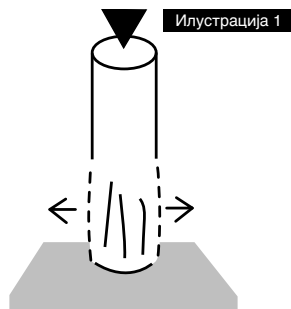

- Не се обидувајте да направите потпорни елементи кои се високи повеќе од 3 м без стручна помош од градежен инженер.
- Внимавајте кога правите потпора за сидарија со слаб или оштетен малтер. Побарајте помош од градежен инженер за изработка на сидна плоча која е доволно голема, или за градење на доволен број потпори што ќе ја поддржат целата област.

3 Поврзување (затегање) на конструкцијата

Поврзувањето на конструкцијата ја подобрува нејзината вертикална носивост преку обезбедување на странично затегање и спречување на понатамошни бочни деформации.

На ниво на цела градба, затегањето помага во повторно поврзување на ортогонално поставените сидови, обезбедувајќи подобар интегритет и отпор против хоризонталните (бочни) движења. Затегањето може да се изведе со помош на полиестерски појаси, челични кабли или челични затеги кои претходно биле заварени или поврзани со завртки.

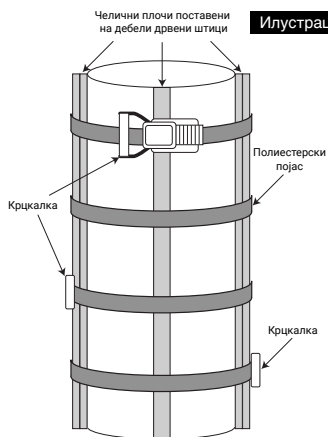
Гримаз, С. и др. 2010. Вадемекум, СТОП, Модели за потпирање и оперативни процедури за поддршка на градби оштетени од земјотреси. Рим, Министерство за внатрешни работи – Италија Противпожарна служба.

Никогаш не ја користете оваа техника за бетонски столбови кои се пред уривање.

- а. Пред спроведување на затегање на конструкцијата, консултирајте се со градежен инженер за потребите и проектирањето.
- б. Отстранете ги остатоците од рушевините пред да го затегнете конструктивниот елемент.
- в. Додека ја поврзувате (затегате) конструкцијата со полиестерски појаси и/или крцкалки, со цел да се обезбеди добра атхезија, поставете дрвени штици и челични плочи на конструкцијата за распределба на напрегањата по висина. Дрвените штици треба да бидат со дебелина од приближно 3 см. Тие треба да бидат поставени помеѓу сидот/столбот и челичните плочи.

г. Поставете ги појасите почнувајќи од највисокиот (види слика 2); распоредете ги на соодветни интервали. Проредот или растојанието помеѓу појасите треба да се движи од 10 до 45 см, според нивото на оштетување и оптоварувањата кои ќе треба да се превземат. Поставете ги рамномерно рцкалките. За список на материјали и опрема потребни за затегање на конструкција со појаси, видете во Сетот алатки, страница 99.

*Цртеж адаптиран од:
Гримаз, С. и др. 2010. Вадемекум, СТОП, Модели за потпирање и оперативни процедури за поддршка на градби оштетени од земјотреси.
Рим, Министерство за внатрешни работи – Италија
Противпожарна служба.*

4 In situ заштита на декоративни елементи

Стабилизацијата на самото место опфаќа серија активности на местото на настанот што можат да се преземат за стабилизирање на недвижните декоративни елементи и уметнички дела, како што се големи скулптури, сидни или подни мозаици и фрески.

Мерките за итна стабилизација на градби, како што се поткрепување и ограничување, може потенцијално да им наштетат на елементите кои се in situ доколку не успеете да преземете соодветни чекори за нивна заштита. Пред да преземете стабилизациски активности кои вклучуваат декоративни елементи што се во непосредна близина, секогаш советувајте се со конзерватор.

Заштитен и изолирачки слој помеѓу сидната слика и потпората во црквата Freixo de Espada à Cinta, Португалија, 2007 година. Фото: Есмералда Пауперио.

Пред да преземете итна стабилизација, проверете дали скулптурите, плочките или декоративните површини се безбедни во нивната оригинална локација. Со цел да избегнете директен контакт со потпората или со ограничувачки појас со декорираната површина, можете да користите нескробен бел муслин или друг необоен мек текстил. Слично како и муслинот, употребата на пена исто така спречува директен контакт. Уверете се дека материјалот за амортизација е добро прицврстен и ризикот од негово случајно паѓање и гребење на површината на декоративниот елемент е намален.

Можете исто така да користите вреќи со песок за да спречите контакт помеѓу предната греда или сидната плоча и декоративниот елемент, иако, бидете свесни дека вреќите со песок онаму каде што има влажна клима имаат тенденција да ја задржуваат влагата, што може да предизвика дополнителна штета. За општ список на потребните материјали, видете во Сетот алатки, страница 97.

In situ обезбедување и стабилизација на мозаиците во Музејот Маара: Сирија

Во ситуации кога има насилан конфликт, безбедносните и стабилизационите активности може да бидат екстремни и сложени операции, како што е засипување на изложените археолошки остатоци или поставување на заштитна прекривка на сидна слика или мозаик.

Музејот за мозаици Маара, е дом на една од најважните збирки римски и византиски мозаици од Блискиот исток од III до VI век и беше тешко оштетен во тековниот конфликт во Сирија. Зградата беше во опасност од уривање пред да се преземат итни мерки за безбедност и стабилизација од страна на сириските професионалци и волонтерите за културно наследство.

Со цел да се заштитат мозаиците од понатамошно оштетување за време на конфликтот, сирискиот тим се консултираше со специјалисти за заштита на културното наследство за да направат план за стабилизирање и обезбедување на мозаиците на самото место. Беа поправени дупките на покривот за да се спречи понатамошно влошување на состојбата и рушење. Потоа, во консултација со конзерваторите за мозаици, тимот нанесе слој од лепило и ткаенина направена да ги задржи мозаичните камчиња заедно. Откако се стабилизираа, дојдоа неколку камиони со вреќи песок кои беа поставени меѓу мозаиците за да се заштитат од понатамошно оштетување. Во целост беа заштитени околу 148 м² мозаици.

Извор: Институција Смитсонијан, 2015 год. Активности за зачувување во итни случаи извршени во сирискиот Музеј за мозаици Маара. Вашингтон, Институција Смитсонијан.

Извештај и комуницирање

- 1 Подгответе краток извештај во кој се опишуваат итните стабилизациски дејства што сте ги имплементирале за градбите/структурите кои се културно наследство. Вклучете фотографии, скици и план на основата што ги означува нивните локации.
- 2 Наведете важни детали, како што е евакуацијата на движното културно наследство или спасувањето фрагменти од градби кои се недвижно културно наследство спроведени за време на подготовката за итна стабилизација.
- 3 Вклучете и пресметка за направените трошоци и список со имиња и контакт.
- 4 Извештајот треба да содржи режим на мониторинг и препорачани активности за целосно закрепнување и рехабилитација.

Мониторинг

Мерките за итна стабилизација за објекти и градби се наменети да бидат од привремен карактер. Затоа е важно да се следи нивната ефикасност додека не започне целосната конзервација. На пример, потпирачите можат да станат опасни во случај на рушење и затоа мора редовно да се проверуваат (најмалку еднаш на секои 12 часа во текот на првите неколку дена) за какви било знаци на деформирање или преоптоварување.

Погрижете се потпирачите да останат на нивните првични позиции. Врските и клиновите мора да останат затегнати и да не се искривуваат. Внимавајте на секое движење на положбата на лежишната плоча на потпората или за каков било знак на нестабилност на тлото. Слично, погрижете се краевите на потпирачот да не бидат згмечени или расцепени, бидејќи тоа се знаци дека истиот е преоптоварен. Ако се појават пукнатини на сидната плоча, тогаш тоа имплицира дека плочата не е доволно голема или дека сидот не е отпорен на напрегањето индуцирано од потпирачот.

Онаму каде што се користеле **појаси** или челични кабли за конструктивно затегање, погрижете се тие да бидат цврсто поставени. Проверете за да видите дали дрвените елементи се придвижуваат и дека се згмечени поради напрегањето предизвикано од појасите или каблите. Периодично следете го дрвото што се користи за да се откријат знаци на физичка детериорација или оштетување, на пример, наезда од штетници.

Во зграда која е поплавена, погрижете се редовно да го снимате следново:

- а. Влажноста на малтерот и/или сидовите, за кои можете да користите мерач на влага или мултиметар, или можете да извадите примероци што ги измерите пред и по сушењето во рерна.
- б. Нивоа на влага во конструкциите направени од земја. Мора да проверите дали има влажност во основата на сидовите и во самиот сид (влагата во сидниот малтер не е иста како влагата во внатрешноста на сидот).
- в. Степенот на секоја миграција на соли или зголемување на присуството на мувла.
- г. Секоја дисторзија на дрвените елементи.
- д. Пукнатини или испакнатини во гипсот.

Како да се обезбеди и стабилизира нематеријалното културно наследство?

Обезбедувањето и стабилизацијата се термини кои логично не се поклопуваат со нематеријалното културно наследство. Како што е објаснето во **проценката на штетите и ризиците на лице место за нематеријалното културно наследство**, таквата проценка треба да вклучува:

- а. Пристап;
- б. Изведување;
- в. Пренос на на засегнатото нематеријално културно наследство.

Активностите што одговараат на безбедноста и стабилизацијата првенствено се преземаат во однос на првите две нивоа кои се однесуваат на материјалните елементи поврзани со нематеријалното културно наследство и луѓето како носители на традицијата. Понатаму, секоја активност преземена за обезбедување или стабилизирање на нематеријалното културно наследство треба да се заснова на јасно барање од засегнатата заедница и нејзините специфични потреби.

Во случајот на нематеријално културно наследство, вредноста на наследството е во традициите и системите на знаење на заедницата и во нивните практичари и преносот на истото. Затоа, целите на таквите мерки се разликуваат од целта на материјалното културно наследство. Оттука, стабилизацијата на нематеријалното наследство е нешто многу различно во однос на стабилизацијата на недвижното или движното културно наследство.

Традиционална практика на читање верски ракописи како дел од секојдневните ритуали во Непал, 2015 година. Фото: ИКРОМ.

Особено, тоа се однесува на:

- Сигурноста дека заедницата може да продолжи со одредена практика, ритуал итн., непосредно по опасниот настан.
- Сигурноста дека преносот на знаења и вештини може продолжи додека не се одредат подолгорочни решенија.

Активностите за безбедност и стабилизација за материјалните елементи и луѓето се наведени подолу:

- 1 Материјални елементи:** тие вклучуваат градби, локалитети, предмети, алатки, костими и каква било материјална култура поврзана со нематеријална практика. Доколку во [анализата на ситуацијата](#) и во [проценката на штетите и ризиците на лице место](#) (страница 48) се идентификуваат итни потреби, можат да се преземат истите чекори како тие за градителско и движно културно наследство кои се објаснети погоре во текстот.

Вообичаено, материјалните елементи поврзани со нематеријалното културно наследство се културно важни бидејќи обезбедуваат место

или контекст за одржување на нематеријалните традиции. Затоа, стабилизацијата на материјалните елементи треба да биде насочена кон овозможување продолжување на нематеријалните традиции. Ова исто така може да значи дека заедниците имаат одредени приоритети за стабилизација. На пример, ако нивното место за богослужба е оштетено, заедницата може да претпочита да се направи привремено засолниште отколку поставување потпора врз оштетена конструкција во која не би се чувствувале безбедни да одржуваат богослужба.

- 2 Луѓе:** во повеќето случаи, мерките за безбедност или стабилизација се ограничени на идентификување на тоа каде се заедниците и како може да се обезбеди пренос на нематеријалните вредности. Овој чекор исто така, може да вклучува и мерки, како што се документирање, евидентирање или правење инвентари со цел да се обезбедат визуелни и усни записи кои ќе можат да се употребуваат по нормализацијата на ситуацијата. Но, особено во случаи на раселување од големи размери или каде што заедницата ги изгубила суштинските носители на традицијата, мора да се обезбедат итни мерки како што се документирање преку видео записи или обуки за пренос на вештините со цел да се обезбеди пренос на знаењата.

Совети за работа со нематеријално наследство

Нематеријалното наследство, исто така, може да биде важен аспект на итни мерки за движно или недвижно наследство. Секогаш имајте ја предвид религиозната или духовната важност на зградите и локациите пред да преземете безбедносни или стабилизациони акции. Вклучете ја локалната заедница.

Погрижете се вашите постапки да ги земаат предвид не само физичките аспекти. Ова важи и за културните предмети, од кои многу може да имаат важна нематеријална вредност за локална заедница. Ова треба да се има на ум при евакуација и спасување предмети.

Има само еден начин да дознаете како да работите на овие локалитети, градби и предмети: вклучете ги релевантните заедници, членовите на заедницата и локалните лидери и добијте ги нивните совети, соработка и одобрување пред да преземете какви било активности.

Продолжување на традициите по циклонот Наргис: Мјанмар

На 2 мај 2008 година, циклонот Наргис дојде на копното во Мјанмар што резултираше со катастрофално уништување и загуба на животи. Проценките од страна на Обединетите нации укажува дека дури 2,4 милиони луѓе биле погодени како последица на циклонот.

Циклонот сериозно ги погоди примарните производствени центри за традиционални занаети и изведувачки уметности. Еден таков центар произведуваше традиционални мјанмарски марионети и одржуваше марионети и традиционални изведби на мјанмарски оркестар. Веќе ранлив, со преостанати малку професионалци, последователните ефекти на циклонот и последователната воена блокада беа закана за целосна загуба на вештините и знаењата кои биле практикувани од петнаесеттиот век во период Инва (АВА).

Обука за манипулирање со марионети, Мандалеј, Мјанмар, 2016 година.

Фото: Џузепе Салерно.

„Myanmar Upper Land I Culture & Travel“ беше формирана за промовирање на традиционалните изведувачки уметности, особено традиционалните изведби со марионети во Мјанмар. Оваа организација создава изведувачки капацитети преку социјална свест во Мјанмар и работи на заштита на сите аспекти на ова наследство, вклучително и методот на правење и манипулација со мјанмарските марионети, танцување, музика, скулптура,

везење со светки и сликарство. Во соработка со Мјанмарската организација за марионети, беше изработено едукативно ДВД, работилници за перформанси и се создаде првиот Меѓународен фестивал за марионети во Мјанмар (2016) со цел да се пренесуваат вештини и знаења до локалните заедници, во обид да се намали ранливоста и да се зголеми капацитетот за изведбите и одржливоста, која продолжува до денес.

Обука за изведби со марионети, Мандалеј, Мјанмар, 2016 година.

Фото: Џузепе Салерно.

Видете рефернци на страница 169.

Подобрејте ја сопствената подготвеност за вонредна состојба!

Доколку се случи вонредна состојба во вашиот град и голем број збирки движно културно наследство, градби и нематеријално културно наследство се погодени:

- Дали засегнатите институции би добиле навремена помош за обезбедување и стабилизирање на загрозеното наследство?
- Дали постојат механизми за координација и соработка помеѓу институциите за заштита на културното наследство и органите за управување со вонредни состојби, за да се олесни пристапот до оштетеното наследство за време на **сложени вонредни состојби**?
- Дали постои обучен тим од професионалци за брз одговор и волонтери?
- Дали тие би имале пристап до материјали и опрема во големи количини за да преземат активности на спасување, евакуација и конструктивна стабилизација на повеќе локалитети?
- Дали погодените институции имаат подготвен пристап до безбедни простори за поставување привремен склад или за поставување на простор за сортирање и стабилизирање на голем број предмети и градежни елементи?

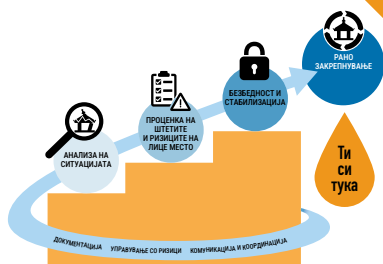
Што следи по првата помош?

ВО ВОНРЕДНАТА СОСТОЈБА, вие и вашиот тим бевте успешни во пружањето прва помош на засегнатото културно наследство: направивте **анализа на ситуацијата** и ги искористивте нејзините резултати за да направите **проценка на штетите и ризиците на лице место**; врз основа на оваа проценка го **обезбедивте и стабилизирате** и материјалното и нематеријалното културно наследство.

Што треба да направите сега?

Прочитајте понатаму за да дознаете.

РАНО ЗАКРЕПНУВАЊЕ

Рано закрепнување

Првата помош за културното наследство е успешна само ако по неа следат конзерваторски напори за враќање на неговата функција и пристапот до него. Така, откако спроведовте прва помош за оштетеното културно наследство, го документиравте целиот процес и воспоставивте рутина за мониторинг, следниот чекор е да се подготви акциски план, заснован на консензус, за закрепнување и **рехабилитација**, што ќе вклучува: проценка на деталната состојба; конзерваторски третмани (вклучувајќи санација и **реставрација**) за материјалното културно наследство; ублажување на ризиците; обновување на егзистенцијата и услугите; подобрена или изменета употреба на културното наследство следејќи ги принципите на **одржлив развој**, и принципот „**да се изгради повторно подобро**“. Едноставно кажано, закрепнувањето и рехабилитацијата на културното наследство подразбира санирање на штетите, враќање на загубите, намалување на ризиците и враќање на културното наследство во подобра состојба со конзервација, така што, одејќи напред, може повторно да се користи, на одржлив начин.

Преодниот период потребен за правењето на акцискиот план за закрепнување и рехабилитација на културното наследство по првата помош во хуманитарниот сектор е познат како фаза на рано закрепнување.

Плоштад Дурбар, Катманду, Непал 2015. Фото: ИКРОМ..

Како хуманитарниот сектор го дефинира раното закрепнување?

Раното закрепнување се дефинира како „повеќе димензионален процес воден од развојни принципи. Тоа има за цел да генерира самоодржливост, национален и отпорен процес за закрепнување после криза“ (IASC, 2006, стр. 1). Во рамките на оваа дефиниција, поединци се способни да ги искористат придобивките од хуманитарната акција за прифаќање на можностите за одржлив развој и градење на отпорност. Оваа фаза ја поттикнува соработката меѓу агенциите од хуманитарниот и развојниот сектор. Накратко, раната фаза на закрепнување е точката каде што се укинуваат краткорочните, итни, „животоспасувачки“ интервенции, и започнуваат долгорочни програми за развој и закрепнување.

Целите на раното закрепнување во хуманитарниот сектор

1. Ги унапредуваат тековните операции за итна помош.
2. Ги охрабруваат и поддржуваат иницијативите на засегнатите заедници.
3. Ги поставуваат основите за долгорочното закрепнување, создавајќи услови за иден одржлив развој.
4. Ги стабилизираат и зголемуваат локалните и националните капацитети, грижејќи се локалните и националните власти да можат да обезбедат стабилност, заживување на пазарите и средствата за живот и да пружаат услуги.
5. Го спречуваат повторувањето на кризата преку градење капацитети, намалување на ранливоста и работат за зголемување на отпорноста на различните актери.
6. Им обезбедуваат на заедниците „заштитна мрежа“.

Видете референци на страница 172.

Во услови на конфликт, институциите, механизмите на управување и општествените односи радикално се трансформираат. Во фазата на рано закрепнување процесите поврзани со безбедноста и стабилизацијата, **градењето на мирот**, **транзициската правда** и градењето држава и нација, се преклопуваат со хуманитарните и развојните прашања.

Слично на тоа, за културното наследство, раното закрепнување во постконфликтните ситуации треба да придонесе за трансформација на конфликтот, на пример, користење на обновеното културно наследство за да се поттикне доверба и да се премостат внатрешните поделби.

Препорачани активности за време на раното закрепнување

Следниот дел ги прикажува активностите што би можеле да се преземат во фазата на рано закрепнување за промовирање на закрепнување и рехабилитација на оштетеното културно наследство. За успешност, многу е важно овие активности да бидат водени од засегнатите институции во рамките на секторот култура и да се спроведуваат во консултација со релевантните засегнати страни, актери и локални заедници.

1 Анализа на ситуацијата по првата помош

За да се развие акциски план за посткризно закрепнување и рехабилитација на културното наследство, од клучно значење е да се разгледа и ажурира **анализата на ситуацијата** (види страница 30) што беше спроведена пред планирањето и спроведувањето на првата помош.

За вонредна состојба предизвикана од конфликт, анализата на состојбата по првата помош треба да се прошири и да ја вклучи и **анализата на конфликтот** (види страница 44). Ова ќе овозможи инкорпорирање на стратегии за превенција и градење мир во обновувањето на културното наследство и процесот на рехабилитација.

Особено важно е да се разгледаат:

- природата и причините за настанот што ја предизвикал штетата врз културното наследство;
- постоечките социјални, политички и економски ранливости;
- значењето и вредностите поврзани со погоденото културно наследство;
- мапирањето на **засегнатите страни и актери** (види страница 39) и проценката на нивните соодветни улоги и интереси во закрепнувањето и рехабилитацијата на културното наследство.

Од суштинско значење е да се има предвид дека актерите вклучени во првата помош и фазите на закрепнување секогаш ќе бидат различни. Може да се појават нови актери (на пр., развојни актери), додека другите, како на пр., пожарникарите или персоналот за цивилна одбрана ќе се повлечат во текот на раното закрепнување. Покрај тоа, некои актери може да ги променат своите улоги и да имаат различни задачи за време на раното закрепнување во споредба со оние што ги имале за време на одговорот при вонредни состојби. Од оваа причина, од клучно значење е повторно да се анализираат и повторно да се означат засегнатите страни и актери.

- Општа состојба на културното наследство по имплементацијата на првата помош и ризиците со кои се соочува.
- Вид на конзерваторски третмани и ублажување на ризиците потребни за целосно обновување на засегнатото културно наследство.
- Ресурсите потребни за обновување на културното наследство.

2 Проценка на состојбата

Користете ги наодите од **анализата на ситуацијата по првата помош** за да го одредите културното наследство за кое ќе биде потребна детална проценка на состојбата во насока на негово закрепнување и рехабилитација. Проценката на состојбата помага да се одредат приоритетите за закрепнување. Проценката на состојбата по вонредната состојба обично вклучува евалуација на:

- нанесената штета и настанатите загуби на приходи (види **ПППК** на страница 70);
- процесите на влошување кои влијаат врз културното наследство, на пример, миграција на соли и видлива промена на бојата заради прекумерна изложеност на светлина;
- дејствија за безбедност и стабилизација спроведени при првата помош;
- постоечки ранливости и ризици, а особено и активни процеси на влошување кои го прават културното наследство ранливо на идни катастрофи.

Проценките на состојбата по настанот треба да бидат документираны во рамките на извештај кој ќе содржи: детална фотографска документација на штетата, влошувањето и ризиците; ажурирани инвентари; локациски карти и план на основата. Вклучете детали за дадената прва помош, добиени од документацијата собрана при **обезбедувањето и стабилизацијата** (види страница 74) на културното наследство.

Таквата проценка може да вклучува аналитички студии, како тестирање на јакоста за различните видови малтери или анализа на лепила и пигменти кои се користат во сликарството. Ако ви се достапни, употребете технолошки алатки, како што се **3D ласерски скенери** или **фотограметрија**, со што ќе обезбедите прецизни мерења, кои се важни за целосната реставрација. Нивото на документација во голема мера зависи од значењето на засегнатото наследство, степенот на штетата и расположивите ресурси.

При правењето проценки на состојбата треба да бидат вклучени мултидисциплинарни тимови од професионалци, кои може да се состојат од конзерватори, архитекти, кустоси, градежни инженери, хемичари, антрополози и историчари. Составот на тимот ќе зависи од природата на засегнатото културно наследство. За сеопфатна проценка клучни се консултациите со одговорните институции и локалните заедници.

3 Развијте механизми за координација, партиципативност и градење капацитети

Како последица на големите уништувања, на локалните институции за заштита на културното наследство, на засегнатите заедници можеби ќе им недостигаат специјализирани вештини, материјали, средства и/или пристап до институционални механизми за обновување на културното наследство. Раната фаза на закрепнување може да се искористи за да се утврдат ресурсите потребни за обновување, да се мапираат локалните капацитети и да се започне обука со цел да се подобрат вештините, знаењата и институционалните политики.

За време на раната фаза на закрепнување, неопходно е да се координира планот за обновување и рехабилитација на културното наследство со соодветните планови на другите сектори и, во исто време, да се развиваат механизми за вклучување на засегнатите луѓе. На пример, може да бидат имплементирани нови градежни прописи или политики во врска со користењето на земјиштето, што би било штетно за обновувањето на недвижното културно наследство и неговата идна употреба. Исто така, заедниците може да имаат одредени приоритети за тоа кое наследство прво треба да се обнови.

Треба да се направат напори за искористување на традиционалните вештини и познавањата на локалните заедници со цел тие да бидат вклучени во планираното закрепнување. Всушност, фазата на рано закрепнување може да се искористи за вклучување на заедницата во креирањето на опции за закрепнување и креативната повторна употреба на културното наследство.

Можете да ги користите резултатите од анализата на ситуацијата по првата помош за одредување на тоа кои актери и засегнати страни треба да бидат вклучени во обновувањето на културното наследство.

Улогата на иницијативите базирани на принципот „оддолу-нагоре“ на заедницата во културното и социјалното закрепнување на градот Аквила, Италија

На 6 април 2009 година, земјотрес со јачина од 6,1 го погоди Аброцо, регион во Централните Апенини, Италија, предизвикувајќи голема штета во главниот град Аквила и педесет околни градови.

Веднаш по тоа, италијанскиот Оддел за цивилна заштита управуваше со спасувачките операции за време на вонредната состојба. На луѓето им беше обезбедена итна помош и засолниште, а историскиот центар на градот заради обемните оштетувања беше целосно евакуиран, опколен и прогласен за црвена зона.

За жителите на Аквила, историското јадро на градот секогаш служело како жив општествен и економски простор каде луѓето се среќаваат, комуницираат и се забавуваат. Градските плоштади и отворените простори беа центар за нивниот секојдневен живот и култура. По катастрофата акутно се чувствуваше долгорочна непристапност до овие простори, бидејќи на луѓето им недостасуваа места за интеракција.

Како одговор, граѓаните на Аквила организираа различни иницијативи засновани на заедницата, кои учествуваа во обновувањето на нивниот град и околните населби. Една таква иницијатива беше „Viviamolaq“, формирана од студенти и дипломци на Универзитетот во Аквила.

Преку повторна употреба на урбани простори и напуштени области, „Viviamolaq“ го поддржуваше социјалното, урбаното и културното закрепнување. Нејзините проекти се засноваа на еколошка и социјална одржливост, а нивните принципи служеа како катализатори за подобрување на социјалната кохезија и колективните акции. Учесството

и соработката беа клучни за сите нејзини проекти – од фазата на креативно планирање до фазата на изградба. Ова беше духот на проектот „Рестартирај“, кој отпочна во 2014 година; „Рестартирај“ повторно употреби напуштен јавен простор лоциран пред Катедрата за хуманистички науки на Универзитетот во Аквила, за да се создаде отворен рекреативен простор за студентите и локалната заедница. Рециклирани материјали од процесот на реконструкција (урнатините заедно со делови од челичните делови и дрва кои претходно се користеа за покривање на оштетените градби, да се користат за правење на урбан мебел). Интеграцијата на меморијата за катастрофата (рециклирани материјали) во новиот проект беше централната сила на „Рестартирај“: Проектот ја покажа можноста за закрепнување и како е можно да се зголеми отпорноста и социјалната кохезија во фазата по катастрофа.

По воочувањето на успехот на закрепнувањето засновано на одговорите на локалната заедница во Аквила, истите методи беа применети во одговорот по земјотресот и напорите за обновување во Емилија Ромања во 2012 година, а од неодамна и во Централна Италија во 2016 и 2017 година.

Извор: м-р Валентина Спано, Технолошки универзитет во Бранденбург, поранешен практикант во Котбус–Сенфтенберг, Одделение за збирки, ИКРОМ.

Видете референци на страница 172.

„Рестартирај“: употреба на рециклирани остатоци од катастрофата од историскиот центар на Аквила за рекреација на јавните простори. Фото: Валентина Спано.

Градење капацитети за занаетчии: кон закрепнувањето на малите бизниси на Хаити

Земјотресот во 2010 година што го погоди Хаити остави голем број занаетчии во главниот занаетчиски центар во земјата, Јакмел, без куќи, работни места, алатки или материјали. Земјотресот се случи во јануари, период кој е најактивен за тамошните занаетчии, бидејќи тие тогаш се подготвуваат за годишниот карневал. Во овој период, многу занаетчии дури и земаат заеми за да купат доволно материјал за изработка на соодветни карневалски костими. Меѓутоа, со уривањето на нивните куќи и работните простории за време на земјотресот, ги загубија и своите залихи и завршените дела. Поради настанатата штета не беа во можност да ги вратат назад заемите.

За време на фазата на прва помош, најпрво се посвети внимание на обезбедувањето привремени засолништа и основни услови за живот за заедницата. Сепак, за време на раната фаза на закрепнување, УНЕСКО работеше со занаетчиите да ги обноват своите бизниси. Им обезбеди комунални (привремени) работни простории и места за продажба на нивните дела, како и потребни материјали и алатки за продолжување на нивната работа.

Бидејќи пазарот – главно во странство – не беше многу засегнат, поддршката беше дизајнирана на таков начин што им овозможи на занаетчиите повторно да ја рестартираат својата работа, со разбирање дека само треба да го надминат долгот од заемите и јазот во неговото плаќање создаден како резултат на земјотресот. Веднаш што занаетчиите можеа да го рестартираат производството, повеќето можеа да се опорават.

Извор: Елке Селтер, Факултет за ориентални и африкански студии, Универзитет Лондон, Обединето Кралство.

Маски од хартија чекаат да бидат украсени за карневалот во Јакмел, 2012 год. Фото: Елке Селтер.

Занаети во Какмел, 2010 година. Фото: Елке Селтер.

4 Оценете ја употребата, функцијата и значењето на културното наследство

По катастрофа, опциите за обновување на културното наследство се под влијание на неговите потенцијални идни употреби и способност за задоволување на посткризните потреби на засегнатата институција или заедница. Одлуките за промена на употребата или функцијата на културното наследство може да бидат контроверзни и треба да се засноваат на широк јавен консензус, кој може да се воспостави во текот на почетната фаза на опоравување.

Слично на тоа, во постконфликтни ситуации, со цел да се спречи релапс, наративите околу спорното културно наследство можеби ќе треба да бидат поинклузивни, така што треба да бидат застапени и маргинализираните заедници. Таквите обиди треба да бидат транспарентни и да вклучуваат консултации со засегнатите заедници и сите страни во конфликтот.

Во многу случаи, засегнатата заедница можеби ќе сака да создаде ново наследство со претворање на местата на уништување во споменици, преку создавање на нови споменици за катастрофата или со организирање меморијални настани кои со текот на времето добиваат форма на ново нематеријално културно наследство. Неодамнешен, добро познат пример, е „**Ground Zero**“ во Њујорк, Соединетите Американски Држави. Новите наративи може да вклучуваат и предмети и културни институции. Музејот на Апартејдот и Музејот Дистрикт Шест во Јужна Африка се значајни примери за тоа како институциите придонеле за закрепнувањето и дијалогот.

Некои заедници даваат приоритет на живиот аспект на културното наследство и решаваат да ги отстранат сите траги од уништувањето. Во такви случаи, може да се донесат и одлуки за замена на наследството со целосно нова конструкција. Таков пример е реставрацијата на Храмот на забната реликвија на Буда во Шри Ланка, кој беше сериозно оштетен од бомба во 1998 година. Во други случаи, рехабилитацијата дава приоритет на материјалниот аспект на културното наследство на таков начин што воопшто не остава докази за уништувањето, на пример, историскиот градски центар на Варшава, Полска по Втората светска војна. Многу напори, се разбира, се обидуваат да ги усогласат овие два пристапа. Во последниве години, многу технолошки иновации се додадени во опсегот на опции за обновување, што резултира со ласерски проекции на уништено наследство, на пример, **Бамијан**, или 3D печатење во целосен обем, на пример, **Лакот во Палмира**.

Видете референци, страница број 172.

Отворено складирање: адаптивна повторна употреба во Националниот музеј на Непал за време на раната фаза на закрепнување

Непосредно по земјотресот Горка во 2015 година, десет музеи, вклучувајќи го и Националниот музеј на Непал, имаа потреба од евакуација на своите збирки од тешко оштетените објекти, кои беа прогласени за небезбедни за употреба. Од безбедносни причини, евакуираните збирки беа привремено складирани во изложбените галерии во соодветните музеи, што, пак, доведе до нивно делумно затворање. Во раната фаза на закрепнување, ИКРОМ, во соработка со Одделот за археологија и со поддршка на Министерството за клима и животна средина на Норвешка, спроведе обука за вработените на погодените музеи. Обуката имаше за цел да се создадат отворени, но безбедни простори за складирање, служејќи им на двојните цели за вдомување на раселените збирки и обезбедување нови изложбени простори кои ќе ги привлечат посетителите.

Видете референци на страница 172.

Прилагодлива употреба по катастрофа: видливо и безбедно привремено складирање во Националниот музеј на Непал направено за да ги смести раселените збирки и да ги врати посетителите во музејот 2016 година.

Фото: Апарна Тандон, ИКРОМ.

5 Обезбедете ресурси

Периодот помеѓу првата помош и обновувањето на културното наследство треба да се искористи за обезбедување ресурси од различни агенции, национални и локални власти, национални и меѓународни организации кои даваат грантови и институции за заштита на културното наследство. Извештаите за проценките на состојбата по првата помош се особено важни и помагаат во артикулирањето на потребите за закрепнување по вонредната состојба. Вклучувањето на сите можни чинители во обезбедувањето на потребните ресурси ќе даде сигурност дека процесите на закрепнување и рехабилитација на културното наследство се водени од локално дефинирани потреби и желби, а не според приоритетите на донаторите.

За да се промовира отчетноста, како и транспарентноста, неопходно е да се воспостават ефективни механизми за комуникација со донаторите, владата, засегнатите страни и пошироката јавност.

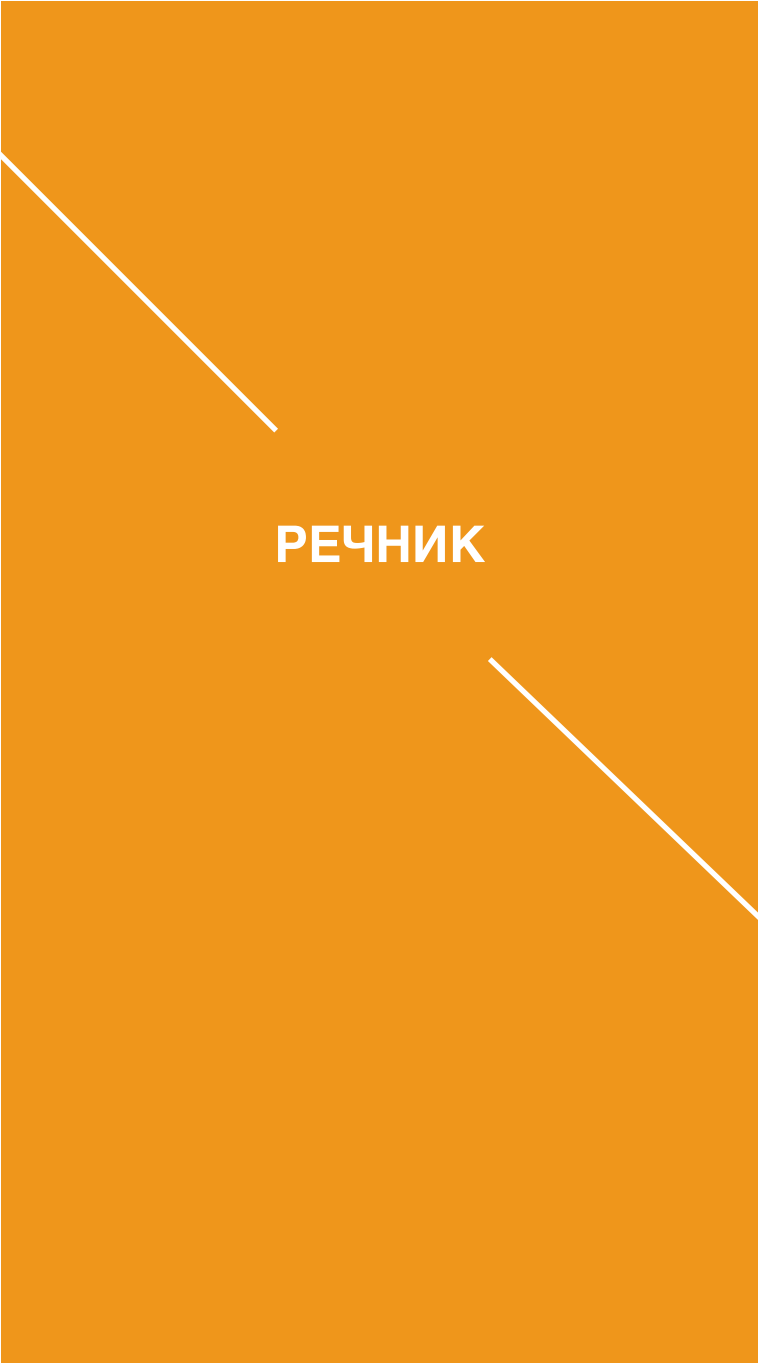
Заклучок

Рамката од три чекори опишана во овој Прирачник ја подобрува подготвеноста за координирана прва помош за културното наследство, фаза која доведува до негово рано закрепнување. Сепак, претпоставката дека прогресијата помеѓу секој чекор е линеарна или следи јасно дефинирани временски рамки, не одговара на праксата. Онаму каде има комплексна вонредна состојба, првата помош за културното наследство за различни географски области можеби ќе треба да се спроведе во подрегиони и во различни временски периоди. Нејзината имплементација ќе зависи од безбедниот и непречен пристап до засегнатото културно наследство и до постојните национални и/или локални капацитети.

Освен тоа, ако за време на раното закрепнување, културното наследство остане ранливо, можеби ќе треба да ја повторите првата помош во случај на друга вонредна состојба, на пример, повторување на земјотрес или конфликт.

Тековното управување со ризици, **планирањето за вонредни ситуации**, координацијата помеѓу различните актери и засегнати страни и градењето капацитети со цел да се намалат основните ранливости меѓу институциите за заштита на културното наследство и локалните заедници, се клучни позиции за создавање културно наследство отпорно на катастрофи и конфликти.

The image shows the front cover of a book. The cover is a solid, vibrant orange color. Two thin, white diagonal lines are printed on the cover. One line starts near the top-left corner and extends towards the center. The other line starts near the top-right corner and extends towards the center. In the middle of the cover, between the two lines, the word "РЕЧНИК" is printed in a bold, white, sans-serif font.

РЕЧНИК

ЗД ласерски скенер

Бесконтактен и недеструктивен уред кој користи ласерска светлина за дигитално снимање на физичката форма на одреден предмет. Уредот работи со рефлектирање на светлината од предметот. Има триаглеста леќа на камерата со која создава збир на податоци или „облак со точки“ врз основата на површината на предметот. ЗД ласерското скенирање е начин за снимање на точната големина и форма на физички објект, дигитално и тродимензионално. Најдобро одговара за мерење и проверка на големи површини и сложени предмети кои бараат огромни количини на податоци за нивниот точен опис, што би било тешко да се добијат користејќи традиционални методи на мерење (Historic England, 2018).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/YLM5-LQL2>

Актер (учесник)

Организација, заедница или поединец, кој директно комуницира во рамките на еден систем. Актерот е секогаш засегнат, но не сите **засегнати страни** се актери, бидејќи тие не мора да имаат директна интеракција со системот, но одржуваат интерес за однесувањето и резултатите постигнати од актерите (Cockburn, 2001, стр. 53).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/8LKF-RYNJ>

Вонредна состојба

Ненадеен и обично непредвиден настан за кој се потребни итни мерки за минимизирање на неговите негативни последици (UNDHA 1992). Вонредната состојба може да се класифицира како **голема** доколку влијае на поголемиот дел од населението и се карактеризира со големи загуби. Во такви ситуации локалните власти може да побараат странска помош која ќе вклучува учество на повеќе агенции. Големата вонредна состојба може да вклучува големи оштетувања на материјалното и нематеријалното културно наследство, како на пример, земјотресот во Непал во 2015 година.

Комплексна вонредна состојба се однесува на хуманитарна криза која е комбинирана со безбедносни ризици, политички и граѓански нарушувања и пречки за хуманитарна помош. Комплексните вонредни состојби и случаи се повеќепричински и бараат координирани меѓународни одговори, кои ги надминуваат мандатите или капацитетите на една институција. Честопати, сложените вонредни состојби имаат многу подолг циклус од ненадејните.

Комплексните вонредни состојби може да вклучуваат намерно уништување на културното наследство, како оние кои ги посведочивме во неодамнешните конфликти во Ирак, Сирија, Сомалија и Мали. Во рамките на системот на ОН, **голема или сложена вонредна состојба** обично се класифицира како вонредна состојба на **Ниво 3**. Откако овој статус е деклариран, се активира механизам кој го вклучува системот на ОН како целина.

Вонредна состојба на Ниво 2 или Н2 е помалку тешка вонредна состојба и за неа може да биде потребна одредена помош од ОН, додека **Нивото 1** е локализирана вонредна состојба, со која одредена земја може да се справи без надворешна помош.

Прочитајте повеќе:

IASC, 1994: <https://perma.cc/973S-7TEU>

IASC, 2012: <https://perma.cc/CQU7-FLK2>

IFRC, 2017: <https://perma.cc/X8XD-HBC6>

UNDHA, 1992: <https://perma.cc/F5AP-ACVD>

Вонредна состојба од опасност предизвикана од човечки фактор

Вонредните состојби кои резултираат од опасноста предизвикана од човечки фактор се настани предизвикани од човечки активности кои значително влијаат врз населението и животната средина. Примери за вакви вонредни состојби се: нуклеарни и радијациски несреќи, хемиски ослободувања, опустинување, загадување на животната средина, конфликти, епидемии и пожари (ICDO, 2017; UNISDR 2018).

Прочитајте повеќе:

ICDO, 2017: <http://www.icdo.org/en/disasters/>

UNISDR, 2018: <https://perma.cc/6PKN-W9ND>

Вонредна состојба предизвикана од природна опасност

Вонредните состојби предизвикани од природна опасност се настани предизвикани од природните феномени кои сериозно влијаат на општеството, економијата и/или инфраструктурата на еден регион. Во зависност од ранливоста на населението и локалните капацитети, природните катастрофи претставуваат предизвици и предизвикуваат проблеми од хуманитарен карактер. Примери за вакви вонредни состојби се: земјотреси, цунами, урагани, поплави, пожари, вулканска ерупција, лизгање на земјиштето и чума (IFRC, 2017; IASC, 2011).

Прочитајте повеќе:

IFRC, 2017: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

IASC, 2011: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

Географски информациски систем (ГИС)

Географските информациски системи (ГИС) се компјутерска алатка која се користи за визуелизирање, одредување, анализирање и интерпретирање на сите форми на географски референцирани информации за да се разберат врските, обрасците и трендовите. Работи во форма на мапи, глобуси, извештаи и графикони (ESRI, 2018; National Geographic Society, 2017).

Прочитајте повеќе:

ESRI, 2018: <https://perma.cc/W3R9-TGSU>

National Geographic Society, 2017: <https://perma.cc/XU43-PRHP>

Градење мир

Активности на меѓународни или национални актери за спречување насилан конфликт и институционализирање на мирот, сфатен како отсуство на вооружен конфликт и начин на партиципативна политика што може да се одржи во отсуство намеѓународна мировна операција (Call & Couzens, 2007 cited in Baileyet al., 2009, p. 8).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Да се изгради повторно подобро (Build back better)

Интеграцијата на мерките за намалување на ризикот од катастрофи во обновувањето на физичка инфраструктура и општествените системи, како и во ревитализација на средствата за живот, економиите и животната средина (UNISDR, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/3D78-H6DJ>

Документација

Документацијата е описен текст или визуелно помагало што се користи за дефинирање или опишување на предмет, дизајн, спецификација, инструкции или постапка. Како активност, документацијата се залага за систематско собирање и архивирање на записите, со цел да бидат зачувани за понатамошно користење (UNECE, 2000, стр. 12; Letellier, 2007 година, стр. xv).

Прочитајте повеќе:

UNECE, 2000: <https://perma.cc/NG4Z-V7YE>

Letellier, 2007: <https://perma.cc/QW3W-FA9U>

Загадувач

Загадувач во музејските збирки се однесува на која било хемикалија или биолошки материјал пронајден на музејски предмети. Тој претставува потенцијална опасност за професионалците кои ги користат или се грижат за нив. Загадувачот може да биде својствен, како на пример, за тешки метали кои се појавуваат во пигментите, а може да биде стекнат и подоцна, ненамерно, или преку третмани како што се хемиски конзерванси и примена на пестициди (US Department of the Interior, 2006, p. 1).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/DX5W-UJN8>

Закрепнување

Враќањето или подобрувањето на егзистенцијата и здравјето, како и економските, физичките, социјалните, културните и еколошките средства, системи и активности на заедницата или општеството погодено од катастрофа. Усогласување со принципите за одржлив развој и „да се изгради повторно подобро“, со цел да се избегне или намали иден ризик од катастрофи (UNISDR, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Засегнати страни (чинители)

Засегнати страни се луѓето кои имаат директен или индиректен интерес, или кои влијаат или се засегнати од спроведувањето и исходот од активностите на интервенцијата. Обично, тие вклучуваат поединци и претставници на заедниците, институции и/или организации и агенции кои се активно вклучени во проектната област. Засегнатите страни обично се поделени во три главни категории: примарна, секундарна и клучна (IUCN, n.d.; IFRC, 2010, стр. 16–17).

- **Примарни засегнати страни (чинители):** оние кои се најмногу зависни од засегнатото културно наследство, или најдиректно се поврзани со него и кои најверојатно ќе бидат позитивно или негативно погодени од каква било интервенција во областа за време на проектот. Верски заедници со одредена локација, домородни групи со права на сопствености, заедници кои се зависни од ресурсите кои произлегуваат од културното наследство како дел од нивната егзистенција.

- **Секундарни засегнати страни (чинители):** не се директно зависни или поврзани со засегнатото културно наследство, но имаат значителен интерес за начинот на кој тоа се управува или користи. Имаат интерес за проектот, но исто така имаат ограничено влијание и овластување врз ресурсите. Примери за секундарни чинители се невладините организации, образовните институции и приватниот сектор.

- **Клучни засегнати страни (чинители):** може значително да влијаат или се од витално значење за успехот на секоја избрана интервенција и исклучително помагаат во закрепнувањето на заедницата. Клучните засегнати страни се владини оддели и министерства, клучни носители на ресурси и донатори.

Прочитајте повеќе:

IFRC, 2010: <https://perma.cc/3Q8E-EU7M>

IUCN, n.d.: <https://perma.cc/EG6K-E3TQ>

Значење

Значењето и вредностите на некој предмет, збирка или традиција и што е тоа што го прави предметот важен. Значењето се историските, естетските, научните и општествените вредности што ги има културното наследство за минатите, сегашните и идните генерации (Расел и Винкворт, 2009).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Инвентар

Детален список на тековни средства и ресурси: како што е каталог на сопственост на поединец, [организација] или имател (Мериам-Вебстер, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/V2C8-YBA9>

Капацитет

Комбинираните сили, атрибути и ресурси достапни во рамките на една организација, заедница или општество за управување и намалување на ризиците од катастрофи и зајакнување на отпорноста. Капацитетот вклучува: инфраструктура, институции, човековото знаење и вештини и колективни атрибути, како што се социјалните односи, лидерство и менаџмент (UNISDR, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Катастрофа

Сериозно нарушување на функционирањето на заедницата или општеството кое вклучува широко распространети човечки, материјални, економски или еколошки загуби и влијанија. Катастрофата ја надминува способноста на засегнатата заедница или општество да се справи со користење на сопствени ресурси (UNISDR, 2009, стр. 9).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Кластер

Група на хуманитарни организации, и ОН и не-ОН, одговорни за координирање на главните сектори на хуманитарните акции, за одржување на водоснабдувањето, здравјето и останатата логистика. Тие се назначени од Меѓагенцискиот постојан комитет (Humanitarian Response, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/TRD5-YFMG>

Командант на инцидентот

Лицето одговорно за сите активности поврзани со инцидентот, вклучувајќи го и развојот на стратегии и тактики, како и нарачката и дистрибуцијата на ресурсите. Командантот на инцидентот има севкупни овластувања и одговорност за спроведување на операции за инцидентот и е одговорен за управувањето на сите операции за инцидентот (ФЕМА, стр. 5).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Комуникација

Предавање или размена на информации преку зборување, пишување или користење некој друг медиум; успешно пренесување или споделување на идеи и чувства (Oxford Living Dictionary, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/communication>

Координатор за одговор при вонредна состојба

Координатор за одговор при вонредна состојба (ERC) е одговорното лице за координација на сите активности за одговор и закрепнување во текот на вонредната состојба (Dorge & Jones, 1999, стр. 4).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

Координација

Координацијата е „соработка помеѓу засегнатите страни или актери за подобрување на резултатите или перформансите, било за време на колективен потфат, или како одговор на заедничко прашање, настан или контекст“ (ICVA, n.d.).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/67A2-74YY>

Културно добро

Културно добро е предмет или место чија вредност се заснова на неговото значење во рамките на општеството на заедницата или нацијата, знаењето и културата. Неговото значење произлегува од неговите естетски, историски, научни, социјални или духовни вредности. Културното добро може да биде материјално или нематеријално (Комисија за планирање и развој на ресурсите, 2003 година).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/CNS7-SZNA>

Културно наследство

Културното наследство може да се дефинира како израз на начините на живеење што се развиени од некоја заедница и се пренесуваат од генерација на генерација. Културното наследство се обичаите, практиките, местата, предметите, уметничките изрази и вредности. Честопати, културното наследство се карактеризира како материјално или нематеријално (ИКОМОС, 2002).

Лице за прв одговор

Лице [...] кое е меѓу одговорните и оди веднаш на местото на несреќата или вонредната состојба за да пружи помош (Мериам–Webster.com, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/6CW4-VCTE>

Материјално културно наследство

Материјалното културно наследство е составено од физичките манифестации на културата кои се произведени, одржувани и пренесувани во едно општество. Натопени со културно значење. Материјалното културно наследство може да се однесува на:

а. **Недвижно културно наследство:** места на живеење на луѓе вклучувајќи градби; села; гратчиња и градови; и конструкции.

б. **Движно културно наследство:** документи и архиви, уметнички дела, ракотворби, музички инструменти, мебел, лични предмети за облека и декорација; верски, ритуални и погребни предмети; алати и механичка опрема, индустриски системи.

Прочитајте повеќе:

УНЕСКО, 2003: <http://perma.cc/5ZXN-XCPV>

УНЕСКО, 2009: <https://perma.cc/7PRG-8SMV>

Нематеријално културно наследство

Нематеријалното културно наследство ги опфаќа практиките, претставите, изразите, знаењата, вештините, инструментите, предметите, артефактите и културните простори кои дадена заедница, група или поединци ги препознава како дел од своето културно наследство. Се пренесува од генерација на генерација и постојано се рedefинира од заедниците како одговор на нивните интеракции со нивната средина и историја, на тој начин формирајќи чувство на идентитет и континуитет што промовира почитување на културната различност и човечката креативност. Нематеријалното културно наследство се изразува преку усната традиција, обичаите, јазикот, изведувачките уметности, ритуални и празнични настани, спортски игри, храна и готвење, традиционална медицина и фармакопеја, традиционални занаети и придружни вештини за производство, како и знаење и практики кои се однесуваат на природната средина (ИКОМОС, 2002; УНЕСКО, 2003).

Прочитајте повеќе: УНЕСКО: <http://perma.cc/5ZXN-XCPV>

Одговор

Обезбедувањето на итни служби и јавна помош за време или веднаш по катастрофата со цел да се спасат животи и да се намалат негативните влијанија врз колективното здравје. Одговорот треба да обезбеди јавна безбедност и да ги задоволи основните егзистенцијални потреби на засегнатите луѓе (UNISDR, 2009, стр. 24–25).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Одредување на приоритети

Одредување на редоследот за справување со низа ставки или задачи според нивната релативна важност (Oxford Living Dictionary, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/2Z4V-2UKN>

Одржлив развој

Развој кој ги задоволува потребите на сегашните без да ја компромитира способноста на идните генерации за задоволување на нивните сопствени потреби (Обединети нации, Светска комисија за животна средина и развој, 1987).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/U3SD-AKMZ>

Опасност

Феномен, супстанција, активност или состојба што се смета за опасна и што може да предизвика губење на животот, повреда или друго влијание врз здравјето, штета врз имотите, губење на средства за живот и услуги, социјално и економско нарушување или оштетување на животната средина (UNISDR, 2009, стр. 17).

Видете: **Вонредна состојба од опасност предизвикана од човечки фактор** и **Вонредна состојба предизвикана од природна опасност**.

Прочитајте повеќе:

IASC, 2011: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

IFRC, 2017: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

UNISDR, 2009: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Оптоварување

Силите на кои е изложена носивата конструкција поради надредената тежина или на притисокот на ветерот на вертикалните површини (Merriam-Webster.com, 2017). Врз основа на оваа дефиниција, можно е да се одредат различни видови на оптоварување:

- **Статички оптоварувања:** тие растат бавно и делуваат статички.
- **Постојани оптоварувања:** тие вклучуваат масивни компоненти на архитектонска структура со сопствена тежина, на пример, столбови, лакови, греди, куполи. Генерално, оваа категорија ги вклучува сите елементи што се фиксирани.
- **Корисни оптоварувања:** тоа се променливи оптоварувања поврзани со функцијата и целта на архитектонската конструкција. Оваа категорија вклучува луѓе, мебел, снег и други.
- **Динамички оптоварувања:** овие дејствуваат динамично и дејствуваат наеднаш. Примери за тоа се ветерот или земјотресите. Тие се причина за уривање на многу објекти (Levy & Salvadori, 1992, pp. 269–276).

Оштетување

Физичка штета што ја нарушува вредноста, корисноста или нормалната функција на нештото (Oxford Living Dictionary, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/5XGA-8SYQ>

Патека на оптоварување

Патеката преку која се пренесува оптоварувањето од конструкцијата до темелите (Џамал, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/4KQE-XVQP>

Планирање за вонредни состојби

Планирањето за вонредни состојби е алатка за управување што ги анализира ризиците од катастрофи и однапред воспоставува уредби за да овозможи ефективни и соодветни одговори за вонредната состојба и нејзиното потенцијално влијание врз луѓето. Планирањето за вонредни состојби создава и координира правци на дејствување со јасно дефинирани институционални улоги, ресурси, информациски процеси и оперативни аранжмани за значајните учесници во моменти на таква потреба. Тоа дозволува учесниците да ги замислат, предвидат и решат проблемите што можат да се појават во текот на катастрофите (IFRC, 2017; UNIDSR, 2017).

Прочитајте повеќе:

IFRC, 2017: <https://perma.cc/W2BZ-U92R>

UNIDSR, 2017: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Појаси за затегнување (поврзување)

Систем за поврзување со ремени или појаси кој делува како корсет. Со ваквиот систем се спречува уривање на сидовите однадвор (Кели, 2010, стр. 10).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/PNF6-CEL9>

Потпора

Реквизит за спречување на тонење или попуштање (Merriam-Webster.com, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/QK5P-TLYX>

Потпирање

Процесот на потпирање на градба, или делови од градба со потпори (реквизити) кои го превземаат товарот на градбите што ја изгубиле рамнотежата, безбедно пренесувајќи ги на тлото без да влијае на постојните врски меѓу конструктивните делови и системи. Потпирањето може да биде вертикално, аголно или хоризонтално (el-Habashi, 2017).

Алтернативна дефиниција:

Се дефинира како привремена потпора за нестабилни објекти, што може да бидат оштетени, срушени или делумно срушени, обезбедувајќи ја потребната стабилност да го заштити имотот, работниците и луѓето. Системот за потпирање е како двојна инка. Треба да го превземе товарот преку оплатата, да го пренесе до потпирачот, а потоа безбедно да го дистрибуира до стабилната градба под него (ФЕМА, 2009).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/WF28-Q5QU>

Преоптоварување

Кога товарот е поголем од товарот што може да го носи одредена конструкција, настанува преоптоварување. Преоптеретувањето може да предизвика оштетување на конструкцијата на градбата.

Прочитајте повеќе:

Merriam-Webster, 2017: <https://perma.cc/3BWH-FSC4>

Levy & Salvadori, 1992: <https://perma.cc/B3XW-HJ4F>

Пристапен регистар

Регистарот за пристапување е постојан запис на сите предмети што се дел од постојаните збирки на еден музеј. Тоа е најважниот документ во системот за документација на музејот. Содржи детални информации за музејските предмети и делува како формален список на збирките за кои музејот е одговорен (Collections Trust, 2018).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/J4GF-WHWN>

Проценка на ризик

Информирано расудување, засновано на методологија за утврдување на природата и степенот на ризик за културното наследство преку анализа на потенцијалните двигатели на влошување и оштетување и евалуација на постоечките услови на ранливост што, заедно, може потенцијално да им наштетат на изложените луѓе, имот, услуги, средства за живот, вредности на културното наследство и средината од која тие зависат (Abarquez & Murshed, 2004; УНИСДР, 2015).

Прочитајте повеќе:

Abarquez & Murshed, 2004: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

UNISDR, 2015: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Проценка на оштетувањата

Проценката на оштетувањата е прелиминарна проценка и документирање на местото на настанот на штетите или загубите предизвикани од несреќа или природен настан. Проценката на оштетувањата го евидентира обемот на штетата, како и што може да биде заменето, обновено или спасено. Може да се користи и за проценка на времето потребно за санација, замена и обновување. Проценката на оштетувањата е составен дел од ефективен и ефикасен одговор од страна на одговорните лица за вонредни состојби (Office of Disaster Management and Preparedness, 2013).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/6PUJ-5Z24>

Ранливост

Карактеристиките и околностите на една заедница, систем или имот кои го прават подложен на штетните ефекти од опасноста. Факторите на ранливост може да бидат физички, социјални, економски и еколошки. Ранливоста може значително да се менува во рамките на заедницата и со текот на времето (UNISDR, 2009, стр. 30).

UNISDR: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Реконструкција

Чинот или процесот на прикажување, со помош на нова конструкција, на формата, карактеристиките и деталите на локалитети, пејзажи, градби, конструкции или предмети кои не опстанале, а со цел да се повтори нивниот изглед во одреден период на времето и во нивната историска локација (Tolles et al., 2002, стр. 120).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

Реставрација

Чинот или процесот на прецизно прикажување на формата, карактеристиките и карактерот на културното наследство какви што биле во одреден временски период со помош на отстранување на обележја од други периоди во неговата историја и реконструкција на карактеристиките што недостасуваат од периодот на реставрација. Ограничен и чувствителен систем за надградба како на механичките, електричните и водоводните системи и на други работи потребни за да ги направат добрата функционални соодветно на проектот за реставрација (Tolles et al., 2002, стр. 120).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

Рехабилитација

Обновување на основните услуги и капацитети за функционирање на заедница или општество погодено од катастрофа (UNISDR, 2017).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Ризик

Ризиците во вонредните состојби во суштина се потенцијални негативни влијанија врз животите на луѓето, компонентите на културното наследство и придружните вредности. Ризиците се одредуваат со барање на потенцијалните опасности и постоечките ранливости на локалитетот/ музеите и компонентите на неговото движно и градителско наследство.

Ризиците се дефинираат и како комбинација на веројатноста за настанот и неговите негативни последици (UNISDR, 2009, стр. 25).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Ризик од катастрофи

Потенцијална загуба на живот, повреда или уништени или оштетени добра кои може да се појават во еден систем, општество или заедница во одредено време, определено веројатно како функција на опасност, изложеност, ранливост и капацитет (Генерално собрание на Обединетите нации, 2016 година, стр. 14).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/TR42-CA9D>

Градење на државата

Внатрешен процес за подобрување на капацитетот, институциите и легитимноста на државата, водена од односите држава – општество (Bailey et al., 2009, стр.8).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Систем за управување со вонредни состојби

Воспоставен систем кој овозможува организација и управување со ресурси и одговорности за справување со сите аспекти на вонредните состојби, особено за подготвеност, одговор и рехабилитација (UNISDR, 2009, p. 13).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Скеле

Привремена конструкција која се користи за поддршка на луѓе и материјали за време на изградба или санација на оштетени градби (el-Habashi, 2016).

Стабилизација

Интервенција или акција наменета за одржување на интегритетот и минимизирање на натамошното влошување на небезбедното, оштетено или културно наследство кое е во влошена состојба. Може да се користи како привремена мерка или да биде на долг рок (Служба за национални паркови на САД, 2015 година).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/4EVW-LK9W>

Транзициска правда

Транзициската правда се состои и од судски и од вонсудски процеси и механизми, вклучително и иницијативи на обвинителството, кои ги олеснуваат иницијативите во почитување на правото на вистина, испорачување репарации, институционални реформи и национални консултации (Генерален секретар на Обединетите нации, 2010 година, стр. 2).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/A8H5-DPTK>

Управување со ризици

Систематски пристап и практика на управување со моменталната несигурност со цел да се минимизира некоја потенцијална штета. (UNISDR, стр. 26–27).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Фотограметрија

Фотограметријата е метод за правење прецизни мерења на предмет, споменик или пејзаж, преку употреба на информациите во дигиталната фотографија. Референтните маркери во секоја рамка се користат како точки за прицврстување за усогласување на фотографиите. Кога се користи со 3Д ласерско скенирање, фотограметријата овозможува исклучително прецизни податоци за скенирање (Cultural Heritage Imaging, 2018).

Прочитајте повеќе: <https://perma.cc/Z4YF-WWSW>

**КОРИСТЕНА
ЛИТЕРАТУРА**

Вовед во прва помош за културното наследство

Abarquez, I. & Murshed, Z. 2004. *Field Practitioners' Handbook, Community-Based Disaster Risk Management*. Thailand, Asian Disaster Preparedness Center. Достапно на: <https://www.adpc.net/igo/category/ID428/doc/2014-xCSf7l-ADPC-12handbk.pdf> [Пристапено на 29 април 2018 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency. 2017. *ICS Glossary*. Washington, DC, United States Department of Homeland Security. Достапно на: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Пристапено на 2 јуни 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Пристапено на 14 ноември 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

Hammer, J. 2017. The Salvation of Mosul. *Smithsonian Magazine*. Washington, DC, Smithsonian Institution. Достапно на: <https://www.smithsonianmag.com/history/salvation-mosul-180964772/> [Пристапено на 24 декември 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/B7YF-NA2S>

Humanitarian Response. 2017. *What is the Cluster Approach?* New York, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Достапно на: <https://www.humanitarianresponse.info/en/about-clusters/what-is-the-cluster-approach> [Пристапено на 24 декември 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/TRD5-YFMG>

Inter-Agency Standing Committee. 1994. Definition of Complex Emergencies. Inter-Agency Standing Committee Working Group XVIth Meeting, 30 November 1994, Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Достапно на: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/WG16_4.pdf [Пристапено на 2 јуни 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/973S-7TEU>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington, DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Достапно на: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Пристапено на 27 април 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

Inter-Agency Standing Committee. 2012. *Humanitarian System-Wide Emergency Activation: Definition and Procedures*. Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Достапно на: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/2.%20System-Wide%20%28Level%203%29%20Activation%20%2820Apr12%29.pdf [Пристапено на 2 јуни 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/CQU7-FLK2>

International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM). 2018. *First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis (FAC)*. Rome, ICCROM. Достапно на: <https://www.iccrom.org/section/disaster-resilient-heritage/first-aid-cultural-heritage-times-crisis-fac> [Пристапено на 17 јануари 2018 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/EEK9-MEZX>

International Civil Defence Organisation. 2017. *Disasters*. Geneva, International Civil Defence Organisation. Достапно на: <http://www.icdo.org/en/disasters/> [Пристапено на 2 јуни 2017 г.].

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2002. *ICOMOS International Cultural Tourism Charter, Principles and Guidelines for Managing Tourism at Places of Cultural and Heritage Significance*. Charenton-le-Pont, ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

International Council of Voluntary Agencies. n.d. *Definition of Humanitarian Coordination*. Geneva, International Council of Voluntary Agencies. Достапно на: <https://ngocoordination.org/content/definition-humanitarian-coordination> [Пристапено на 26 април 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/67A2-74YY>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Complex/Man-Made Hazards: Complex Emergencies*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/about-disasters/definition-of-hazard/complex-emergencies/> [Пристапено на 2 јуни 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/X8XD-HBC6>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Пристапено на 8 јуни 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

Italian Civil Protection Department. 2016. *Terremoto Centro Italia: procedure per la messa in sicurezza dei beni culturali (Earthquake in Central Italy: Procedures for the Safeguarding of Cultural Assets)*. Rome, Italian Civil Protection Department - Presidency of the Council of Ministers. Достапно (на италијански јазик) на: http://www.protezionecivile.gov.it/jcms/en/view_new.wp?contentId=NEW59794 [Пристапено на 2 јуни 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/4H2Q-SFUY>

Letellier, R. 2007. *Recording, Documentation, and Information Management for the Conservation of Heritage Places, Guiding Principles*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/guiding_principles.pdf [Пристапено на 22 јуни 2017 г.].

Траен линк: <https://perma.cc/QW3W-FA9U>

L'Institut de Sauvegarde du Patrimoine National. n.d. *Les bulletins de l'Institut de Sauvegarde du Patrimoine National. Haiti, l'Institut de Sauvegarde du Patrimoine National*. Достапно на (француски јазик) на: <http://www.mappinghaitianhistory.com/new-page/> [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/NFP5-VPZH>

Ministry of Cultural Heritage and Activities and Tourism. 2017. *Emergenza Terremoto e Beni Culturali*. Rome, Ministry of Cultural Heritage and Activities and Tourism. Достапно на (италијански јазик) на: http://www.beniculturali.it/mibac/export/MiBAC/sito-MiBAC/Contenuti/MibacUnif/Comunicati/visualizza_asset.html_1142856925.html [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/Z7NE-UTHV>

National Disaster Management Authority. 2005. *National Disaster Management Act, 2005*. New Delhi, Government of India. Достапно на: http://www.ndma.gov.in/images/ndma-pdf/DM_act2005.pdf [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/L86C-E3KS>

National Park Service. 2017. *Definitions – Preservation Maintenance*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Достапно на: https://www.nps.gov/dscw/definitionsdc_p.htm#preservmain [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/4EVW-LK9W>

Office of Disaster Management and Preparedness. 2013. *Damage Assessment*. Port of Spain, Government of the Republic of Trinidad and Tobago. Достапно на: <http://www.odpm.gov.tt/node/70> [Пристапено на 22 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/6PUJ-52Z4>

Oxford University Press. 2018. *Oxford Living Dictionary*. Oxford, Oxford University Press. Достапно на: <https://en.oxforddictionaries.com/> [Пристапено на 20 јануари 2018].

Thapa, M. 2016. *Out of Barracks: Civil-Military Relations in Disaster Management – A Case Study of Nepalese Army's Humanitarian Response during 2015 Earthquake in Nepal*. San José, University for Peace. Достапно на: <https://www.upeace.org/uploads/file/Ideas01.pdf> [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/ZZ2D-WLPG>

United Nations Department of Humanitarian Affairs. 1992. *Internationally agreed basic glossary of terms related to Disaster Management*. Geneva, United Nations Department of Humanitarian Affairs. Достапно на: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/004DFD3E15B69A67C1256C4C006225C2-dha-glossary-1992.pdf> [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/F5AP-ACVD>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2003. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, UNESCO. Достапно на: <https://ich.unesco.org/en/convention> [Пристапено на 26 април 2017].

Траен линк: <http://perma.cc/5ZXN-XCPV>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations International Strategy for Disaster Reduction. Достапно на: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Capacity*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Достапно на: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology#letter-c> [Пристапено на 5 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Contingency Planning*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Достапно на: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology#letter-c> [Пристапено на 5 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2018. Words into Action Guidelines: Man-made and Technological Hazards. Practical considerations for Addressing Man-made and Technological Hazards in Disaster Risk Reduction. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Достапно на: https://www.unisdr.org/files/54012_manmadetechhazards.pdf [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/6PKN-W9ND>

United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe. 2000. Terminology on Statistical Metadata. United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe Conference of European Statisticians Statistical Standards and Studies No. 53, Geneva, United Nations. Достапно на: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/coded_files/UNECE_TERMINOLOGY_STAT_METADATA_2000_EN.pdf [Пристапено на 27 април 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/NG4Z-V7YE>

Прв чекор: Анализа на ситуацијата

Australia International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2013. *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*, 2013. Burwood, ICOMOS. Достапно на: <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> [Пристапено на 21 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/ULL9-UY9U>

Avrami, E., Mason R. & de la Torre, M. 2000. *Values and Heritage Conservation: Research Report*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/valuesrpt.pdf [Пристапено на 18 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/T4PS-KNPC>

Cockburn, A. 2001. *Writing Effective Use Cases*. New Jersey, Addison-Wesley. Достапно на: <http://alistair.cockburn.us/get/2465> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/8LKF-RYNJ>

Department for International Development (DFID), n.d. *Conducting Conflict Assessments: Guidance Notes*. Достапно на: <http://www.conflictresolution.org/bin/dfid-conflictassessmentguidance.pdf> [Пристапено на 20 јануари 2018].

Permalink: <https://perma.cc/XFC9-4HMN>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington, DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Достапно на: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Пристапено на 27 април 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2010. *Project/Programme Planning Guidance Manual*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva. Достапно на: <http://www.ifrc.org/Global/Publications/monitoring/PPP-Guidance-Manual-English.pdf> [Пристапено на 8 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/3Q8E-EU7M>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2012. Practical application of the recovery approach programme cycle. *IFRC Recovery programming guidance 2012*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/PageFiles/41104/IFRC%20Recovery%20programming%20guidance%202012%20-%20201232900.pdf> [Пристапено на 8 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/L88B-XKZM>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Contingency Planning*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/preparing-for-disaster/disaster-preparedness-tools/contingency-planning-and-disaster-response-planning/> [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/W2BZ-U92R>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

International Union for Conservation of Nature (IUCN). *Situation Analysis – An Approach and Method for Analysing the Context of Projects and Programme*. Gland, International Union for Conservation of Nature. Достапно на: http://cmsdata.iucn.org/downloads/approach_and_method.pdf [Пристапено на 9 април 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/EG6K-E3TQ>

Kelley, S.J. 2013. *Typhoon and Earthquake Damage Assessment of Cultural Heritage: Damage assessment from natural disaster on the islands of Cebu, Bohol, Samar and Leyte*. Chicago, Stephen J. Kelly Preservation Architect/Engineer. Достапно на: <http://www.kelleyaia-se.com/philippines-typhoon-and-earthquake-damage-assessment.html> [Пристапено на 20 јануари 2018]

Траен линк: <https://perma.cc/6LJB-2953>

Merriam-Webster. 2017. *Definition of Inventory*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inventory> [Пристапено на 30 јуни 2017].

Pan American Health Organization (PAHO). 2009. *Information Management and communication in emergencies and disasters*. Washington, DC, Pan American Health Organization. Достапно на: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/753BA3EC98D0AE21852576A40078B90C-PAHO_CommGuide_ResponseTeams_dec09.pdf [Пристапено на 20 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/4BZQ-46TA>

Resource Planning and Development Commission. 2003. *Understanding Heritage Assets. State of the Environment Tasmania 2003*. Hobart. Department of Justice, Government of Tasmania. Достапно на: <http://soer.justice.tas.gov.au/2003/copy/73/index.php> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/CNS7-SZNA>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations International Strategy for Disaster Reduction. Достапно на: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations Refugee Agency. 2008. *A Community-based Approach in UNHCR Operations*. Geneva, United Nations Refugee Agency. Достапно на: <http://www.unhcr.org/47f0a0232.pdf> [Пристапено на 8 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/DVF2-K66V>

Van Balen, K. 2008. The Nara Grid: An Evaluation Scheme Based on the Nara Document on Authenticity. *APT Bulletin*, 39(2/3): 39-45. Достапно на: <http://orcp.hustoj.com/wp-content/uploads/2016/01/2008-The-Nara-Grid-An-Evaluation-Scheme-Based-on-the-Nara-Document-on-Authenticity.pdf> [Пристапено на 17 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/DL8A-E32V>

Втор чекор: Проценка на штетите и ризиците на лице место по настанот

Abarquez, I. & Murshed, Z. 2004. *Field Practitioners' Handbook, Community-Based Disaster Risk Management*. Thailand, Asian Disaster Preparedness Center. Достапно на: <https://www.adpc.net/igo/category/ID428/doc/2014-xCSf7I-ADPC-12handbk.pdf> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

BC Housing. 2018. *Rapid Damage Assessment*. Burnaby, BC Housing. Достапно на: <https://www.bchousing.org/about/rapid-damage-assessment> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/686P-5JFE>

Connecticut Technology Transfer Center. 2010. *Protective Equipment for Workers in Hurricane Flood Response*. Connecticut, School of Engineering, University of Connecticut. Достапно на: <https://www.t2center.uconn.edu/pdfs/SAFETY%20BRIEF%202010-7.pdf> [Пристапено на 9 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/LG2T-FTDZ>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2016. *Damage Assessment Operations Manual: A Guide to Assessing Damage and Impacts*. Washington, DC, FEMA. Достапно на: <https://www.fema.gov/media-library-data/1459972926996-a31eb90a2741e86699ef34ce2069663a/PDAManualFinal6.pdf> [Пристапено на 31 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/B3HC-8W2P>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2017. *ICS Glossary*. Washington, DC, FEMA. Достапно на: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Пристапено на 14 ноември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

Esri. 2018. *What is GIS?* California, Esri. Достапно на: <http://www.esri.com/what-is-gis> [Пристапено на 7 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/W3R9-TGSU>

Heritage Collections Council. 1998e. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing People*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/5_managing_people.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/RR45-BJDW>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Достапно на: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Пристапено на 27 април 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2010. *Methodology for Building Assessment and Mitigation following the January 12, 2010 Haiti Earthquake*. Paris, ICOMOS. Достапно на: http://www.rdmuch.jp/en/project/itc/training_guide/sections/section_3/files/ICOMOS_Haiti_Methodology.pdf [Пристапено на 6 март 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/QYZ7-F93W>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, IFRC. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

Japan ICOMOS National Committee. 2011. *The Great East Japan Earthquake, Report on the Damage to Cultural Heritage*. Tokyo, Japan ICOMOS National Committee. Достапно на: http://www.japan-icomos.org/pdf/earthquake_report_20111120.pdf [Пристапено на 17 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/5QBL-ZNL7>

Kazama, M. & Noda, T. 2012. Damage Statistics (Summary of the 2011 off the Pacific Coast of Tohoku Earthquake damage). *Soils and Foundations*, 52(5): 780–792. Достапно на: https://ac.els-cdn.com/S0038080612000947/1-s2.0-S0038080612000947-main.pdf?_tid=5336a9ea-099d-4a11-90e0-7a279e5e7c0f&acdnat=1523211272_73407c2fab7877a8c3a6273e2f1adbb6 [Пристапено на 16 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/Y4M9-XE7R>

Kunwar, R.R. & Chand, U. 2016. Natural Disaster and Heritage Tourism: A Study on the Impacts of Earthquake in Bhaktapur, Nepal. *Journal of Tourism and Hospitality*, 6. Достапно на: <https://www.nepjol.info/index.php/JTHE/article/viewFile/14766/11970> [Пристапено на 27 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/3H2R-68BK>

Oxford University Press (OUP). 2018. *Oxford Living Dictionary*. Oxford, OUP. Достапно на: <https://en.oxforddictionaries.com/> [Пристапено на 20 јануари 2018].

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Adelaide, Collections Council of Australia Ltd. Достапно на: <https://www.arts.gov.au/sites/g/files/net1761/f/significance-2.0.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Sheehan, M. 2013. Improving Disaster Assessment: Disconnected mobile app uses ArcGIS Online. Salt Lake City, WebMap Solutions. Достапно на: <http://www.esri.com/~media/Files/Pdfs/news/arcuser/0613/disasterassess.pdf> [Пристапено на 31 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/3Z5C-6BBR>

Tateishi, T. 2014. Overview of properties affected by disaster in the Great East Japan Earthquake of March 2011. *Microbial bio-deterioration of Cultural Property, Proceedings of the International Symposium on the Conservation and Restoration of Cultural Property 2012*. Tokyo, National Research Institute for Cultural Properties. Достапно на: http://www.tobunken.go.jp/~ccr/pub/symp2012/symp2012_03.pdf [Пристапено на 16 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/P4EG-M7KS>

United Nations Development Programme (UNDP). 2014. *Post Disaster Needs Assessments*. Geneva, UNDP. Достапно на: www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/pdna.html [Пристапено на 29 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/8APF-KE8K>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2003. *The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, UNESCO. Достапно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> [Пристапено на 1 февруари 2018].

Траен линк: <http://perma.cc/5ZXN-XCPV>

United Nations General Assembly. 2016. *Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction*. Geneva, United Nations. Достапно на: <http://www.preventionweb.net/publications/view/51748> [Пристапено на 22 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/TR42-CA9D>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, UNISDR. Достапно на: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). 2017. *Terminology – C*. Geneva, UNISDR. Достапно на: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology#letter-c> [Пристапено на 5 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

Трет чекор: Безбедност и стабилизација

Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. 2017. *Visual Glossary*. Canberra, Australian Institute for the Conservation of Cultural Material. Достапно на: <https://aiccm.org.au/conservation/visual-glossary> [Пристапено на 22 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/4P8N-5GBP>

Australia International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2013. *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 2013*. Burwood, ICOMOS. Достапно на: <http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> [Пристапено на 21 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/ULL9-UY9U>

Australian War Memorial. n.d. *Conservation advice: Cleaning Soot Damaged Objects*. Canberra, The Australian War Memorial. Достапно на: <https://www.awm.gov.au/about/our-work/projects/soot> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/Q38H-G6KT>

Canadian Conservation Institute. 2007. Vacuum Freeze-drying Archaeological Artifacts. *Canadian Conservation Institute (CCI) Notes 4/2*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Canada. Достапно на: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/conservation-preservation-publications/canadian-conservation-institute-notes/vacuum-freeze-drying-archaeological-artifacts.html> [Пристапено на 12 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/QRP8-LYKA>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Agents of Deterioration*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Canada, Ottawa. Достапно на: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/agents-deterioration.html> [Пристапено на 22 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/S65F-KNA5>

Canadian Conservation Institute. 2017. *Care of Objects and Collections*. Ottawa, Minister of Public Works and Government. Достапно на: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/care-objects.html> [Пристапено на 22 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/ZDG8-Y4UU>

Corpo Nazionale dei Vigili del Fuoco – Università degli Studi di Udine. 2011. *Manuale Opere Provvisoriali, l'intervento tecnico urgente in emergenza sismica*. Rome, Ministero dell'Interno. Available (in Italian) at: <http://www.vigilfuoco.it/allegati/STOP/ManualeSTOP.pdf> [Пристапено на 24 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/AP8A-22L2>

Daniels, B.I. & Wegener, C. 2016. Heritage at Risk: Safeguarding Museums During Conflict. Museum, American Alliance of Museums.

Траен линк: <https://perma.cc/R9HQ-6Z8L>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2008. *Glossary – Incident Command System Training May 2008*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Достапно на: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Пристапено на 14 ноември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/RHW4-EAFV>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2009. *FEMA National US&R Response System Structural Collapse Technician Module 2a Shoring Basics*. Washington, DC, FEMA. Достапно на: <https://www.fema.gov/pdf/emergency/usr/module2a.pdf> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/WF28-Q5QU>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2015. *Disposing of Debris and Removing Hazardous Waste*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Достапно на: <https://www.fema.gov/disposing-debris-removing-hazardous-waste> [Пристапено на 11 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/3CNY-ZNQF>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2018. *Reclaiming Precious Heirlooms From Flood Waters*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Достапно на: <https://www.fema.gov/news-release/2003/09/23/reclaiming-precious-heirlooms-flood-waters> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/XY64-GPM6>

Department of Homeland Security Science and Technology Directorate, Infrastructure Protection and Disaster Management Division. 2011. *Field guide for Building Stabilization and Shoring Techniques*. Washington, DC, U.S. Department of Homeland Security. Достапно на: <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/st/st-120108-final-shoring-guidebook.pdf> [Пристапено на 24 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/ZN3R-NRWU>

Department of the Interior. 2006. *Frequently Asked Questions about Contaminated Museum Collections*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Достапно на: https://www.doi.gov/sites/doi.gov/files/migrated/museum/upload/Contaminated_Collections_FAQs.pdf [Пристапено на 20 декември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/DX5W-UJN8>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Пристапено на 14 ноември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

El-Habashi, A. 2016. Course Glossary. First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis. Unpublished course document, 2–29 June 2016, Washington, DC, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) & the Smithsonian Institution.

Grimaz, S., Cavriai, M., Mannino, E., Munaro, L., Bellizzi, M., Bolognese, C., Caciolai, M., D'Odorico, A., Maiolo, A., Ponticelli, L., Barazza, F., Malisan, P. & Moretti, A. 2010. *Vademecum, STOP, Shoring Templates and Operating Procedures for the Support of Buildings damaged by Earthquakes*. Rome, Ministry of Interior – Italian Fire Service. Достапно на: http://sprint.uniud.it/sites/default/files/Vademecum_STOP_eng_0.pdf [Пристапено на 24 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/62JX-UGLP>

Healthy Buildings International. 2017. *Flood Water Clean-up Procedures Indoor Environmental Quality*. Healthy Buildings International. Достапно на: <http://healthybuildings.com/services/indoor-air-quality/flood-clean-up-procedure/> [Пристапено на 11 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/H332-2QLS>

Heritage Collections Council. 1998a. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 1*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/1_caring_for_cultural_material_1.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/9DS2-DRPA>

Heritage Collections Council. 1998b. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Caring for Cultural Material 2*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/2_caring_for_cultural_material_2.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/49CQ-QVUV>

Heritage Collections Council. 1998d. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Managing Collections*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/4_managing_collections.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/5NAY-J562>

Heritage Collections Council. 1998f. *reCollections, Caring for Collections Across Australia – Handling, Transportation, Storage and Display*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/6_htsd.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/5XRJ-U9R3>

Historic England. 2015. *Flooding and Historic Buildings*. Swindon, Historic England. Достапно на: <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/flooding-and-historic-buildings-2ednrev/heag017-flooding-and-historic-buildings.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/M66M-3E8L>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. n.d. *The IFRC Shelter Kit*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/PageFiles/95526/publications/D.03.a.07.%20IFRC%20shelter-kit-guidelines-EN-LR.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/R5YZ-DEU3>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2015. *IFRC bamboo frame for emergency shelters and emergency roofs – Technical sheets*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/Global/Documents/Secretariat/Shelter/IFRC-bamboo-frame-A4-FINAL-EN-2015.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/S7YY-78MG>

Jamal, H. 2017. Frame Structures – Types of Frame Structures. *AboutCivil.org*. Достапно на: <https://www.aboutcivil.org/frame-structures-definition-types.html> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/4KQE-XVQP>

Kelley, S. 2010. *ICOMOS Methodology for Building Assessment and Mitigation following the January 12, 2010 Haiti Earthquake*. Haiti, ICOMOS, Достапно на: http://www.r-dmuch.jp/en/project/itc/training_guide/sections/section_3/files/ICOMOS_Haiti_Methodology.pdf [Пристапено на 21 декември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/PNF6-CEL9>

Ko, K.M. 2016. *Safeguarding the Tradition of Myanmar Marionette and Performing Arts*. Bern, Report for the Swiss Agency for Development and Cooperation. Достапно на: <http://www.cujucr.com/downloads/Individual%20Articles/13/vol13%20Kyaw%20Myo%20Ko.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/QS4B-H593>

Leviton, A. 1993. Emergency Treatment for Water-Soaked Furniture and Wooden Objects. *National Parks Service Conserve O Gram*, 7(7). Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Достапно на: <https://www.nps.gov/museum/publications/conservation/07-07.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/4J9T-SFVZ>

Levy, M. & Salvadori, M. 1992. *Why Buildings Fall Down: How Structures Fail*. London, W.W. Norton & Co. Достапно на: <https://civiltechnocrats.files.wordpress.com/2013/11/82003327-why-buildings-fall-down-how-structures-fail.pdf> [Пристапено на 16 ноември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/B3XW-HJ4F>

Merriam-Webster. 2018a. *Definition of First Responder*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/first%20responder> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Merriam-Webster. 2018b. *Definition of Load*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/load> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Merriam-Webster. 2018c. *Definition of Shore*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/shore> [Пристапено на 18 февруари 2018].

National Park Service's National Center for Preservation Technology & Training (NCPTT) & the Louisiana Division of Historic Preservation (LDHP). 2015. *Resilient Heritage – Protecting your Historic Home from Natural Disasters*. Natchitoches, Northwestern State University. Достапно на: <https://www.crt.state.la.us/Assets/OCD/hp/uniquely-louisiana-education/Disaster-Recovery/GOHSEP%20BOOKLET%20Final%20For%20Web.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/DL4P-3BFZ>

New Zealand Ministry of Business, Innovation and Employment (MBIE) Hikina Whakatutuki. 2014. *Rapid Post Disaster Building Usability Assessment – Flooding*. Wellington, MBIE. Достапно на: <http://www.building.govt.nz/assets/Uploads/managing-buildings/post-emergency-building-assessment/flooding-field-guide-1-1.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/N98E-X9RY>

PROMEDHE. 2017. *PROMEDHE* Homepage. Rome, Italian Civil Protection Department. Достапно на: <http://www.promedhe.eu/> [Пристапено на 5 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/7MHJ-RK9L>

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Canberra, Collections Council of Australia Ltd. Достапно на: <https://www.arts.gov.au/sites/g/files/net1761/f/significance-2.0.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Scott, M. 2003. *Bushfires...Protect Your Precious Possessions*. Melbourne, University of Melbourne. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/AICCM_Brochures/bushfire-protection.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/8KVN-5YJQ>

Smithsonian Institute. *Emergency Preservation Activities Completed at Syria's Ma'arra Mosaic Museum*. Washington, DC, Smithsonian Institute. Достапно на: <http://newsdesk.si.edu/releases/emergency-preservation-activities-completed-syria-s-ma-arra-mosaic-museum> [Пристапено на 4 октомври 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/UAP5-2D7Y>

State Library of Queensland. 2014a. *Caring for your collections: Salvaging water-damaged collections*. Brisbane, Queensland Government. Достапно на: http://www.slq.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/128984/Caring-for-your-collections-Salvaging-water-damaged-collections.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/8V9X-YFNS>

State Library of Queensland. 2014b. *Caring for your collections: Freezing water-damaged and insect infested collections*. Brisbane, Queensland Government. Достапно на: http://www.slq.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/128983/Caring-for-your-collections-Freezing-water-damaged-and-insect-infested-collections.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/V6KB-XKZL>

Tandon, A. 2016. *Endangered Heritage: Emergency Evacuation of Heritage Collections*. Paris, UNESCO & Rome, ICCROM. Достапно на: https://www.iccrom.org/wp-content/uploads/Endangered-Heritage_INTERACTIVE.pdf [Пристапено на 14 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/7J4C-TJDK>

Van Balen, K. 2008. The Nara Grid: An evaluation Scheme Based on the Nara Document on Authenticity. *APT Bulletin*, 39(2/3): 39–45. Достапно на: <http://orcp.hustoj.com/wp-content/uploads/2016/01/2008-The-Nara-Grid-An-Evaluation-Scheme-Based-on-the-Nara-Documents-on-Authenticity.pdf> [Пристапено на 17 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/DL8A-E32V>

Четврт чекор: Рано закрепнување

Associazione Culturale Territori L'Aquila. 2012. *Laboratorio Città. L'Aquila, Associazione Culturale Territori*. Available (in Italian) at: <https://territoriaq.com/2012/11/26/266/> [Пристапено на 8 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/283S-B89H>

Bailey, S., Pavanello, S., Elhawary, S. & O'Callaghan, S. 2009. *Early Recovery: an overview of policy debates and operational challenges*. London, Humanitarian Policy Group Working Paper, Overseas Development Institute. Достапно на: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5638.pdf> [Пристапено на 10 декември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Cultural Heritage Imaging. 2018. *Photogrammetry*. Достапно на: <http://culturalheritageimaging.org/Technologies/Photogrammetry/> [Пристапено на 17 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/Z4YF-WWSW> <http://www.conflictresolution.org/bin/dfid-conflictassessmentguidance.pdf> [Пристапено на 20 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/XFC9-4HMN>

Heritage Collections Council. 1998c. *reCollections: Caring for Collections Across Australia – Damage and Decay*. Canberra, Heritage Collections Council. Достапно на: https://aiccm.org.au/sites/default/files/docs/reCollections/3_damage_and_decay.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/527E-WB8U>

Historic England. 2018. *3D Laser Scanning for Heritage: Advice and Guidance on the Use of Laser Scanning in Archaeology and Architecture*, 3rd edition. London, Historic England. Достапно на: <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/3d-laser-scanning-heritage/heag155-3d-laser-scanning.pdf> [Пристапено на 17 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/YLM5-LQL2>

Inter-Agency Standing Committee Cluster Working Group on Early Recovery. 2006. *Implementing Early Recovery*. Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Достапно на: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/26FB981DE9BEE0E3852571C000560D35-iasc-earlyrecovery-jul2006.pdf> [Пристапено на 16 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/7BK3-8KFP>

Inter-Agency Standing Committee Cluster Working Group on Early Recovery. 2008. *Guidance note on Early Recovery, April 2008*. Geneva, Bureau for Crisis Prevention & Recovery United Nations Development Programme. Достапно на: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/guidance-note-on-early-recovery-cwger-april-2008.html> [Пристапено на 13 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/H9SG-6CTF>

Meskeil, L. 2002. Negative Heritage and Past Mastering in Archaeology. *Anthropological Quarterly*, 75(3): 557–574. Достапно на: <https://canvas.brown.edu/courses/949664/files/47749506/download?wrap=1> [Пристапено на 7 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/QZ4H-DCCX>

National Geographic Society. 2017. *GIS (Geographic Information System)*. Washington, DC, National Geographic Society. Достапно на: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/geographic-information-system-gis/> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/XU43-PRHP>

Spano, V. 2017. *Community involvement in post-disaster reconstruction: The Italian case of the city of L'Aquila*. Cottbus-Senftenberg, Brandenburg University of Technology. (Master's Thesis). Достапно на: https://www.academia.edu/36199562/COMMUNITY_INVOLVEMENT_IN_POST-DISASTER_RECONSTRUCTION_THE_ITALIAN_CASE_OF_THE_CITY_OF_LAQUILA [Пристапено на 4 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/27SU-S9UV>

Tandon, A., Pradhan, M., Hebatallah, A., Pradhananga, N. & Cotte, S. 2017. Building capacity for post-disaster recovery of museum collections in Nepal. In J Bridgland, ed. *ICOM-CC 18th Triennial Conference Preprints. Copenhagen, 4–8 September 2017*. Paris, International Council of Museums. Достапно на: https://www.iccom.org/sites/default/files/2017-12/taison_pradhan_2017_building_capacity_for_pd_recovery.pdf [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/3BXJ-NGT2>

Till, K.E. & Kuusisto-Arponen, A.K. 2015. Towards Responsible Geographies of Memory: Complexities of Place and the Ethics of Remembering. *Erdkunde*, (69/4): 291–306. Достапно на: http://eprints.maynoothuniversity.ie/9001/1/KT_erdkunde%202015.pdf [Пристапено на 5 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/H4BB-9XW9>

Tolles, E.L., Kimbro, E.E., & Ginell, W.S. 2002. *Planning and Engineering Guidelines for the Seismic Retrofitting of Historic Adobe Structures*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: https://getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/seismic_retrofitting.pdf [Пристапено на 13 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

United Nations. 2018. Peacebuilding & The United Nations. New York, United Nations Peacebuilding Support Office. Достапно на: <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pbun.shtml> [Пристапено на 7 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/62EJ-FPM2>

United Nations Development Programme. 2009. *Early Recovery, Vulnerability Reduction and Disaster Risk Reduction: A Contribution to the 2009 ISDR Global Assessment Report on Disaster R Reduction*. Geneva, Bureau for Crises Prevention and Recovery, United Nations Development Programme. Достапно на: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wINetgnLQhQJ:https://www.preventionweb.net/english/hyogo/gar/background-papers/documents/Chap5/thematic-progress-reviews/recovery/UNDPBCPR-ERT.doc+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=my&client=firefox-b-ab> [Пристапено на 13 јануари 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/27P5-P7DA>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2016. *Nepal's museums re-opening post-earthquake*. Paris, UNESCO. Достапно на: <https://en.unesco.org/news/nepal-s-museums-re-opening-post-earthquake> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/BA5G-ZUNB>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) World Heritage Convention. 2018. *World Heritage Review*, 86. London, UNESCO. Достапно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002612/261275e.pdf> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/P8M5-GR53>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Build back better*. Geneva, PreventionWeb, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Достапно на: <https://www.preventionweb.net/english/professional/terminology/> [Пристапено на 16 јануари 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/Calcal3D78-H6DJ>

United Nations Secretary-General. 2010. *Guidance Note of the Secretary General: United Nations Approach to Transitional Justice*. New York, UN Secretary-General. Достапно на: https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf [Пристапено на 7 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/A8H5-DPTK>

United Nations World Commission on Environment and Development. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Oxford, Oxford University Press. Достапно на: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [Пристапено на 19 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/U3SD-AKMZ>

Viviamolaq n.d. *Viviamolaq Homepage*. L'Aquila, Viviamolaq. Available (in Italian) at: <https://viviamolaq.blogspot.sg/> [Пристапено на 8 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/Y8FT-6Y7S>

Речник

Abarquez, I. & Murshed, Z. 2004. *Field Practitioners' Handbook, Community-Based Disaster Risk Management*. Thailand, Asian Disaster Preparedness Center. Достапно на: <https://www.adpc.net/igo/category/ID428/doc/2014-xCSf7I-ADPC-12handbk.pdf> [Пристапено на 22 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/2PU2-V57Q>

Bailey, S., Pavanello, S., Elhawary, S. & O'Callaghan, S. 2009. *Early Recovery: an overview of policy debates and operational challenges*. London, Humanitarian Policy Group Working Paper, Overseas Development Institute. Достапно на: <https://www.odl.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5638.pdf> [Пристапено на 10 декември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/927F-UPE2>

Cockburn, A. 2001. *Writing Effective Use Cases*. New Jersey, Addison-Wesley. Достапно на: <http://alistair.cockburn.us/get/2465> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/8LKF-RYNJ>

Collections Trust 2018, *Accession Register*. London, Collections Trust. Достапно на: <https://collectionstrust.org.uk/resource/accession-registers/> [Пристапено на 12 јули 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/J4GF-WHWN>

Cultural Heritage Imaging. 2018. *Photogrammetry*. Достапно на: <http://culturalheritageimaging.org/Technologies/Photogrammetry/> [Пристапено на 17 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/Z4YF-WWSW>

Department of the Interior. 2006. *Frequently Asked Questions about Contaminated Museum Collections*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Достапно на: https://www.doi.gov/sites/doi.gov/files/migrated/museum/upload/Contaminated_Collections_FAQs.pdf [Пристапено на 20 декември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/DX5W-UJN8>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency (FEMA). 2009. *FEMA National US&R Response System Structural Collapse Technician Module 2a Shoring Basics*. Washington D.C. FEMA. Достапно на: <https://www.fema.gov/pdf/emergency/usr/module2a.pdf> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/WF28-Q5QU>

Department of Homeland Security Federal Emergency Management Agency. 2017. *ICS Glossary*. Washington, DC, United States Department of Homeland Security. Достапно на: <https://training.fema.gov/emiweb/is/icsresource/assets/icsglossary.pdf> [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/CF9H-D462>

Dorge, V. & Jones, S.L. 1999. *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/emergency_plan.pdf [Пристапено на 14 ноември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/QZ7N-BRCK>

El-Habashi, A. 2016. Course Glossary. First Aid to Cultural Heritage in Times of Crisis. Unpublished course document, 2–29 June 2016, Washington, DC, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) & the Smithsonian Institution.

Historic England. 2018. *3D Laser Scanning for Heritage: Advice and Guidance on the Use of Laser Scanning in Archaeology and Architecture*, 3rd edition. London, Historic England. Достапно на: <https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/3d-laser-scanning-heritage/heag155-3d-laser-scanning.pdf> [Пристапено на 17 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/YLM5-LQL2>

Inter-Agency Standing Committee. 1994. Definition of Complex Emergencies. Inter-Agency Standing Committee Working Group XVIth Meeting, 30 November 1994, Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Достапно на: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/WG16_4.pdf [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/973S-7TEU>

Inter-Agency Standing Committee. 2011. *IASC Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters*. Washington, DC, The Brookings – Bern Project on Internal Displacement. Достапно на: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Operational%20Guidelines.pdf> [Пристапено на 27 април 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/85SP-6HKW>

Inter-Agency Standing Committee. 2012. *Humanitarian System-Wide Emergency Activation: Definition and Procedures*. Geneva, Inter-Agency Standing Committee. Достапно на: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/legacy_files/2.%20System-Wide%20%28Level%203%29%20Activation%20%2820Apr12%29.pdf [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/CQU7-FLK2>

International Civil Defence Organisation. 2017. *Disasters*. Geneva, International Civil Defence Organisation. Достапно на: <http://www.icdo.org/en/disasters/> [Пристапено на 2 јуни 2017].

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). 2002. *ICOMOS International Cultural Tourism Charter, Principles and Guidelines for Managing Tourism at Places of Cultural and Heritage Significance*. Charenton-le-Pont, ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2010. *Project/Programme Planning Guidance Manual*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva. Достапно на: <http://www.ifrc.org/Global/Publications/monitoring/PPP-Guidance-Manual-English.pdf> [Пристапено на 8 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/3Q8E-EU7M>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Complex/Man-Made Hazards: Complex Emergencies*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/about-disasters/definition-of-hazard/complex-emergencies/> [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/X8XD-HBC6>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Contingency Planning*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/preparing-for-disaster/disaster-preparedness-tools/contingency-planning-and-disaster-response-planning/> [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/W2BZ-U92R>

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. 2017. *Disaster and crisis management*. Geneva, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Достапно на: <http://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/> [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/WP7R-ELK8>

International Union for Conservation of Nature (IUCN). n.d. *Situation Analysis – An Approach and Method for Analysing the Context of Projects and Programme*. Gland, International Union for Conservation of Nature. Достапно на: http://cmsdata.iucn.org/downloads/approach_and_method.pdf [Пристапено на 9 април 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/EG6K-E3TQ>

Jamal, H. 2017. Frame Structures – Types of Frame Structures. *AboutCivil.org*. Достапно на: <https://www.aboutcivil.org/frame-structures-definition-types.html> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/4KQE-XVQP>

Letellier, R. 2007. *Recording, Documentation, and Information Management for the Conservation of Heritage Places, Guiding Principles*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/guiding_principles.pdf [Пристапено на 22 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/QW3W-FA9U>

Levy, M. & Salvadori, M. 1992. *Why Buildings Fall Down: How Structures Fail*. London, W.W. Norton & Co. Достапно на: <https://civiltechnocrats.files.wordpress.com/2013/11/82003327-why-buildings-fall-down-how-structures-fail.pdf> [Пристапено на 16 ноември 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/B3XW-HJ4F>

Merriam-Webster. 2017. *Definition of Inventory*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inventory> [Пристапено на 30 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/V2C8-YBA9>

Merriam-Webster. 2018a. *Definition of First Responder*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/first%20responder> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/6CW4-VCTE>

Merriam-Webster. 2018b. *Definition of Load*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/load> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/3BWH-FSC4>

Merriam-Webster. 2018c. *Definition of Shore*. Springfield, Merriam-Webster, Incorporated. Достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/shore> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/QK5P-TLYX>

National Geographic Society. 2017. *GIS (Geographic Information System)*. Washington, DC, National Geographic Society. Достапно на: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/geographic-information-system-gis/> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/XU43-PRHP>

National Park Service. 2017. *Definitions – Preservation Maintenance*. Washington, DC, U.S. Department of the Interior. Достапно на: https://www.nps.gov/dscw/definitionsdc_p.htm#preservmain [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/4EVW-LK9W>

Office of Disaster Management and Preparedness. 2013. *Damage Assessment*. Port of Spain, Government of the Republic of Trinidad and Tobago. Достапно на: <http://www.odpm.gov.tt/node/70> [Пристапено на 22 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/6PUJ-5Z24>

Oxford University Press. 2018a. *Definition of Damage*. Oxford Living Dictionary. Oxford, Oxford University Press. Достапно на: <https://en.oxforddictionaries.com/> [Пристапено на 20 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/5XGA-8SYQ>

Oxford University Press. 2018b. *Definition of Prioritize*. Oxford Living Dictionary. Oxford, Oxford University Press. Достапно на: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prioritize> [Пристапено на 23 јуни 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/2Z4V-2UKN>

Resource Planning and Development Commission. 2003. 'Understanding Heritage Assets'. *State of the Environment Tasmania 2003*. Hobart. Department of Justice, Government of Tasmania. Достапно на: <http://soer.justice.tas.gov.au/2003/copy/73/index.php> [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/CNS7-SZNA>

Russell, R. & Winkworth, K. 2009. *Significance 2.0: A guide to assessing the significance of collections*. Canberra, Collections Council of Australia Ltd. Достапно на: <https://www.arts.gov.au/sites/g/files/net1761/f/significance-2.0.pdf> [Пристапено на 18 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/GJ8G-ERAN>

Tolles, E.L., Kimbro, E.E., & Ginell, W.S. 2002. *Planning and Engineering Guidelines for the Seismic Retrofitting of Historic Adobe Structures*. Los Angeles, The Getty Conservation Institute. Достапно на: https://getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/seismic_retrofitting.pdf [Пристапено на 13 јануари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/6TCW-WUPX>

United Nations Department of Humanitarian Affairs. 1992. *Internationally agreed basic glossary of terms related to Disaster Management*. Geneva, United Nations Department of Humanitarian Affairs. Достапно на: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/004DFD3E15B69A67C1256C4C006225C2-dha-glossary-1992.pdf> [Пристапено на 2 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/F5AP-ACVD>

United Nations General Assembly. 2016. *Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction*. Geneva, United Nations. Достапно на: <http://www.preventionweb.net/publications/view/51748> [Пристапено на 22 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/TR42-CA9D>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations International Strategy for Disaster Reduction. Достапно на: http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf [Пристапено на 8 јуни 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology – Build back better*. Geneva, PreventionWeb, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Достапно на: <https://www.preventionweb.net/english/professional/terminology/> [Пристапено на 16 јануари 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/3D78-H6DJ>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2017. *Terminology*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Достапно на: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology> [Пристапено на 5 мај 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/L88V-8EBA>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. 2018. *Words into Action Guidelines: Man-made and Technological Hazards. Practical considerations for Addressing Man-made and Technological Hazards in Disaster Risk Reduction*. Geneva, United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Достапно на: https://www.unisdr.org/files/54012_manmadetechhazards.pdf [Пристапено на 29 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/6PKN-W9ND>

United Nations Secretary-General. 2010. *Guidance Note of the Secretary General: United Nations Approach to Transitional Justice*. New York, UN Secretary-General. Достапно на: https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf [Пристапено на 7 април 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/A8H5-DPTK>

United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe. 2000. *Terminology on Statistical Metadata*. United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe Conference of European Statisticians Statistical Standards and Studies No. 53, Geneva, United Nations. Достапно на: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/coded_files/UNECE_TERMINOLOGY_STAT_METADATA_2000_EN.pdf [Пристапено на 27 април 2017].

Траен линк: <https://perma.cc/NG4Z-V7YE>

United Nations World Commission on Environment and Development. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Oxford, Oxford University Press. Достапно на: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [Пристапено на 19 февруари 2018].

Траен линк: <https://perma.cc/U3SD-AKMZ>

Рецензии

„Највредниот аспект на новиот Прирачник и Сет алатки на Програмата FAC е всушност, неговата практичност. Исполнет е со директни совети за тоа како да ги документираат, спасуваат и стабилизираат речиси сите видови културно наследство. Ова градиво е алката што недостасуваше помеѓу планирањето и самата теренска работа за одговор при катастрофи“.

– Корин Вегенер, директорка, Иницијатива за културно спасување при Смитсонијан

„...Овој Прирачник ќе ми помогне да ја претставам мојата работа и да ја постигнам нашата мисија на попријатен, сеопфатен и поефективен начин“.

– Самуел Франко Арсе, претседател, Регионална алијанса на ИКОМ за Латинска Америка и Карибите, член на Комитетот за управување со ризици од катастрофи на ИКОМ и Синиот штит – Гватемала

„...Со интегрирање на материјалното и нематеријалното наследство во една единствена методологија, а особено со усогласување на нејзиниот пристап кон практиката и терминологијата на хуманитарните организации..., овој нов ресурс значително ќе придонесе за имплементацијата на Стратегијата на УНЕСКО од 2015 година за култура во итни случаи, и сигурно ќе стане исклучително корисна алатка за практичарите и институциите кои се занимаваат со заштитата на културното наследство ширум светот“.

– Мечилд Рослер, директор на Одделот за наследство и директор на Центарот за светско наследство, УНЕСКО

„Уверен сум дека ќе придонесе за целокупното знаење и ќе ја унапреди работата и на практичарите и на академската заедница. Самиот нејзин развој сигнализира почит кон културното наследство создадено од човештвото, што ни овозможува да ја разбереме целокупноста на минатото и да инспирираме креативност за идните генерации“.

– Ричард Курин, почитуван научник на Смитсонијан и амбасадор

„Во 2017 година за првпат во Сирија го организирав Курсот за прва помош. Тоа имаше големо влијание врз професионалците на градот Хомс затоа што ја нагласи значајната улога на институциите и професионалците кои го штитат културното наследство при подготовка за криза. Луѓето почнаа да размислуваат поинаку за улогата на културното наследство во градењето мир во нашето општество. Многу организации последователно побараа да го реплицираат курсот и во други сириски градови. Следниот чекор беше користење на Прирачникот и Сетот алатки за стабилизирање на културното наследство во стариот град Хомс. Конфликтот во Сирија ќе заврши еден ден, и верувам дека FAC ќе биде одлична алатка за подигање на свеста и ќе ни покаже како повторно да ја доловиме убавината на сириското културно наследство“.

– Лама Абауд, професионалец за сириско културно наследство и тренер за прва помош

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

930.85:7.025(035)

614.8.084:069.51(035)

ТАНДОН, Апарна

Прва помош за културно наследство во време на криза. Д. 1 :
прирачник : за координирана подготвеност и одговор во вонредни состојби
при обезбедувањето на материјалното и нематеријалното културно
наследство / Апарна Тандон ; [превод од англиски на македонски јазик
Александра Каитозис]. - Скопје : Национален комитет на Меѓународниот
совет за споменици и локалитети ИКОМОС во Македонија, 2023

Начин на пристапување (URL): <https://macedonia.icomos.org/publikaczii/>.

- Текст во ПДФ формат, содржи 184 стр., илустр., табели. - Наслов
преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 18.12.2023. - Речник: стр.
140-151. - Библиографија: стр. 152-177

ISBN 978-9989-2271-6-5

а) Културно наследство во опасност -- Итна евакуација на збирки --
Прирачници

COBISS.MK-ID 62629893

Република Северна Македонија
Министерство за култура

Македонскиот превод на ова издание е објавен со
делумна финансиска поддршка од Министерството за
култура на Република С. Македонија.

#culturecannotwait
#културатанеможедачека

Prince Claus Fund for
Culture and Development

Herengracht 603
1017 CE Amsterdam
Netherlands
+31 20 3449 160
www.princeclausfund.org

Via di San Michele 13
00153 Rome
Italy
+39 06585531
www.iccrom.org

ул. Покриена чаршија,
бр.376, локал 13
1000 Скопје
Р. С. Македонија
+389 23 215 435
www.macedonia.icomos.org

Herengracht 474
1017 CE Amsterdam
Netherlands
+31 20 344 9160
www.culturalemergency.org

ISBN 978-9989-2271-6-5

